

RUDOLF STEINER

CONVORBIRI DESPRE NATURA ALBINELOR

Opt conferințe și răspunsuri la întrebări,
Dornach, 10 noiembrie – 22 decembrie 1923,
ținute lucrătorilor care construiau Goetheanumul

– traducere din franceză –
Traducător: Domnița Popa-Necșa

Titlul originalului german: ÜBER DAS WESEN DER BIENEN
G.A. 351, ediția a 3-a 1978, cu revizuirea stenogramelor

Tradus din germană de Marcel Bideau

Tradus din franceză după:
Editura CENTRE TRIADES, Paris 1979

Redactare computerizată de Sandor Szilagyí
Corectori: Lemonița Chiriac
Bogdan Muscalu

Braşov 1999

CUPRINS

Observațiile lui Rudolf Steiner în legătură cu referatul asupra albinelor făcut de Dl. Müller Dornach, 10 noiembrie 1923	6
I. Albina și omul Dornach, 26 noiembrie 1923	7
Nectarul și polenul, hrana albinelor. Ceara de albine. Construirea fagurilor. Regina. Lucrătoare și trântori: dezvoltarea lor. Regina este un animal solar; lucrătoarea este desigur, în primul rând un animal solar, dar deja într-o anumită măsură un animal terestru; trântorul este un animal în întregime terestru. Fecundarea de către mascul vine de la forțele terestre; capacitatea femelei de a forma ouă vine de la forțele solare. Ouă virginale. Zbor nupțial și fecundarea reginei. Roirea. Importanța veninului de albină. Roiul și capul uman. Acțiunea benefică a mierii asupra persoanelor vârstnice. Cură de miere în cazurile de rahitism. Pomii fructiferi sunt mai prosperi în regiunile apicole. Creșterea artificială a albinelor. Sentiment de venerație față de albine.	
II. Percepția la albine Dornach, 28 noiembrie 1923	15
Comentarea unui articol apărut în „Jurnalul apicultorilor elvețieni” (D. v. Buttel-Reepen: „Albinele văd culori pe care noi nu le vedem?”). Albina are un fel de gust-miros. Percepția lumii și a culorilor la albină. Strălucirea tinerei regine. Lumina provoacă la albină efecte chimice pe care ea le resimte puternic. Mirosul subtil al pisicii. Mirosul la câinele polițist. Hrănirea artificială a albinelor. Adăugarea infuziei de muștel în scopul hrănirii.	
III. Miere și cuarț Dornach, 1 decembrie 1923	22
Pe ce anume se bazează acțiunea curelor de miere. Copiilor mici trebuie să li se dea mai mult lapte și mai puțină miere; la persoanele în vârstă mierea are eficacitatea principală, nu laptele. Virtuțile acidului silicic în ființa umană. Albina este constituită de aceeași putere ce există în pământ și care-i dă cuarțului forma sa: forța acidului silicic fin distribuită. Recurgerea la cuarț pulverizat în diluție mare, în cazurile de intoleranță la miere. Efect benefic la curelor de miere. Calul lui von Osten. Legătura specială a albinelor cu apicultorul. Explicarea unei vechi reguli țărănești.	
IV. Mierea Dornach, 5 decembrie 1923	31
Albinele îl recunosc pe apicultor. Moartea apicultorului. Apicultura în economia agricolă. Necesitatea de a fixa sănătos prețul mierii. Producție de lapte forțată. Remediul contra febrei aftoase. Creșterea vacilor în vederea producției cu randament mare de lapte are drept consecință viței plăpânzi. Ce fac albinele în cazul unui incident în stup. Stupul formează un tot. Ce înseamnă creșterea artificială a albinelor. Din nou despre prețul mierii. Ce se poate face în cazul intoleranței la miere. Reacția albinelor la lumina electrică. Influența zodiacului asupra producției de miere.	
V. Viespea Cynips Dornach, 10 decembrie 1923	39
Trebuie consumați fagurii împreună cu mierea? Bolile albinelor și instinctul vechilor apicultori. Relația dintre sucul gastric și sânge, la albină. Elaborarea corectă a sângelui la albină. Pericolele ce amenință compoziția sângelui. Cultură artificială de plante în vecinătatea stupului. Natura elaborării mierii la albine. Viespea „Cynips” și formarea gogoșii. Smochinii sălbatici. Procesul ameliorării smochinului. Derivarea albinei din viespe. Elaborarea mierii și a smochinelor. Putrezirea ouălor.	

VI.	Venin de albină și furnici Dornach, 12 decembrie 1923	48
	Regină, lucrătoare și trântori Zborul nupțial al reginei. Din ouăle fecundate se nasc lucrătoare și regine; din ouăle nefecundate, numai trântori. În realitate organizația-Eu a omului este cea care face să circule sângele. Veninul albinei și veninul viespii, remedii contra gutei și reumatismului. Înțepătura albinei. Situație în care din toate ouăle ies trântori. Regină-trântor. Cuiburi de viespi și furnicare. Coloniile de păduchi de frunze întreținute de furnici.	
VII.	Importanța acidului formic Dornach, 15 decembrie 1923	56
	Indicații complementare asupra construcțiilor furnicilor. Furnicile sunt uneori foarte stânjenitoare. Furnicile cultivate. Ihneumonul. Rolul acidului formic în natură și în ființa umană. Veninul albinei, veninul viespii și acidul formic s-au revărsat în trecut din spațiul cosmic asupra plantelor, și fără acestea plantele ar muri după un timp. Pământul rămâne viu tocmai grație acidului formic. Otrăvurile sunt colectoare de spirit, și prin aceasta remedii. Albinele, viespile și furnicile nu sunt numai niște hoațe care smulg ceva naturii; ele îi dau și posibilitatea de a continua să trăiască și să prospere.	
VIII	Acidul oxalic, acidul formic, acidul carbonic și rolul lor în natură Dornach, 22 decembrie 1923	65
	Entomologul Jean-Henri Fabre. Îndemânarea albinei-dulgher în construirea cuibului său. În modul prin care construiesc insectele viețuiește inteligența. Ființa umană este plină cu acid formic. În ce scopuri există acidul formic în corpul nostru. Cum se recunoaște că cineva are prea puțin acid formic. Administrarea acidului oxalic atunci când nu acționează acidul formic. Acidul oxalic este prezent peste tot în natură și în corpul uman. În corpul nostru, noi elaborăm continuu acid formic din acidul oxalic. Grație armatei de insecte, aerul ce înconjoară Pământul este impregnat constant cu acid formic. Acidul formic atrage spre el sufletul și spiritul. Procese supurative interne. Acidul formic, fundamentul sufletului și spiritului Pământului. Strălucirea pe care o revărsă tânăra regină și roirea albinelor bătrâne. Ienupărul, imaginea lui Hristos vivifiind Pământul, în sens moral.	
	Lucrări de consultat	73

Notă importantă

Atunci când Rudolf Steiner se afla la Dornach, răspundea la întrebările lucrătorilor care construiau Goetheanumul, purtând cu ei discuții libere cu o oră înainte de începerea lucrului. Răspundea atunci întrebărilor ce i se puneau. Astfel a ajuns la ordinea zilei problema creșterii albinelor, mulți lucrători din împrejurimile Baselului având o mică grădină în care adeseori adăposteau stupi. Textele prezentate aici sunt stenogramele acestor convorbiri și nu au fost nici măcar revăzute de autor. Nu este vorba deci despre un curs teoretic de apicultură, ci despre convorbiri provocate de cererea spontană a lucrătorilor. Cititorul trebuie să țină seama de faptul că ele nu erau destinate publicării. Publicându-le, totuși, răspundem rugăminții tuturor celor care cunosc și practică metoda de cultură biodinamică și care au auzit vorbindu-se despre acest «Curs despre natura albinelor». Cei care vor aborda lectura acestor pagini fără a avea încă pregătirea prealabilă și au interesul de a o dobândi, pot consulta lucrările din lista de la sfârșitul volumului.

Observații în legătură cu referatul asupra albinelor făcut de Dl. Müller

Dornach, 10 noiembrie 1923

Dr. Steiner: Ora este destul de târzie astăzi, pentru că va trebui să lăsăm locul euritmistilor care au enorm de lucru. Am să vă spun încă două-trei lucruri, în special legate de obținerea unei fecundități permanente în creșterea albinelor. Poate ați remarcat deja, după cele ce v-au fost spuse de Dl. Müller, că în creșterea artificială a reginelor există ceva care totuși nu merge bine. De aceea probabil este interesant să vorbim despre aceste probleme și să-l întrebăm pe Dl. Müller dacă personal consideră ca o problemă deosebită această creștere artificială a reginelor.

Dl. Müller răspunde că da; într-un sens el o consideră ca o problemă importantă. Dacă colonia este lăsată în voia ei, dacă nu te preocupi de ea, se poate întâmpla să dispară. Inconveniente apar încetul cu încetul, și ceea ce era satisfăcător merge anapoda.

Dr. Steiner: De cât timp există creșterea artificială?

Dl. Müller: Poate de 12 – 15 ani.

Dr. Steiner: Problema stă astfel, și voi vorbi despre ea mai mult data viitoare: producția de miere, întreaga activitate și chiar capacitatea de muncă a lucrătoarelor poate fi crescută enorm prin creșterea artificială. Numai că Dl. Müller a remarcat deja – nu trebuie ca lucrul să fie împins rațional prea departe, nu trebuie să se pună prea mult accentul pe avantajul comercial. Data viitoare vom adânci lucrurile mai mult și vom vedea că, ceea ce este pentru o scurtă perioadă o măsură extrem de favorabilă, că ceea ce constituie principiile de azi poate părea bun, dar că întreaga creștere a albinelor s-ar opri într-o sută de ani dacă n-ar fi utilizate decât albine obținute artificial. Vom vedea cum ceea ce pentru o scurtă perioadă poate părea ca ceva foarte avantajos, poate căpăta o astfel de turnură încât ajungi cu timpul să omori totul. Și vom vedea interesul deosebit pe care-l are tocmai creșterea albinelor pentru cel care vrea să cunoască toate misterele naturii: vom vedea în special cum o măsură care pe de o parte se confirmă ca deosebit de fecundă, ajunge pe de altă parte să omoare totul.

Desigur, apicultorii pot fi foarte bucuroși, văzând avântul pe care l-a căpătat de puțin timp creșterea albinelor; dar această bucurie nu va dura o sută de ani.

I. ALBINA ȘI OMUL¹

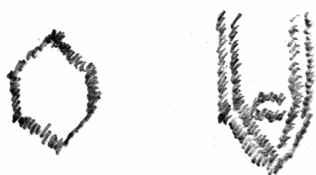
Dornach, 26 noiembrie 1923

Bună ziua Domnilor! Îmi propun să adaug câteva observații la referatul D-lui Müller; aceste observații vă vor interesa poate, deși astăzi, bineînțeles, în epoca actuală, nu a sosit timpul de a folosi aceste procedee în apicultura practică. Nu sunt decât puține lucruri de spus în legătură cu aspectul practic al creșterii albinelor, sau aproape nimic, pentru că Dl. Müller a expus foarte bine cum se procedează astăzi.

Dacă ați ascultat cu atenție cele ce vi s-au spus în legătură cu ceea ce aș numi existența unei lumi enigmatice, ați înțeles un număr de lucruri relativ la diversele aspecte proprii apiculturii. Apicultorul, se înțelege, se interesează la început despre ceea ce trebuie să facă. Dar de fapt, cu toții trebuie să simțim o mare atracție pentru creșterea albinelor, căci de această creștere depind în viața omului mult mai multe lucruri decât am bănuî.

Să privim lucrurile într-o perspectivă mai vastă. Vedeți dumneavoastră, albinele sunt în stare – ați văzut aceasta în conferințele ținute de Dl. Müller – să recolteze nectarul care există în plante. În realitate ele nu fac decât să recolteze nectarul, iar noi oamenii nu le luăm decât o parte din ceea ce adună ele în stupul lor, nu o cantitate chiar atât de mare. Probabil se poate spune că ceea ce le ia omul reprezintă în jur de 20%. Aceasta este cantitatea aproximativă pe care le-o ia omul albinelor.

Schița nr. 1

Dar, în plus, albina are posibilitatea, datorită formelor corpului său, datorită întregii sale organizări, să ia din plante polen. Așa încât albina recoltează tocmai de pe plante ceea ce ele nu au decât într-o cantitate foarte mică și este foarte greu de a fi procurat. Acest polen este recoltat de către albine în cantități infime cu ajutorul perilor ce îi au pe labelle posterioare, apoi el este înmagazinat sau consumat în stup. Avem astfel în albină mai întâi animalul care aspiră o substanță extraordinar de fină preparată de natură și o utilizează pentru propria sa întreținere. Dar să mergem mai departe: după ce albina – și acesta este lucrul ce frapază cel mai puțin la început, pentru că nu se gândește la el – a transformat hrana sa, prin intermediul propriului său aparat digestiv, în ceară – ea fabrică ceara, după cum se știe, cu propriile sale mijloace –, ea construiește un mic recipient pentru a depune în el ouăle, dar și pentru a conserva în el proviziile sale. Și acest mic recipient este un lucru foarte ciudat, mi-ar place să spun. Acest recipient văzut de sus este hexagonal, văzut dintr-o parte este așa (vezi schița nr. 1) și într-o parte este închis ca aici. Se pot depune în el ouăle sau proviziile. Aceste recipiente se ating, pereții se adaptează perfect unii cu alții, în așa fel încât în faguri, datorită acestui capac plat prin care o celulă este asamblată cu cealaltă, spațiul este extraordinar de bine utilizat.

Când se pune întrebarea: cum se face că albina construiește din instinct o celulă cu o formă atât de judicioasă? – oamenii răspund de obicei: pentru ca spațiul să fie bine utilizat – ceea ce de fapt este co-

---

¹ Această conferință urmează unei expuneri făcute de Dl. Müller, apicultor.

rect. Dacă ați imagina pentru această celulă orice altă formă, ar exista mereu un vid între două celule. Cu această formă nu există spații libere, totul este ocupat, astfel că spațiul este total folosit.

Ei bine, aceasta este desigur o rațiune, dar nu este singura. Gândiți-vă la asta: când mica larvă este în alveolă, ea este complet izolată, și n-ar trebui să se creadă că ceea ce există într-o anumită parte din natură nu ar deține forțe. Această mică locuință hexagonală, în întregime, această locuință din șase panouri, are în ea forțe, și lucrurile ar fi total diferite dacă larva ar zăcea într-o sferă. Prin faptul că ea este așezată în acest lăcaș cu șase fațete, aceasta înseamnă în natură cu totul altceva. Larva primește în propria sa ființă aceste forme, și în tot corpul ei simte că în tinerețea sa, în epoca în care era deosebit de moale, a locuit în această celulă hexagonală. Și pornind de la aceeași putere pe care o absoarbe acolo va construi mai târziu o celulă analogă. Tocmai în alveolă rezidă puterile prin care albina lucrează. Deci tocmai în împrejmuire se află ceea ce va face albina la exterior. Acesta este primul lucru la care trebuie să fim atenți.

Acum, vi s-a expus un alt fapt, foarte, foarte ciudat: în stup există diverse categorii de celule. Cred că un apicultor poate deosebi foarte bine celulele lucrătoarelor de celulele trântorilor. Nu-i așa, nu este foarte greu. Și este și mai ușor să distingi celulele lucrătoarelor și cele ale trântorilor de celulele reginelor, căci celulele reginelor nu au această formă. Ele sunt pe drept cuvânt un fel de saci. Sunt de asemenea într-un număr foarte mic într-un stup. Trebuie deci să spunem: lucrătoarele și trântorii – ei sunt masculii – se dezvoltă în aceste celule cu șase panouri, dar regina se dezvoltă propriu-zis într-un sac. Pentru ea nu contează ceea ce există într-o împrejmuire constituită din aceste fațete.

La aceasta se adaugă și altceva: regina nu are nevoie pentru a se dezvolta deplin, pentru a deveni o regină adultă, decât de 16 zile. O lucrătoare are nevoie de aproximativ 21 de zile, deci de mai mult timp. S-ar putea deci spune: natura are mai multă atenție la formarea lucrătoarelor decât a reginelor. Deci lucrătoarea are nevoie de 21 de zile. Și trântorul, masculul, care se uzează cel mai repede – masculii, după ce și-au împlinit misiunea lor, sunt omorâți –, are nevoie de 24 sau 25 de zile.

Vedeți dumneavoastră, aici se află un element nou. La albine, diversele categorii de indivizi, regine, lucrătoare, trântori, au nevoie de un număr diferit de zile pentru a se dezvolta.

Să ne gândim acum la aceste 21 de zile de care are nevoie lucrătoarea. Lucrurile se petrec în așa fel încât până în momentul în care creșterea sa s-a încheiat, lucrătoarea profită de tot ceea ce-i poate oferi Soarele. Dacă lucrătoarea ar continua să se dezvolte, ea ar ieși de sub influența solară pentru a intra în condițiile de evoluție terestre, ea n-ar mai avea condițiile de evoluție pe care le oferă soarele, deoarece a beneficiat deja de toate binefacerile lui. De îndată ce a devenit adultă, ea intră în condițiile de evoluție terestră. Ea participă la aceasta ca insectă adultă, animal pe deplin adult, dar aceasta nu necesită decât un moment, decât o secundă așa spune, după care ea este adultă așa cum a făcut-o Soarele; ea este categoric încă puternic animal solar, dar deja foarte puțin animal terestru.

Priviți acum trântorul. El își mai acordă încă un moment de gândire, dacă pot spune astfel. El nu se recunoaște terminat la sfârșitul celor 21 de zile, ci are nevoie de 24 sau 25 de zile – adică aproape timpul de care are nevoie Soarele pentru a face o rotație completă. Înainte de a fi atins stadiul adult, el intră în condițiile de evoluție terestre. Astfel trântorul este un animal terestru, în timp ce lucrătoarea este încă copilul Soarelui.

Ce se petrece cu regina? Regina nu beneficiază până la capăt nici chiar de influența solară. Ea se oprește înainte. Într-un anumit fel rămâne mai aproape de stadiul larvar decât ceilalți indivizi ai stupului. Cel care se îndepărtează cel mai mult este trântorul, masculul. Tocmai datorită faptului că ea rămâne mai aproape de starea larvară, regina este în stare să-și depună ouăle. Albina vă permite să vedeți cu claritate ce înseamnă să fii sub influența Pământului, sau sub influența Soarelui. O albină devine lucrătoare, sau regină, sau trântor. Aceasta depinde numai de faptul că ea așteaptă sau nu Soarele să-și termine rotația sa. Ceea ce-i permite reginei de a depune ouă este tocmai faptul că ea nu primește nimic de influență terestră. Lucrătoarea merge mai departe, continuă să se dezvolte încă 4 sau 5 zile. Beneficiază de influența Soarelui până la capăt. Dar în timp ce corpul său dobândește duritatea necesară,

ea trece puțin sub influența Pământului, am spus, pentru o secundă. Din această cauză ea nu poate depune ouă.

Trântorii sunt masculi; ei au capacitatea de a fecunda. Fecundarea provine de la Pământ. Puterile de fecundare sunt dobândite de trântori datorită celor câteva zile suplimentare în timpul cărora sunt supuși evoluției terestre, în starea lor de dezvoltare și nu în stadiul definitiv. Se poate astfel spune: exemplul albinelor arată cu deplină claritate că fecundarea, fecundarea prin mascul, vine de la puterile terestre; capacitatea femelei de a forma ouă vine de la puterile solare. Puteți să apreciați aici ce însemnătate are durata de dezvoltare a unei ființe. Acest lucru este extrem de important pentru că, evident, într-un timp determinat se produce ceva ce nu se mai produce într-un timp mai lung sau mai scurt; în fiecare caz se produce altceva.

Dar mai intervine și altceva. Regina se dezvoltă deci în 16 zile. Iată locul Soarelui (este arătată schița) care se afla în fața ei – sau poate se afla numai acolo; regina nu iese de sub influența Soarelui. Lucrătoarele continuă să ia parte la rotație, dar ele rămân sub influența Soarelui, ele nu ajung să primească influența Pământului. Prin aceasta ele se simt înrudite cu regina. Se simt legate de regină. Trântorii, spun ele, sunt trădători, renegați care s-au dăruit deja Pământului. Ei nu sunt de-ai noștri. Îi tolerăm numai pentru că avem nevoie de ei. În ce scop avem nevoie de ei?

Se întâmplă uneori ca o regină să nu fie fecundată, și totuși ea depune ouă ce se vor putea dezvolta. Regina nu are neapărată nevoie să fie fecundată, ea depune totuși ouă. La albine acest lucru este denumit – și aceasta există și la alte insecte – un ouat virginal, pentru că regina nu este fecundată. Numele științific este: *partenogeneză*. Dar din ouăle pe care le depune în acest caz regina, nu ies decât trântori! Aceste ouă nu dau nici lucrătoare, nici regine. Astfel, când regina nu este fecundată, nu există procreație nici de lucrătoare nici de regine, ci numai de trântori. Numai că, un asemenea stup este desigur inutilizabil.

După cum vedeți, ouatul virginal nu dă decât indivizi de celălalt sex, nu de același sex. Acesta este un lucru foarte interesant, și este în mod general important pentru toată economia naturii ca fecundarea să fie necesară, ca să se poate naște același sex – vorbesc bineînțeles de animalele inferioare, nu de animalele superioare. Dar aici se întâmplă așa: cu ouăle de albină nu se obțin decât trântori, atunci când nu a existat fecundarea.

La albine, fecundarea se petrece într-un mod foarte special. Lucrurile nu se petrec ca și când ar exista un fel de pat nupțial și ar exista o izolare în timpul fecundării, ci cu totul diferit. Aceasta se petrece în plină zi, în plin soare și – ceea ce pare foarte curios – cât mai sus posibil. Regina zboară cât mai sus posibil în întâmpinarea Soarelui – ea însăși fiind o ființă solară, după cum v-am descris. Și trântorul care este încă în stare să-și depășească puterile terestre – căci trântorii s-au unit puterilor terestre –, trântorul care zboară cel mai sus este cel care o fecundează pe regină, sus în aer. Apoi regina revine pe pământ și își depune ouăle. Vedeți deci, albinele nu au pat nupțial, ele au un zbor nupțial, și atunci când vor să fie fecundate, ele pornesc cât mai departe posibil în întâmpinarea Soarelui. Și pentru zborul nupțial este nevoie de vreme frumoasă, este nevoie de soare; pe vreme rea acest lucru nu se petrece.

Vedeți prin aceasta în ce măsură regina rămâne înrudită cu Soarele. Și atunci când fecundarea se produce în acest fel există o procrearea de lucrătoare în alveolele corespunzătoare; mai întâi se nasc – după cum v-a descris Dl. Müller – micile larve, și acestea în 21 de zile devin lucrătoare. În aceste celule în formă de sac se dezvoltă regine.

Pentru a înțelege acum cele ce urmează, este necesar să vă spun ceva care, bineînțeles, va naște la început în dumneavoastră câteva îndoieli, pentru că trebuie să fi studiat acest lucru mai amănunțit. Dar lucrurile se petrec după cum vă voi spune. Lucrătorea ajunsă la maturitate, adultă, își ia zborul și se îndreaptă spre flori, se fixează acolo cu ajutorul croșetelor labelor sale (schițează); astfel poate suge nectarul și culege polenul. Acest polen, îl poartă pe corpul ei unde îl depune. Există acolo un dispozitiv special numit periile labelor posterioare, unde ea poate depune polenul. Dar nectarul este aspirat cu

trompa sa sugătoare. O parte îi servește propriei hrăniri, dar cea mai mare parte o conservă în stomacul său. Ea o scuipă afară când se întoarce. Deci, atunci când noi mâncăm miere, mâncăm în realitate vărsăturile albinelor. Trebuie să știm foarte bine asta. Dar este vorba despre vărsături foarte curate și zaharate, ceea ce nu sunt de obicei, nu-i așa? În consecință, albina adună ceea ce are nevoie pentru a mânca, pentru a face provizii, pentru a prelucra, pentru a face ceară, etc.

Acum, trebuie să ne întrebăm: cum găsește albina drumul spre flori? Ea se îndreaptă spre flori cu o miraculoasă siguranță. Acest lucru este total inexplicabil în momentul în care privești ochii albinei. Lucrătoarea – trântorii au ochi puțin mai mari – are doi ochi mici pe părți și trei ochi minusculi pe frunte (schitează). Când cercetezi ochii lucrătoarei realizezi că nu poate vedea decât foarte puțin, iar cei trei ochi minusculi nu pot vedea deloc. Ciudat este că albina nu ajunge la flori cu ajutorul vederii, ci prin ceva ce se aseamănă cu mirosul. Ea se conduce prin tatonări după miros și astfel întâlnește floarea. Astfel, ceea ce o conduce pe albină la floare este o anumită senzație intermediară între miros și gust. Albina are propriu-zis gustul polenului și al nectarului în gură, atunci când zboară spre floare. De departe, ea are deja acest gust. În realitate, aceasta o face pe albină să nu-și folosească deloc ochii.

Acum reprezentați-vă cu claritate următoarele: reprezentați-vă că s-a născut o regină, că ea s-a născut în zona de influență a Soarelui; ea n-a gustat până la capăt influența solară, ea a rămas, să zicem așa, în sânul acestei influențe. O întreagă armată de lucrătoare a continuat, desigur, să primească influența Soarelui, dar nu a trecut sub influența Pământului. Acum lucrătoarele se simt unite cu regina; nu pentru că ele s-au aflat sub același Soare, ci pentru că au rămas în sânul acestei influențe solare. Pe parcursul dezvoltării lor, ele nu s-au despărțit de dezvoltarea reginei. Trântorii sunt în afară. Ei s-au separat.

Dar acum se va petrece ceva; atunci când o nouă regină își face apariție, trebuie că a avut loc zborul nupțial. Animalul, regina a ieșit și s-a înălțat spre Soare. S-a născut o nouă regină. Atunci, pentru mulțimea lucrătoarelor care s-au unit cu vechea regină apare ceva foarte special. Ochii minusculi devin văzători în momentul în care apare o nouă regină. Albinele nu pot suporta asta. Ele nu pot suporta ca același lucru cu ceea ce sunt ele să vină din altă parte. Cei trei ochi mici, acești trei ochi minusculi, s-au format la lucrătoare pornind în întregime din interior; ei sunt străbătuți de sângele albinei. Ei nu sunt expuși deloc acțiunii exterioare a Soarelui. Or, datorită faptului că noua regină, care s-a născut din Soare, aduce cu corpul ei, în stup, lumină solară, aceste albine cu micii lor ochi devin brusc, mi-ar place să spun, clarvăzătoare; ele nu pot suporta lumina noii regine. Acum tot poporul începe să roiască. Este ceva asemănător cu o teamă față de noua regină, ca și când ele ar fi orbit. Exact așa ca atunci când privești Soarele. De aceea roiesc ele. Și trebuie să se pună bazele unui nou stup cu vechea regină, cel puțin să rămână împreună majoritatea lucrătoarelor care erau cu vechea regină. Este necesar ca noua regină să dobândească o nouă colonie.

O colonie rămâne în stup, tocmai aceea care s-a născut în alte condiții. Dar rațiunea pentru care roiesc albinele este legată de faptul că ele nu pot tolera noua regină care aduce o nouă influență solară.

Puteți pune acum întrebarea: cum devin albinele sensibile la această nouă acțiune a Soarelui? Ne aflăm aici în prezența unui lucru foarte curios. Știți probabil că uneori poate fi dezagreabil să te întâlnești cu o albină. Ea te înțepă. Când ești o ființă cu dimensiuni atât de mari ca ființa umană, ai cel mult o inflamație a pieii în locul înțepăturii, dar n-are importanță, este dezagreabil. Micile animale, la rândul lor, mor din această cauză. Aceasta datorită faptului că albina are un ac care este de fapt un tub. În acest tub se mișcă un fel de piston, iar acesta urcă până la rezervorul glandular (punga de venin), în așa fel încât veninul să se poată scurge la exterior.

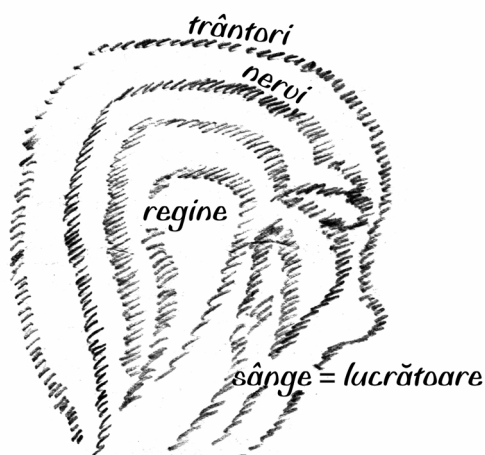
Acest venin, care poate deveni foarte neplăcut când îl cunoști, este pentru albină deosebit de important. Nici albinei nu-i este prea plăcut să fie obligată să piardă acest venin atunci când înțepă. Dar ea se desparte de el pentru că suportă greu orice influență exterioară, indiferent care. Ea vrea să rămână cu sine. Vrea să rămână în lumea stupului său, și viețuiește orice influență exterioară ca pe o tulburare. Se apără de ea cu veninul său. Dar acest venin are în permanență încă un rol. Veninul este în așa fel

constituit încât trece constant într-o cantitate foarte mică, în cantitate infimă, în întreg corpul albinei. Și fără acest venin, albina n-ar putea exista. Când privești lucrătorea trebuie să-ți spui că ea nu poate vedea cu ochii ei minusculi. Acest lucru datorită faptului că veninul pătrunde constant în acești ochi minusculi. Acest venin este supus alterărilor chiar în momentul în care noua regină, noua influență solară apare. El își pierde eficacitatea. Brusc, ochii încep să vadă. Așa că albina datorează veninului ei faptul că este așa cum este, că trăiește în permanență în penumbră, să zicem.

Și dacă ar trebui să folosesc o imagine pentru a vă descrie ce viețuiesc albinele atunci când noua regină iese din această celulă în formă de sac, ar trebui să vă spun: o albină viețuiește mereu în penumbră, se deplasează tatonând grație a ceva care se află între miros și gust, viețuiește în penumbră și această penumbră îi convine. Dar în momentul în care apare noua regină, este exact ca și când în luna iunie ar merge în întuneric și licuricii ar străluci. Așa strălucește pentru roi noua regină, pentru că veninul nu mai acționează cu destulă putere ca ele să se mențină închise în ele însele. Albina are nevoie să fie izolată de lume, izolată de lume prin penumbră. Penumbra care îi aparține și atunci când ea zboară din stup, tocmai pentru că grație acestui venin ea se poate menține închisă în ea însăși. Ea are nevoie de veninul său în momentul în care se teme ca o anumită influență exterioară să nu o atingă. Stupul vrea să rămână pe deplin închis în el însuși.

Pentru ca regina să poată rămâne în zona de influență a Soarelui, nu trebuie să fie într-o celulă hexagonală, ci într-o celulă de formă rotunjită. Acolo rămâne în întregime sub influența Soarelui.

Schița nr. 2

Vedeți domnilor, ajungem acum la ceva care face efectiv ca creșterea albinelor să ajungă să intereseze pe fiecare, la cel mai înalt nivel. Într-adevăr, în stup lucrurile se petrec în realitate exact ca în capul uman – numai cu o ușoară modificare. Diferența este că în capul uman substanțele nu sunt supuse aceleiași creșteri, aceleiași dezvoltări. Nu-i așa, în cap noi avem nervi, vase sanguine, și apoi, izolate unele de altele, celule de albumină care păstrează forma rotunjită. În ceea ce privește nervii, ei se compun din celule care nu cresc până la a deveni animale, numai pentru că natura le acoperă din toate părțile; dar de fapt acești nervi vor să devină animale, vor să devină animale mici. Și dacă celulele nervoase ale capului uman s-ar putea dezvolta în toate direcțiile în aceleași condiții ca stupul, ele ar deveni trântori. Celulele sângelui care curge în vine ar deveni lucrătore. Și celulele de albumină, care sunt prezente în special în partea mediană a capului, și a căror dezvoltare este cea mai scurtă, ele se pot compara cu regina. În așa fel încât în capul uman avem chiar aceste trei puteri.

Iată, lucrătorele aduc acasă ceea ce culeg de la plante, elaborează acestea în propriul lor corp pentru a face din ele ceară și construiesc structuri minunate pentru celule. Domnilor, celulele sângelui, în capul uman fac același lucru! Ele pornesc de la cap și se răspândesc în tot corpul. Și dacă veți privi, de exemplu, un os, o bucată de os, veți vedea că aceste celule hexagonale sunt prezente acolo peste tot.

Sângele care circulă în corp îndeplinește aceeași muncă, asemenea albinelor din stup. Numai, nu-i așa, în celelalte celule, în mușchi, unde lucrurile sunt încă asemănătoare – căci celulele musculare seamănă cu celulele de ceară ale albinelor –, ele tind să se desfacă, sunt încă foarte moi; aici, analogia nu se vede la fel de clar. Pe os, atunci când îl studiezi, acest lucru se poate vedea foarte bine. Deci sângele posedă și el aceste puteri ale lucrătoarei.

Da domnilor, puteți studia aceasta chiar în relație cu cronologia. Celulele pe care le găsiți că s-au dezvoltat primele în germenul embrionar uman și care sunt destinate să rămână, celulele de albumină, ele sunt cele care există începând cu primele momente ale dezvoltării. Celelalte, celulele sanguine, se nasc puțin mai târziu, și ultimele care apar sunt celulele nervoase. Exact ceea ce se petrece în stup! Numai că omul își construiește un corp care în aparență îi aparține; și alina își construiește un corp; sunt fagurii, alveolele. Cu această construcție din ceară, se petrece același lucru în corpul nostru, numai că nu este atât de ușor să demonstrezi că, în realitate, celulele sanguine provin dintr-un fel de ceară. Nu ne deranjează că noi înșine suntem făcuți dintr-un fel de ceară, asemenea albinelor care fasonază fagurii în stup sau în cutii (cu cadre mobile). Deci lucrurile stau așa: ființa umană are un cap; capul lucrează la edificarea marelui corp care este propriu-zis stupul; și în interiorul stupului există același raport între regină și lucrătoare ca cel dintre celulele de albumină, ce-și păstrează forma rotunjită, și sânge. În ceea ce privește nervii, ei se distrug în permanență, se uzează în permanență, căci noi ne uzăm sistemul nostru nervos. Nu începem dintr-o dată lupta cu nervii noștri – am muri atunci în fiecare an – așa cum încep albinele războiul cu trântorii; dar totuși, nervii noștri slăbesc din an în an. Și în realitate, noi murim din cauza slăbirii progresive a nervilor noștri. Atunci nu mai avem sentimentul corpului nostru, și de fapt murim pentru că ne uzăm nervii.

Dacă veți cerceta acum capul, care reprezintă stupul, veți găsi că în acest cap totul este protejat. Iar când capul este victima unui atentat exterior, aceasta este o rănire înfiorătoare. Capul nu poate suporta acest lucru. Fenomenul care se produce odată cu formarea noii regine, nici el nu poate fi suportat de albinele din stup; ele preferă să plece decât să coabiteze cu această nouă regină.

Pe bună dreptate apicultura a fost mereu considerată ca ceva extrem de important. Nu-i așa, omul ia albinelor în jur de 20% din mierea lor, și se poate spune: această miere e foarte utilă omului care, pe de altă parte, nu absoarbe din ea în hrana sa decât foarte puțin, prin faptul că ea se află răspândită în plante în mici cantități. Altfel noi absorbim numai infime cantități de miere. Avem și noi „albina” în noi, vreau să spun sângele nostru. Acesta poartă această miere în diversele părți ale corpului. Dar această miere este nectarul, de care alina are nevoie pentru fabricarea de ceară cu care poate construi corpul stupului, fagurii stupului.

Asupra oamenilor, în special când îmbătrânim, mierea are o acțiune extraordinară de benefică – pentru copil, acest rol îl are laptele. Mierea stimulează într-adevăr puterile plastice. De aceea ea trebuie recomandată persoanelor în vârstă. Numai că, nu trebuie să se mănânce prea mult. Dacă se mănâncă prea mult, dacă este folosită nu numai ca adjuvant al alimentelor, rezultă un exces de structurare. Structurile devin casante și ești supus la tot felul de îmbolnăviri. Bineînțeles, o ființă sănătoasă știe ce cantitate poate consuma. Mierea este, pentru oamenii care îmbătrânesc un aliment extraordinar de sănătos, pentru că dă corpului nostru soliditate, o soliditate veritabilă.

Din acest motiv, dacă s-ar urmări aceeași regulă cu copiii rahitici – în primele săptămâni, nu-i așa, în care copiii n-ar trebui să trăiască decât din lapte, nu trebuie să se facă așa, căci la acea vârstă mierea nu acționează încă –, dacă s-ar da doza corespunzătoare mierea, dacă i s-ar da copilului rahitic atunci când are 9 – 10 luni și dacă s-ar continua această cură până la 3 – 4 ani, atunci rahitismul n-ar mai fi atât de grav, pentru că rahitismul constă în faptul că corpul este prea moale, cade. Or mierea conține puterea de a da formă, fermitate corpului uman. Trebuie să înțelegem bine aceste relații. Putem deci să spunem: ar trebui să se consacre mult mai multă atenție decât se dă, creșterii albinelor.

Mai este posibil un lucru, și anume: în natură, într-adevăr, lucrurile au între ele relații ciudate. Legile pe care oamenii nu ajung să le pătrundă cu ajutorul înțelegerii lor obișnuite sunt în realitate cele

mai importante dintre toate. Aceste legi lasă întotdeauna o mică marjă de libertate. Este cazul, de exemplu, cu repartizarea sexelor. Nu se nasc același număr de bărbați și femei, ci numai cu aproximație așa. Cauza se află în însăși înțelepciunea naturii. Dacă ar trebui să apară ziua – cred că v-am spus deja asta – în care omul ar putea avea posibilitatea de a da naștere sexelor după voința sa, dezordinea ar apărea imediat. Și vedeți că atunci când, de exemplu, o populație este decimată prin războaie sălbatice, ea devine apoi mai fecundă. În natură, orice lipsă antrenează întotdeauna un efect contrar.

Tot așa, când undeva într-o regiune, albinele caută nectar, natural, ele iau plantelor nectarul lor. Dar ele iau plantelor nectarul de care și noi avem nevoie, care ne dă tot felul de fructe. Și ceea ce este curios, constă în faptul că în regiunile apicole pomii fructiferi și plantele analoge reușesc mai bine decât în alte regiuni. Deci, atunci când albinele păgubesc plantele de nectarul lor, natura nu rămâne inactivă, ea dă naștere la un și mai mare număr de plante fecunde. Astfel că, nu numai că omul își are partea sa din mierea pe care o dau albinele, dar îi este adus și altceva prin plantele pe care le vizitează albinele. Aceasta este o lege ce poate fi foarte bine sesizată și care este importantă.

Toate acestea sunt în legătură cu următorul fapt. Dacă vezi bine în acest domeniu, se poate spune: în întregul complex al stupului, în însăși natura acestui organism, natura a depus o miraculoasă înțelepciune. Albinele se află sub semnul puterilor naturale, de o importanță extraordinară și cu adevărat admirabile. Din această cauză viețuiește o anumită nemulțumire când intervii cu mâinile tale mari în jocul forțelor naturii.

Astăzi încă, se dovedește într-adevăr că acolo unde omul intervine astfel în forțele naturii, departe de a ameliora lucrurile, el le agravează. Dar nu le agravează imediat. Este adevărat că natura se ciocnește de obstacole; în pofida acestor obstacole, ea acționează cât poate mai bine. Unele dintre aceste obstacole pot fi îndepărtate de om, și prin aceasta el aduce naturii multe alinări. De exemplu, în apicultură, el facilitează naturii anumite lucruri utilizând, nu vechii stupi, ci cutiile moderne a căror instalație interioară este comodă.

Să abordăm acum capitolul creșterii artificiale. Să nu credeți că n-aș înțelege – chiar lăsând deoparte punctul de vedere al științei spirituale – că în prima perioadă creșterea artificială are, natural, avantaje; o mulțime de lucruri s-au ușurat, se înțelege. Dar această puternică solidaritate – dacă pot spune – care domnește într-una și aceeași generație de albine, familia de albine, devine prin asta pentru multă vreme știrbită. Astăzi, se înțelege de la sine că în anumite privințe nu pot fi aduse decât laude creșterii artificiale, dacă se iau toate măsurile de siguranță pe care le-a citat Dl. Müller. Dar ce se va întâmpla peste 50 sau 80 de ani? Să așteptăm. De fapt, anumite puteri care acționau până acum organic în colonie, sunt pur și simplu mecanizate, devin forțe mecanice. Nu se poate instaura între regina cumpărată din comerț și lucrătoare această afinitate profundă, așa cum se instalează ea atunci când regina e cea pe care a dat-o natura. Dar chiar de la început, acest lucru nu se poate vedea.

Bineînțeles, nu voi fi deloc partizanul unei angajări fanatice într-o acțiune contra creșterii artificiale a albinelor, căci acestea sunt lucruri pe care nu poți să le faci în viața practică. A acționa așa ar fi ca și când s-ar proceda cu cărbunele cam în acest fel: Se poate calcula cu aproximație momentul în care nu va mai exista cărbune. Rezervele de cărbune ale globului nu sunt nepuizabile. Astăzi s-ar putea să nu se extragă decât mici cantități de cărbune, în așa fel încât rezervele să dureze până la dispariția Pământului. Nu se poate spune că trebuie să se procedeze așa, căci trebuie să ai puțină încredere în viitor. Trebuie spus: bineînțeles, prădăm pământul de cărbunele său, adică noi îi jefuim propriu-zis pe urmașii noștri, dar sigur că ei vor inventa ceva care va înlocui cărbunele. Se poate vorbi la fel despre inconvenientele pe care le reprezintă creșterea artificială a albinelor.

Asta nu înseamnă că nu trebuie să fim foarte conștienți că introducând un element mecanic, artificial, se perturbă ceea ce a elaborat atât de minunat natura. Creșterea albinelor a fost considerată în toate timpurile ca ceva minunat. Albina era considerată în vremuri străvechi ca un animal sacru. De ce? Pentru că în întreg modul său de a lucra, ea revelează cum se petrec lucrurile în omul însuși. Când ni se dă o bucată de ceară, ținem în mână un produs intermediar între sânge, mușchi și os, care trece în

om prin stadiul ceară. Trecerea prin acest stadiu nu face ca ceara să devină fermă, ea rămâne lichidă, până acolo încât să poată trece în sânge, mușchi sau celule osoase. Ceara reprezintă, în consecință, puterile pe care le ai în tine.

Odinioară, când oamenii făceau lumânări de ceară și le aprindeau, ei aveau într-adevăr sentimentul că săvârșesc un act sacru: această ceară care arde acolo, noi am luat-o din stup. Ea se găsea în stare solidă. În momentul în care focul topește această ceară și când ea pleacă prin fum, atunci ea îmbracă starea pe care o are în propriul nostru corp. Și în ceara care ardea ei presimțeau, în fața a ceea ce se înălța spre cer, ceva ce era în propriul lor corp. Acest lucru trezea în ei o devoțiune specială, și îi făcea să privească albina ca pe un animal deosebit de sfânt, pentru că ea prepară ceva pe care omul trebuie în permanență să-l elaboreze în el însuși. De aceea, cu cât ne întoarcem mai mult în timp, cu atât mai mult vedem oamenii viețuind cu venerație față de albine. Diferența față de zilele noastre constă în faptul că în acele timpuri albina trăia în stare sălbatică; oamenii le găseau și le considerau ca o revelație. Mai târziu, au fost domesticite. Dar întregul lor comportament este un mănunchi de enigme miraculoase și numai studiind profund ceea ce se petrece între capul omului și corpul său poți simți ce sunt albinele.

Închei cu aceste remarci. Miercuri vom avea următorul curs. Poate aceste observații au suscitat unele întrebări. Poate și Dl. Müller va avea ceva de spus. Am vrut numai să fac aceste câteva observații a căror conținut nu trebuie pus la îndoială, căci ele se fondează pe o adevărată cunoaștere. Dar poate că va trebui să mai fie clarificate anumite puncte.

II. PERCEPȚIA LA ALBINE

Dornach, 28 noiembrie 1923

Bună ziua, Domnilor! Aveți întrebări pe care ați dori să mi le puneți?

Se citește un articol din «Jurnalul Apicultorilor elvețieni», nr. 2 și 3, februarie și martie 1923; acest articol, al Pr. Dr. Buttel-Reepen, Oldenburg, este intitulat: «Albinele văd oare culori pe care noi nu le vedem?».

Dr. Steiner: Bine, vom spune câteva cuvinte despre acest articol. Aceste experiențe pe care le-au făcut Forel², Kuhn³ și Pohl arată cu claritate cât de puțin se reflectează în zilele noastre asupra celor ce se petrec în experiențe de acest gen. Nu-ți poți imagina ceva mai absurd decât interpretarea pe care o găsim în acest articol! Iată, și eu aș putea spune așa: am o substanță – căci substanțe de acest gen există – care este deosebit de sensibilă la razele ultraviolete, adică la culorile de dincolo de bleu și de violet, de exemplu această platino-cianură de bariu care este citată în articol. Ea strălucește chiar când maschez toate celelalte culori ale spectrului. Bine, acopăr roșul, oranjul, galbenul, verdele, albastrul, indigoul și chiar violetul. Nu-i așa, să reluăm: am roșul, oranjul, galbenul, verdele, albastrul, indigoul și violetul. Acum fac o mască adică maschez toate aceste culori din spectru. Apoi, am aici (vezi schița 3) ceea ce se numește razele ultraviolete, pe care omul nu le poate vedea. Dacă pun acolo platino-cianura de bariu, care este un praf alb, și dacă închid storurile, ea începe să strălucească. În această cameră în care am făcut întuneric, nu vedem nimic; acum lăsăm să intre razele spectrului și le mascam, nelăsând în consecință să pătrundă decât razele ultraviolete. Dacă acum pun în cameră platino-cianură de bariu, ce se întâmplă? Atunci această substanță începe să „vadă”.

Schița nr. 3

Nu facem altceva dacă vom face experiența cu furnici. În loc să folosesc platino-cianură de bariu, folosesc furnicile. Furnicile merg pe zahăr – asta mă face să spun: ele văd. Dar ele nu au mai multă nevoie să-l vadă, întocmai cum platino-cianura de bariu nu are nevoie să vadă pentru ca să înceapă să strălucească. Nu pot să afirm decât că, în momentul în care am undeva o substanță, se exercită un efect asupra furnicilor. Nu am dreptul să merg mai departe. Acești savanți gândesc cât se poate de puțin și afirmă lucruri ce sunt pură imaginație.

² Auguste-Henri Forel (1848-1931) psihiatru și naturalist elvețian. Autor, între altele, a lucrărilor: «Facultățile psihice ale furnicilor» (Die psychischen Fähigkeiten der Ameisen), 1901 și «Viața senzorială a insectelor» (Das Sinnesleben der Insekten), 1910.

³ Alfred Kuhn (1885-1968), zoolog german, autor al lucrării «Manual de zoologie generală» (Grundriss der allgemeinen Zoologie), 1922, care a devenit clasic.

Singurul lucru care s-ar putea pretinde este acesta (și el este dovedit, în termenii articolului, prin faptul că dacă se pune lac pe ochii furnicilor, nu apare nici un efect): un efect s-a produs, mai mult sau mai puțin, asupra acestor insecte prin intermediul organelor de simț. Aici, este de altfel caracteristic că ceea ce acest savant a observat la albine, extinde și asupra furnicilor și viespilor. Se vede cu câtă superficialitate se desfășoară aceste experiențe.

Dar trebuie să mai adăugăm: atunci când se merge mai departe pe aici (la dreapta schiței) se ajunge la razele ultraviolete. Aici avem roșul, oranjul, galbenul, verdele, albastrul, și acolo indigoul și violetul. Acolo avem razele infraroșii și dincolo ultravioletele. Deci, avem la dreapta razele ultraviolete, iar aceste raze au particularitatea – o spune însuși autorul articolului – de a exercita o puternică acțiune chimică. Ceea ce se așează în câmpul razelor ultraviolete este deci puternic atacat printr-o acțiune de ordin chimic. Rezultă de aici că, dacă plasez o furnică în câmpul acestor raze, ea este imediat atacată prin aceste fenomene de ordin chimic. Ea se resimte. Este absolut exact: ea simte asta, în special în ochii ei. Dacă o expui la raze ultraviolete ea simte ceva ca un gădilă – întocmai cum asupra platino-cianurii de bariu se exercită o acțiune atunci când o supui unui fenomen de ordin chimic. Este absolut asemănător. În cazul în care nu las să pătrundă în cameră decât razele ultraviolete, furnica își dă imediat seama că acolo se petrece ceva. Dacă există acolo în special ouă sau larve de furnici, ele se modifică profund; dacă le lăsăm acolo, ele vor pieri. De aceea furnicile își salvează ouăle. Deci, în consecință, în acest articol este vorba despre o acțiune de ordin chimic. Este foarte exact ceea ce am afirmat recent: albinele sunt dotate cu un fel de gust-miros, ceva intermediar între gust și miros. Aceasta resimt albinele – iar furnicile în același fel.

Acești domni înțeleg atât de puțin despre ce este vorba încât ignoră, de exemplu, că atunci când ființa umană percepe culorile, în ochii ei se produc ușoare modificări de ordin chimic, numai atunci când percepe razele violete. La om, în percepția culorilor, există deja o orientare spre fenomenele chimice. În tot ce s-a analizat aici legat de albine, este vorba despre modificări de natură chimică, de ordin intern, ce se produc în momentul în care insectele sunt expuse razelor ultraviolete.

Vedeți dumneavoastră, albinele percep, fără nici o consecință, tot ceea ce se află în câmpul lui negru, alb, galben, gri – griul nu este decât un alb mai închis –, și a lui gri-albastru. În toate aceste culori nu există ultraviolet. Aceste efecte chimice pe care le resimte atât de puternic albina, atunci când este expusă la ultraviolet, sunt absente în aceste culori. Dacă ea iese din acest câmp, ea simte sub efectul razelor ultraviolete ceva ce-i este străin; nu are ce să facă. Ceea ce este important aici, este că albina posedă un fel de gust-miros. Noi oamenii distingem precis mirosul de gust. Gustul este prin excelență simțul nostru „chimic”. El se bazează pe fenomene de ordin chimic. Albina posedă un simț intermediar între miros și gust.

Aceasta nu contrazice faptul că atunci când se zăgărește fața interioară a cutiei în care trăiește, ea distinge culorile; căci știți bine că fiecare culoare are efecte chimice și calorice diferite. Dacă, de exemplu, veți zăgăvi o suprafață cu roșu, și dacă albina se apropie de acest roșu, ea va simți căldura. Cum ar putea să nu știe ea că lucrurile s-ar petrece altfel dacă, de exemplu, ar intra în câmpul albastrului! În apropierea albastrului temperatura scade. Albina simte această căldură a roșului și acest frig al albastrului. Este deci evident că ea deosebește culorile. Dar nu avem dreptul să deducem de aici că albina vede cu ochii ei așa cum vede omul cu ai săi. Ar fi evident total absurd.

Tot așa se petrec lucrurile cu multe deducții pe care le fac oamenii. V-am spus o dată la ce duc toate aceste experiențe. V-am spus: există o plantă denumită *Drosera*⁴, ale cărei frunze se contractă atunci când sunt atinse. Întocmai cum dumneavoastră faceți din mână un pumn atunci când cineva vrea să vă atingă, să vă lovească, tot astfel *Drosera* așteaptă când o insectă se apropie, și apoi se închide. Oamenii zic atunci: această plantă are deci un suflet ca și ființa umană. Ea percepe apropierea insectei, se închi-

---

⁴ *Drosera*: *Dionaea muscipula*, plantă carnivoră aparținând speciei *Rossalis* (*Droseraceae*) (*Roua cerului*) și crescând în smârcurile temperate din America de Nord.

de, și așa mai departe. La acestea răspund întotdeauna: există un dispozitiv făcut în așa fel încât atunci când se apropie un animal și atinge într-un loc acest dispozitiv, acesta se închide brusc și animalul e capturat. El este denumit „cursa de șoareci”. Și dacă se atribuie un suflet Droserei, atunci să gândim la fel și despre cursa de șoareci. Dacă se spune că albinele văd pentru că ele reacționează atunci când sunt expuse razelor ultraviolete, atunci trebuie să spunem și despre platino-cianura de bariu că vede.

Dacă oamenii ar face efortul să gândească, ar putea descoperi lucruri foarte ciudate; platino-cianura de bariu este într-adevăr un corp extrem de interesant. Platino-cianura de bariu se compune printre altele și din bariu. Acesta este un metal alb ce aparține grupei metalelor alcalino-pământoase. Este interesant să se știe că aceste metale au de asemenea un anumit rol în viața ființei umane. Într-adevăr, albumina pe care o consumăm n-ar putea să acționeze corect în corpul nostru dacă pancreasul nostru n-ar conține metale de acest gen. Prezența lor este necesară. Avem deci în bariu un corp ce se află în relație cu evoluția mai mult sau mai puțin agreabilă a digestiei.

Platina este un metal deosebit de prețios, știți, un metal deosebit de dur și greu. Aceste metale prețioase, toate, au această proprietate de a fi în relație cu modul în care noi ne simțim.

Și acum amintiți-vă încă ceva. Vedeți, în acest produs mai există și cianură. Ea este un fel de acid prusic. Ori, v-am spus că atunci când mușchii lucrează, se produce acid prusic. Această platino-cianură de bariu este deci analogă cu ceea ce produce omul constant în organismul său. Și aceasta vă dă posibilitatea să înțelegeți că omul ar fi deosebit de sensibil în corpul său – nu în ochii săi – la ceea ce se petrece în lumina ultravioletă, adică în compoziții chimici ai luminii. Ne putem face o părere despre aceste fenomene, dacă vom fi atenți la aceste fapte.

Dar știința spirituală este singura în măsură să perceapă această acțiune a platino-cianurii de bariu care, atunci când este atacată, face să apară un gen de senzație. Această senzație este cel mai puternic marcată la albină. Albinele simt prezența culorilor cu o deosebită intensitate și nu văd culorile strălucind decât foarte puțin atunci când se prezintă în fața lor o ființă vie luminiscentă. De aceea am spus: în general, albina trăiește într-o lumină crepusculară. Dar când apare noua regină, ea strălucește pentru lucrătoare, așa cum strălucesc pentru noi licuricii în luna iunie. Acestea se petrec în legătură cu cei trei ochi mici ai albinei. Ceilalți, mai mari, au o anumită percepție a luminii, dar o percepere crepusculară. Și când ai mascat toate celelalte culori, animalul simte prezența culorii care are o acțiune chimică, ultravioletul, sau a aceleia care nu are această acțiune, infraroșul.

La sfârșitul articolului din „Jurnalul apicultorilor” se spune că se va vorbi ulterior despre razele infraroșii. Desigur, când albinele intră în câmpul infraroșului, ele se comportă total diferit pentru că aici nu mai există acțiune chimică. Faptele constatate în cursul acestor experiențe sunt exacte; dar trebuie bine înțeles faptul că nu putem scoate din ele deducțiile pe care le fac Forel și Kuhn. Desfășurarea experienței este urmărită fără să se gândească. Oamenii spun: demonstrația este de necombătut. Da, bineînțeles, pentru cel care atribuie un suflet cursei de șoareci! Dar pentru cel care știe până unde poate să meargă, până unde poate gândi pentru a urmări exact derularea faptelor, demonstrația nu e deloc de necombătut.

În viață, nu se obișnuiește să se urmărească exact derularea lucrurilor. Când oamenii găsesc undeva un fapt mărunț, ei fac, cum se spune, un munte dintr-un mușuroi de cârțițe. Și deseori așa stau lucrurile cu savanții noștri. Când au în fața lor un anumit fapt, în loc să se oprească acolo cu deducțiile lor, ei își continuă raționamentele. Prin aceasta ajung la ceva abracadabrant, și fac un munte dintr-un mușuroi. Când știința actuală pretinde ceva – ea nu o face decât pentru că deține puterea, toate jurnalele fiind în mâinile ei – nu se contrazice, în general, ceea ce avansează ea. Dar în cele din urmă nu se va ajunge să se câștige ceva prin asta.

Puteți, cred, lua la rând toți apicultorii, și veți vedea că cei mai pricepuți nu sunt decât foarte puțin interesați de descoperirile lui Forel și Kuhn, căci apicultorul este un practician, și ceea ce trebuie făcut, face instinctiv.

Merită desigur mai mult să ai aceste cunoștințe instinctive. Am remarcat adesea un lucru: se poate întâmpla ca apicultorul să se așeze în fotoliul său duminică seara, când afară ninge, și să citească unul din aceste articole, fiindcă, firesc, îl interesează. Dar el nu poate face mare lucru cu acest articol, pentru că nu poți întreprinde nimic cu el.

Dar desigur că aveți și alte lucruri foarte interesante să întrebați.

DL. Müller: Voiam să mai spun ceva despre regină. Am vorbit deja despre pontă. Dar avem și regine nefecundate, de exemplu, pe vreme rea, iar din ouăle lor se nasc trântori, care sunt fără valoare. Tot așa, când regina nu mai este acolo și când nu mai sunt ouă noi în stup, o lucrătoare este crescută în scopul de a deveni regină; și aceasta depune ouă, dar ouă nefecundate care dau trântori, fără mare valoare.

Și aș mai dori să spun ceva despre roire. Roiul primar nu are încă o nouă regină. Noua regină doarme încă în leagănul ei. Numai albinele bătrâne pleacă împreună cu regina. Dacă pot captura regina, pot să repun toate albinele în stup.

Legat de văzul albinelor, aș vrea să spun: când lucrăm în stup și este prea multă lumină în el – pentru apicultor este foarte puțină – albinele se irită enorm. Referitor la agresivitatea albinelor în momentul roirii, este cunoscut că roiul primar este destul de iritat, roiul secundar este mai puțin. Părerea noastră este că albinele tinere înțepă mai puțin, nu folosesc încă acul lor.

Există regiuni unde oamenii nu recoltează mierea mai înainte de a se fi făcut o slujbă de către preotul cultului. Ziua de 8 august este o „zi a mierii”.

Se mai poate întâmpla ca roiul să zboare, ca regina să se așeze undeva, și s-ar putea crede că regina va muri; dar nu se întâmplă așa, chiar așa.

Dr. Steiner: Tot ceea ce am spus a arătat că vechea regină părăsește colonia atunci când apare regina tânără, când această regină tânără apare în fața albinelor strălucind ca un licurici. Dacă roiul a ieșit și dacă vechea regină este capturată, se poate, cum ați spus, să se repună albinele în stup, și ele continuă să lucreze liniștit. Nu se poate spune că n-ar fi exact faptul că ar fi plecat colonia datorită puternicei impresii luminoase provocate de tânăra regină asupra celor trei ochi minusculi ai albinelor. Faptul că albinele reîncep să lucreze nu schimbă datele problemei. Trebuie ca și aici să nu se renunțe la logică. Vă voi da un exemplu luat din viața obișnuită. Presupuneți că sunteți cu toții funcționari la un patron; într-o zi considerați că trebuie să faceți grevă, deoarece comportarea conducerii nu e corespunzătoare. Hotărâți greva. Aș spune, Domnilor, că dumneavoastră „roiți”.

Trece câțva timp, și va veni ziua în care nu veți mai putea merge la băcănie să faceți târguieli. Turbați de furie și sunteți constrânși să vă întoarceți la lucru. Ei bine, aș mai putea spune: deci nu este adevărat că direcțiunea nu s-ar fi comportat corespunzător?! Mai bine înțelegeți că dacă veți lua regina bătrână roiului care a ieșit, și dacă veți repune roiul în stup, acesta este, natural, forțat, pentru că nu o mai are pe vechea regină – acest lucru e simțit – să suporte noua regină, să înghită hapul. Aceasta nu este o dovadă că cele ce v-am spus sunt inexacte; important aici este să se vadă toate acestea în adevărata lor lumină.

Apoi ați vorbit despre un prim roi, când de fapt încă nu există o tânără regină. Ați observat vreodată un asemenea roi chiar atunci când oul tinerei regine nu este încă acolo?

DL. Müller: Nouă zile mai înainte ca regina să fi ieșit din alveolă.

Dr. Steiner: La început tânăra regină este în alveolă sub formă de ou. După 16 zile, este o regină adultă și părăsește alveola. Dar cu nouă zile mai înainte, ea se află deja în alveolă sub formă de ou sau de larvă. Ceea ce este remarcabil aici constă în faptul că oul este cel care strălucește cu cea mai mare intensitate. El încetează progresiv să strălucească, și tânăra regină mai strălucește încă un timp. Dar,

sub formă de ou sau de larvă ea strălucește cu cea mai mare intensitate. Este deci perfect aplicabil să existe acolo roiuri care părăsesc stupul: ele se compun din albinele cele mai sensibile, și ele pleacă. Explicația este că nu se produce nimic mai înainte ca tânăra regină să fie prezentă. Ce înseamnă de fapt tânăra regină? Ea e prezentă cu condiția ca oul să fie acolo.

Dacă regina rămâne fecioară, ea nu produce lucrătoare, ci numai trântori, și în plus, după cum a spus Dl. Müller, trântori care n-au valoare. Este perfect exact. Deci nu se poate face nimic cu ouăle unei albine fecioare, a unei albine trântor. Va trebui deci să se vegheze ca albinele să-și poată executa zborul lor nupțial în lumina Soarelui.

Vedeți iarăși rolul considerabil pe care-l are elementul chimic. Căci tot ceea ce se petrece aici este o consecință a celor ce influențează aparatul genital al albinei. Or acesta este de natură chimică. Când regina zboară atât de sus, efectul produs nu este legat, natural, de lumină, ci de elementele de natură chimică prezente în acțiunea luminii. Tocmai prin aceasta înțelegeți cât de sensibilă este albina la tot ce este de natură chimică.

Ați spus apoi că lucrând în stup ai nevoie de lumină și aceasta tulbură albinele. Ei bine, încercați să vă reprezentați următoarele: lumina exercită asupra albinei efecte de ordin chimic, pe care ea le resimte cu o intensitate considerabilă. Dumneavoastră veniți cu lumina proprie, luminați brusc stupul: aceasta are asupra albinei efectul pe care l-ar avea asupra dumneavoastră un curent puternic de aer, ca și când un curent violent de aer ar trece prin încăperea în care v-ați așezat. Albina simte lumina; ea nu simte că locul se luminează, ea simte o cutremurare, ea este scuturată ca un sac de nuci. Și aproape că s-ar putea spune – cu toate că n-am asistat la aceasta -: când apicultorul aduce multă lumină în stup, albinele devin teribil de nervoase, agitate interior, ele pătrund în câmpul efectelor chimice ale luminii și încep să zboare de sus în jos, de jos în sus, aproape ca niște pui de rândunele. Ele dansează din dreapta și din stânga. Înțelegeți bine că albinele n-ar avea un comportament atât de nervos dacă ar vedea lumina. Ele s-ar duce să se ascundă într-un colț, pentru ca să scape de efectele ei.

În acest domeniu trebuie să înțelegem bine că efectele provocate asupra omului nu sunt aceleași ca asupra animalelor. Altfel, s-ar face antropomorfism și s-ar ajunge să se spună: pentru că omul vede în acest fel, animalul vede în același fel. Nu avem dreptul să vorbim astfel a priori. Imaginați-vă că sunteți în bucătărie unde plita mașinii e puțin încălzită. Pisicii îi place să stea pe ea, se face colac și doarme; are ochii închiși. Dacă există sub un bufet un șoarece, pe care nu-l poate vedea, pentru că doarme, pisica, fără să deschidă ochii, sare brusc pe podea, se năpustește pe șoarece cu o precizie perfectă, și chiar mai înainte ca dumneavoastră să fi priceput ce se petrece, pisica apare cu șoarecele în bot.

Nu veți spune că pisica a văzut șoarecele, ea avusese ochii închiși, dormea. Oamenii pretind că pisica a simțit șoarecele pentru că ea are auzul foarte fin. Aceasta ar însemna, cu alte cuvinte: când pisica doarme, ea aude mai bine. Este o afirmație foarte contestabilă: văzul și auzul sunt într-adevăr simțuri care nu au un mare rol decât în starea de veghe, contrar cu ceea ce se petrece în somn cu mirosul. Acest ultim simț se datorează fenomenelor de natură chimică. Fenomene de natură chimică se produc în nas și în tot creierul. Dar mai este ceva: atunci când auzim ceva, suntem oare în stare să sărim imediat în picioare cu perfectă siguranță? Desigur că nu. Auzul nu este în măsură să ne permită o orientare atât de rapidă. Deci nu se poate vorbi aici, la pisică, despre auz. Dar ceea ce are pisica, este un simț al mirosului deosebit de subtil, al cărui sediu sunt mustățile sale. În fiecare fir de mustăță există un canal, și în acest canal o substanță care este supusă unei transformări chimice datorită prezenței șoarecelui. Când nu există șoareci, această substanță are o anumită compoziție chimică. Dacă există prin împrejurimi un șoarece – chiar foarte departe – pisica percepe prezența lui datorită acțiunii chimice exercitate asupra mustăților sale. După cum v-am mai spus o dată⁵, există oameni care, dacă locuiesc la etajul 3 și dacă există în pivniță o substanță, de exemplu sarazin, al cărui miros îl pot simți, ei se

---

⁵ După cum v-am mai spus odată: Se referă la «Von Leben des Menschen und der Erde», G.A.349, conferința din 14 aprilie 1923.

pot îmbolnăvi din această cauză. Faptul că mirosul poate să acționeze așa, este ușor să te convingi; altfel n-ar exista câini polițiști. La câine, nu vederea este de mare importanță, ci mirosul. În regnul animal, precizia comportamentului nu se datorează vederii, ci efectelor de ordin chimic, ceea ce se manifestă la maximum cu razele ultraviolete.

Dacă vrei să-i impuneți o atenție deosebită unui câine polițist, țineți în fața lui, mergând, un felinar opac, și veți ține astfel constant câinele în câmpul razelor ultraviolete. Atunci va găsi mult mai sigur, pentru că fenomenele de ordin chimic, ce-și au sediul tot în perii olfactivi, se vor afirma și mai puternic.

Astfel, tot ceea ce puteți cunoaște despre animale conduce aici, că de îndată ce se abordează regnul animal trebuie să se facă abstracție de simțurile sale legate cu conștiința și să se coboare la nivelul mirosului și gustului, adică la simțurile în care intervin fenomenele chimice.

Ați spus că albinele tinere nu înțepă. Este perfect explicabil că tânăra albină n-ar avea încă complet dezvoltată întreaga organizare internă a organului vulnerant. Ea apare mai târziu. Nu este nimic deosebit în acest lucru, și acesta nu contrazice cele ce le-am spus.

Dl. Müller: pune o întrebare legată de hrănirea artificială. Spune că ia 4 litri de apă, 5 kg de zahăr, adaugă cimbrișor, infuzie de mușetel și un vârf de cuțit de sare. Ce efect poate avea acest amestec?

Dr. Steiner: Despre aceasta suntem în măsură să vă dăm lămuriri importante; într-adevăr, tocmai pe aceste principii ce sunt aplicate instinctiv de apicultori se bazează, parțial, fabricarea medicamentelor noastre. Nu pentru toate, ci pentru un anumit număr.

Dacă hrăniți albinele cu zahăr, să spunem mai întâi că ar fi o eroare grosolană, căci prin natură hrana albinelor nu este zahărul, ci nectarul, polenul.

Dl. Müller: Trebuie, de exemplu, să scoatem mierea și să golim fagurii cu ouă, altfel albinele au dezinterie. Și astfel de multe ori se întâmplă ca albinele să nu mai aibă decât 2-3 kg de miere, asta nu ajunge.

Dr. Steiner: În general, albinele nu sunt obișnuite să mănânce zahăr, ci să-și găsească hrana în nectar. Un lucru deosebit constă în faptul că iarna albina transformă întreaga hrană pe care o primește într-un fel de miere. Hrana este transformată de ființa care o absoarbe. Albina este capabilă, iarna, să transforme în miere, pe parcursul digestiei, hrana pe care o primește. Și vă puteți foarte bine reprezenta că acesta este un proces ce necesită o putere activă cu mult mai mare decât dacă albina s-ar hrăni cu miere. În ultimul caz ea nu are nevoie să folosească puterile necesare transformării zahărului în miere.

Care vor fi albinele capabile să transforme, în cantitate, zahărul în miere? Vor fi albinele robuste și numai ele, cele mai producătoare. Acest lucru nu poate fi obținut de la albinele slabe, de aceea ele nu fac mare lucru.

Am spus mai înainte: atunci când adăugăm ceai de mușetel, scutiți albina de parte din munca pe care trebuie s-o îndeplinească în organismul ei. Când amestecați zahărul în ceaiul de mușetel, mușetelul este în plantă acel component care produce în ea nectarul. Căci substanțele conținute în ceaiul de mușetel nu există numai în mușetel, ci în oricare plantă ce conține nectar. Mușetelul, conține natural această substanță într-o cantitate mai mare, și pentru aceasta nu poate fi folosit ca plantă meliferă. Dar fiecare plantă conține o mare cantitate de amidon. Amidonul are în permanență tendința de a se transforma în zahăr. În plantă, substanța mușetelului acționează asupra amidonului în așa fel încât ea tinde să facă din el nectar. Dacă prin urmare dați animalului ceai de mușetel, îl ajutați să elaboreze mierea, faceți ca zahărul să devină analog mierii.

Noi facem același lucru cu medicamentele noastre. Luați un metal oarecare; nu-l puteți administra așa ființei umane, pentru că îl elimină pe parcursul digestiei; el trebuie să fie amestecat cu altceva, în scopul de a fi mai ușor asimilat. Același lucru se petrece și cu mușetelul pe care îl adăugați zahărului.

Pentru același motiv trebuie adăugată sarea, pentru că aceasta face digestibile substanțele care n-ar putea fi altfel. Noi punem instinctiv sare în supa noastră, pentru că sarea are proprietatea de a transforma alimentele digestibile.

III. MIERE ȘI CUART

Dornach, 1 decembrie 1923

Domnilor! Domnul Müller mi-a dat un alt număr din Jurnalul Apicultorilor elvețieni; există în el un articol care vorbește despre rezultatele obținute în urma curelor de miere. Articolul este intitulat: «Suppliment la constatările făcute ca urmare a curelor de miere la căminul de copii Frauenfelder, din Amden». De dr. Paula Emrich, Weese, nr. 3 al Jurnalului apicultorilor elvețieni, martie 1923.

S-au citit câteva pasaje din acest articol.

Este interesant să pornim de la acest articol pentru a face câteva observații. S-a încercat, în acest cămin de copii, să se trateze cu miere copiii care prezentau simptome de malnutriție. Procedul este următorul: se topește miere în lapte la temperatură medie, și este dată copiilor în acest lapte care nu a fost supraîncălzit, care nu a ajuns la fierbere.

Autorul articolului înregistrează rezultate excelente. El semnalează în special că la acești copii, proporția de globule roșii în sânge crește în cantități extraordinare. De exemplu, ea primise în cămin doi copii, frate și soră. Cel mic, înainte de venire nu avea decât 53% globule roșii. La ieșire, după cura de miere, proporția ajunsese la 82%. Cel mare avusese la început 70% globule roșii, când este luat acasă avea 78%. Pentru el creșterea, deși reală, a fost mai puțin spectaculoasă. Acest copil nu făcuse decât o cură de lapte; și el a avut o creștere, dar numai de la 70% la 78%; el fusese deci de la început mai puțin anemiatic decât cel mic, dar nici nu a dobândit în aceleași proporții.

Autorul mai citează o întreagă serie de experiențe foarte interesante. Vă rog ca aici, legat de aceste experiențe, să fiți atenți la vârsta copiilor. În mod general, atunci când se vrea studierea efectului unei substanțe oarecare asupra ființei umane, nu slujește la nimic ca aceste încercări să se facă în laborator; întotdeauna trebuie, când se fac probe legate de nutriție sau de tratamentul medical, să te informezi despre vârsta subiectului, așa cum se procedează la început cu oricare bolnav.

Avem un băiat de 11 ani; el a făcut timp de 8 săptămâni o cură de miere care i-a ameliorat mult starea sistemului său glandular. De asemenea un catar al vârfului plămânului s-a ameliorat; iar globulele roșii, parte cea mai importantă a sângelui, au crescut de la 53% la 75%. Apoi, al doilea subiect, tot un băiat de 11 ani. La el, creșterea a fost de la 55% la 74%. Apoi o fetiță de 14 ani prezintă o creștere de la 70% la 88%. Nu vă voi citi creșterile la alți copii; ele sunt în toate cazurile însemnate. Autorul indică și creșterile în greutate ale subiecților; ele atestă că acești copii au devenit mai robuști. Ea citează apoi două fetițe de 10 ani, o fetiță de 7 ani, băieți în vârstă de 13, 11, 8, 12, 9 și 7 ani. Probele arată că copiii de această vârstă (vârsta obligației școlare) au un profit extraordinar din cura de miere.

Autorul merge și mai departe și caută care ar putea fi cauza acestor ameliorări spectaculoase. Ea dă astfel o indicație foarte interesantă. Această indicație este o condamnare fără drept de apel a metodelor utilizate încă astăzi, atât de des, de știință.

Ce face astăzi știința atunci când vrea să controleze puterea nutritivă a alimentelor? Ea analizează aceste alimente și caută câți componenți ai cutărei sau cutărei substanțe chimice conțin ele. Așa procedează știința.

Iată, s-a întâmplat următorul fapt, pe care-l raportează autorul articolului: un elev al lui Bunge⁶, celebrul profesor de fiziologie, al cărui nume desigur că îl cunoașteți, a făcut la Bâle experiențe pe șoa-

---

⁶ Gustav von Bunge (1849-1920), fiziolog german de origine rusă, profesor la Bâle cu începere din 1885. A fost reprezentantul neovitalismului. Lucrări principale: «Manual de chimie fiziologică și patologică» (Lehrbuch der physiologischen

reci. El îi hrănea cu lapte. Șoarecii erau sănătoși, se dezvoltau minunat. Erau deci hrăniți cu lapte. Experimentatorul a procedat apoi altfel. Și-a spus: laptele se compune din cazeină, grăsimi, zahăr și săruri. El ajunge să gândească așa: hrăniți cu lapte, acești șoareci s-au dezvoltat minunat; laptele se compune din cazeină, grăsimi, zahăr și săruri; voi da deci unui eșantion din acești șoareci cazeină, grăsimi, zahăr și săruri. Toate aceste lucruri se află în lapte. Și iată că peste câteva zile, după ce le-a dat cazeină, etc., etc., șoarecii au murit. Ei au primit același lucru, dar au murit. După cum vedeți, acești domni ar fi trebuit să-și spună: deci nu compoziția substanței are importanță!

Dar, ce și-au zis ei? Ei și-au zis: materia, nu există decât ea, și nimic altceva. Pentru ca să se întâmple ceva, este necesar ca materia să fie prezentă. Dar materiile care sunt în cazeină, grăsimi, zahăr, săruri, nu sunt ele cele determinante. Trebuie să existe o altă substanță, într-o cantitate atât de mică încât analiza chimică nu permite să o evidențiezi. Și această substanță a fost numită de oameni vitamină. „Vita” înseamnă viața, deci vitamină egal cu „care face viață”.

Într-o zi Heine⁷ a vrut să-și bată joc de ceva; a spus cu acea ocazie: există oameni care vor să explice, de exemplu, de unde vine sărăcia. Cel mai simplu, poți să spui: când ești sărac, acest lucru vine din faptul că nu ești bogat (Armut kommt von der Pauvrete). Deci folosești alte cuvinte, dar cu ele nu poți explica nimic.

Mă aflu odată într-o societate și conversația a ajuns la această întrebare: de unde vine comicul, ce te face să râzi? Atunci cineva s-a ridicat, s-a îndreptat spre scenă cu aerul cuiva care are multe de spus. Și persoana și-a prezentat opinia în legătură cu comicul: comicul, decurge pur și simplu din faptul că ființa umană posedă *vis comica*. *Vis* înseamnă putere, *comica* înseamnă comică. Ființa umană posedă puterea comică. De acolo vine comicul. Este exact ca și când cineva zice în economia politică: de unde vin banii? Banii vin din puterea creatoare a banilor. Cu asta, n-ai explicat nimic. În economia politică, dacă cineva ar vorbi așa, nu ți-ar fi greu să remarci că este un personaj foarte ciudat. Dar în știință, nu se remarcă acest lucru când cineva întreabă: de unde vine puterea vivifiantă a laptelui? – și se răspunde: din vitamine. Este exact cu: „Când ești sărac, acest lucru decurge din faptul că nu ești bogat”. Dar nu se observă acest lucru. Se crede că s-a spus ceva foarte important, dar nu s-a spus nimic.

Există aici tocmai această încheștare în maniera în care este practică astăzi știința. Oamenii își închipuie că spun ceva, vă anunță acest ceva cu cuvinte umflate, și este crezut tot ceea ce spun ei. Dacă se va mai continua câțva timp așa, acest lucru va duce la dispariția și decăderea generală. Important în această lume nu sunt discursurile, ci ceea ce ești capabil să faci. Trebuie ca cuvintele să corespundă unei realități. A existat altădată o știință care era într-un raport direct cu practica. Astăzi, există o știință care ignoră întreaga practică. Ea nu face decât să înșiruie cuvinte. Acest lucru datorită faptului că o nouă autoritate s-a adăugat celei vechi.

Nu cu mult timp în urmă, toate aceste publicații specializate nu existau. Aceste comunicări, de exemplu în apicultură, se făceau în timpul congreselor de apicultură. Lucrurile se mai petreceau încă așa în copilăria mea. Puteai să urmărești cum se dezbăteau astfel de lucruri în timpul unui congres de apicultură. Îți comunicai roadele experienței tale, și îți dădeai imediat seama dacă cel care vorbea era un farsor sau dacă avea o reală experiență. Lucrurile apar cu totul altfel când auzi pe cineva vorbind. Îți dai imediat seama dacă se pricepe sau dacă nu face decât să repete. Căci cerneala de tipar este noua autoritate care s-a adăugat restului. Și când ceva este imprimat, oamenii cred că acolo există obligatoriu adevărul.

Dar se mai află și altceva în acest articol. Această doctoriță a obținut efectiv rezultate benefice prin curele sale de miere. Și ceea ce a realizat ea practic este excelent. Apoi, se lansează în reflecțiuni asu-

---

und pathologischen Chemie), 1887 și «Manual de fiziologie umană» (Lehrbuch der Physiologie des Menschen), 1901, două volume.

⁷ Heinrich Heine (1797-1856). Până în prezent nu a fost găsită referința exactă a acestei fraze a lui, "dacă ești sărac, aceasta rezultă din faptul că nu ești bogat".

pra acestor lucruri, în perspectiva științei moderne, dar aici rezultatul este negativ. O spune de altfel chiar ea:

„Ar fi de dorit să se facă o mare publicitate rezultatelor încercărilor noastre, și să se ajungă ca adolescenții să consume mai multă miere. Deocamdată, comunicările noastre nu reprezintă decât rezultatele practice ale experiențelor; dar ne îndoim că cu dezvoltarea viitoare a teoriei vitaminelor, farmacologii și fiziologii vor studia la rândul lor problema acțiunii mierii asupra organismului”

De asemeni, autorul spune chiar la început:

„Aș fi vrut să dau un punct de vedere al medicului în legătură cu efectele curei de miere... Bunele rezultate pe care le-am obținut noi constituie o invitație urgentă la cercetarea cauzelor adânci. Deși sunt conștientă că n-am atins – nici pe departe – miezul lucrurilor, am vrut totuși, chiar din acest moment, ținând seama de experiențele noastre și de rezultatele analizelor, să evidențiem punctele de unde ar trebui să pornească, după mine, cercetarea viitoare”

Reiese deci din propriile sale cuvinte că această doctoriță este destul de modestă pentru a spune: teoria vitaminelor nu permite să se ajungă până în miezul lucrurilor.

Gândiți-vă bine la cele ce urmează. Vom vedea pe ce se bazează de fapt efectele curei de miere. Vedeți, aceste experiențe ne arată ceva. Ne arată că acțiunea mierii este deosebit de puternică – și experiențele o confirmă – nu la copiii foarte mici, ci la cei care ori au ajuns la vârsta schimbării dinților, ori au depășit această vârstă. Acest lucru îl arată experiențele, și este foarte important să ținem seama de el. Dar ele mai arată și altceva: mierea are cele mai bune efecte atunci când este diluată în lapte cald. Deci, amestecul de lapte cu miere este cel mai eficace la copii. Și dacă s-ar merge mai departe, s-ar afla că mierea poate avea importanță și pentru copiii mai mici. Dar atunci, nu trebuie să se pună decât puțină miere în lapte; mai mult lapte, mai puțină miere. Pentru persoanele în vârstă, în primul rând este eficace mierea, nu laptele. Se pot obține bune rezultate la bătrâni, făcându-i să consume mierea fără lapte.

Trebuie spus că laptele și mierea au o importanță considerabilă pentru viața umană. Aceasta reiese din experiența acumulată în aceste încercări.

Vedeți, Domnilor, științele trecutului – v-am spus de multe ori – nu erau atât de proaste pe cât le consideră cunoașterea de azi. Ele apar adesea într-o formă simplă, dar în realitate erau foarte circumspecte, pline de înțelepciune. Și prin vechea zicală: „Este o țară unde curge lapte și miere”, voia să se spună că această țară era sănătoasă, că în ea se putea trăi sănătos. Oamenii din trecut știau că laptele și mierea sunt într-o strânsă legătură cu viața.

Natura vorbește uneori un limbaj plin de înțelepciune. Înțelegi ce spune ea cu condiția să iei lucrurile simple cu simplitatea necesară. Dacă știi că natura acționează mereu cu o mare înțelepciune, nu ai nevoie să ți se demonstreze prea mult că laptele este deosebit de bun pentru copiii mici și cei în creștere. Altfel, ar fi curs miere, nu lapte, din pieptul femeilor; acest lucru ar fi fost inclus în câmpul posibilităților naturii, căci plantele produc cu adevărat mierea, și ar fi fost pe deplin posibil să existe miere în secrețiile glandelor mamare ale femeii. Trebuie numai să privim lucrurile cu simplitatea necesară. Nu trebuie spus: natura nu se pricepe, ea nu face decât lapte în sânul femeilor, nu mierea, – ci trebuie spus: există aici într-un arierplan noțiunea că pentru copilul mic este în primul rând necesar laptele, și că mierea poate fi folosită pe măsură ce copilul crește.

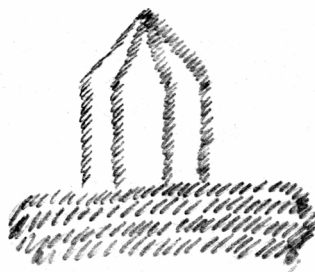
Toate acestea sunt adevărate, dar noi nu ne putem mulțumi să ne reprezentăm acest lucru numai prin cuvinte spunându-ne: când ești sărac, aceasta decurge din faptul că nu ești bogat, comicul decurge din *vis comica*, iar efectul vivifiant al mierii decurge de la vitamina inclusă în ea; trebuie, dimpotrivă, să ne îndreptăm privirea asupra ceea ce există în realitate acolo. Vă voi arăta acest lucru. Vom face o sinteză a elementelor pe care le cunoaștem de mult, noi cei care am ascultat aceste conferințe. Ceea ce este necesar constă în a fi mereu capabil să vezi lucrurile cu claritate.

Atunci când urcați pe culmile munților găsiți, acolo unde muntele este deosebit de dur, acolo unde într-un fel apare durul cel mai puternic al pământului, cristalele de cuarț. Sunt foarte frumoase. Găsiți

de altfel toate genurile de cristale. Reamintiți-vă, vă desenez aceste cristale de cuarț; ele au acest aspect (schița nr. 4). Dacă sunt întregi, sunt închise la fel jos ca și sus; dar de cele mai multe ori ele nu sunt întregi. Ele ies din masa stâncoasă, ele încolțesc pe exteriorul stâncii, cu forma pe care v-am desenat-o. Deci, ce înseamnă asta? Înseamnă că pământul face să încolțească în afara lui aceste cristale, care sunt de forme hexagonală și se termină în formă ascuțită. Pământul are deci în el puterea de a da o formă hexagonală ca aceasta.

Schița nr. 4

Vedeți dumneavoastră, în ființa umană sunt prezente – așa cum v-am arătat de multe ori – toate forțele pe care le găsiți astfel în Pământ și în Univers. Tocmai de la Univers a dobândit pământul forța de a forma cristale. Omul a primit această forță de la pământ, ea e în el, în el este această forță care împinge în afara stâncii acest cristal de cuarț. Cum apar acestea în interiorul corpului uman? Ei bine, corpul uman e plin de cuarț.

Veți spune: Ei așa! Ce poate să ne spună! Cuarțul, așa cum îl întâlnim pe piscurile munților, este unul dintre cele mai dure corpuri care există. Îți poți sparge capul cu el, iar el nu se sparge niciodată. Duritatea e cea care te frapează cel mai mult la cuarț. Dar corpurile nu se prezintă oriunde sub aspectul pe care ni-l oferă într-o parte sau alta. În om este același cuarț, dar sub o formă ce amintește mai mult de cea a lichidului. De ce?

Vedeți, se poate observa – este suficient să observi corect cu ajutorul unei percepții interioare exacte –, poți observa că un curent coboară în permanență din cap în membre (schițează). Este ceva foarte interesant: dacă aveți aici capul, vedeți curgând în permanență, din cap, ceea ce pământul, în trecut, a lăsat să curgă din interior spre exterior, ceea ce s-a întărit apoi în înălțimi și, de exemplu, s-a depus sub forma cristalului de cuarț. Această curgere care apărea venea din interiorul Pământului; iar la om, curge de la cap spre întregul corp. Acesta este cuarțul sau acidul silicic. Numai că corpul uman nu-i permite cuarțului să devină cristal. Ar fi frumos, dacă am fi în întregime umpluți cu cristale de cuarț! N-ar fi foarte greu! Omul lasă lucrurile să ajungă până în punctul în care cuarțul vrea să devină hexagonal. Acolo, îi oprește mișcarea, nu-l lasă să continue. În acest fel avem în corpul nostru numai începutul formării cuarțului; apoi evoluția se oprește. Și viața noastră se bazează pe faptul că vrem în permanență, pornind de la cap, să formăm cristale hexagonale, dar că nu lăsăm ca lucrurile să avanseze până acolo. Aceste cristale vor în permanență să se nască în noi. Dar ele sunt oprite, și astfel avem în noi, să zicem, o soluție puternic diluată de acid silicic.

Dacă n-am avea în noi acest acid silicic, am putea mânca oricât zahăr am dori dar n-am avea niciodată gustul zahărului în gură. Efectul cuarțului este cel pe care-l avem în noi; acest efect nu rezultă din materia acestui corp, ci din voința înscrisă în el de a deveni cristal, și hexagonal. Acesta este lucrul important.

Vedeți, Pământul conține același element, dar îl duce mai departe. Omul oprește evoluția atunci când acidul silicic vrea să ia formă ascuțită. Omul are nevoie de această putere pe care o poartă acidul silicic, această putere care permite producerea formelor hexagonale.

Îmi închipui că nu sunteți toți niște buni geometri, geometria nu e pentru toți la fel de familiară. Nu ați putea să desenați repede un cristal ca acesta, și nici să-l modelați în plastilină. Dar corpul dumnea-

voastră este un bun geometru, el vrea în permanență să modeleze cristale ca acesta. Ceva îl împiedică să o facă. Căci viața constă în faptul că noi împiedicăm procesele de moarte, și atunci când nu mai putem să le oprim, murim.

Acum, să privim albinele. Albina își ia zborul, adună nectarul. Ea transformă apoi acest nectar în propriul său corp și face din el ceea ce constituie propriile sale forțe de viață. Dar ea produce și ceara. Și ce face cu ceara? Face din ea celule hexagonale. Vedeți, Pământul face cristale de cuarț de formă hexagonală. Albina construiește celule hexagonale.

Acest lucru este deosebit de interesant. Când v-am desenat celulele albinei, sau dacă vă amintiți de cele pe care vi le-a arătat Dl. Müller, ați văzut că ele au aspectul cristalelor de cuarț, în afara faptului că sunt scobite. Cuarțul nu este scobit. Dar în forma lor, ele îi sunt absolut identice.

Schița nr. 5

Da, aceste alveole sunt scobite (schița nr. 5). Dar ce se va așeza în această cavitate? Oul albinei. Acolo unde în cuarț există acidul silicic, în alveolă există un gol, și tocmai în acest gol este adăpostitoul. Albina este constituită chiar prin aceeași forță care există în Pământ și dă cuarțului forma sa. Acest acid subtil distribuit este cel care acționează. El este purtătorul unei puteri; existența acestei puteri nu poate fi demonstrată fizic. Datorită corpului albinei, mierea acționează astfel încât îi poate da cerii forma de care are nevoie tocmai ființa umană – căci trebuie ca ființa umană să aibă în ea aceste spații hexagonale. Și pentru că albina este animalul care poate da cel mai bine naștere acestei puteri creatoare a hexagonului, tot ea este cea care, pornind de la tot ceea ce îi este oferit, adună alimentul care în corpul omului poate cel mai bine să fie transformat în această putere.

Înțelegeți, atunci când consumați miere, dumneavoastră primiți o forță dotată cu o uluitoare putere fortifiantă. Căci atunci când ați devenit prea slăbiți pentru a dezvolta în dumneavoastră această forță creatoare a hexagonului, care pornind de la cap trebuie să cuprindă tot corpul, când nu mai aveți putere să dați sângelui destulă consistență pentru ca această forță să fie continuu prezentă, atunci trebuie să intervină mierea – sau, pentru copil, laptele. Copilul nu posedă încă această putere creatoare a hexagonului, trebuie ca el să o primească prin intermediul laptelui elaborat în organismul uman.

De aceea puteți da șoarecilor oricâtă cazeină, grăsimi, zahăr și săruri, ei vor muri. Ei vor muri, pentru că și animalul are nevoie de această forță pe care o creează hexagonul. Dacă te mulțumești să amesteci cazeină, grăsimi, zahăr și săruri, această forță care acționează în hexagon este absentă; în lapte, ea este prezentă. Numai că nu este în el într-o cantitate suficientă pentru ca laptele, când se acrește, să cristalizeze în hexagoane. Dacă această forță ce acționează în lapte ar fi fost puțin mai puternică, ați bea lapte acru care ar forma pe limbă mici cristale de acid silicic; ați avea impresia că simțiți mici fire de păr în lapte. Dar în lapte lucrurile nu ajung atât de departe pentru că el provine din corpul uman sau animal; el rămâne lichid. Pentru copil este o hrană suficientă, dar nu și pentru adult. Devenirea adultului începe din copilărie. Trebuie să se apeleze atunci la puterea mai puternică ce există în miere.

Iată ceva foarte interesant: Luați laptele; cu toate că provine de la ființa umană, el relevă totuși în realitate o natură animală. Luați mierea; ea provine, prin mijlocirea albinei, din regnul vegetal. Luați acum cuarțul. El este de natură minerală. Are o formă precisă, hexagonală. Ceara, care se naște în albină, sub influența hranei sale, ia forma în alveola hexagonală. Laptele, la rândul lui, dizolvă forma.

Ceea ce se formează în lapte, nu este decât umbra purtată a cristalelor hexagonale. Astfel că putem spune: mierea este alimentul pe care oamenii ar trebui să-l aprecieze mai mult decât pe toate celelalte.

Nu-i așa, s-ar putea crede că ființa umană ar putea să absoarbă mai curând, în locul mierii, acid silicic, absorbind astfel această forță despre care vorbim. Dar acest acid silicic, prin faptul că a ajuns până acolo încât să îmbrace forma hexagonală, pentru a fasona această formă proprie acidului silicic, are asupra omului o acțiune prea puternică. Cu toate acestea este ceva binefăcător.

Presupuneți acum că un copil are niște părinți săraci și nu are șansa, la 16 sau 17 ani, sau la 13–14 ani (unde ar fi cel mai indicat) de a putea face o cură de miere așa cum se descrie în acest articol; el n-are această șansă. Cantitatea sa de globule roșii nu încetează să scadă. El crește, ajunge la 30 de ani; nu are bani, este o ființă slabă. Autorul articolului descrie subiecte ca acesta spunând: ei nu se mai pot ține pe picioare. Acum este vorba deci despre o ființă care a ajuns între timp la vârsta de 30 de ani. Ar fi excelent dacă ar urma o cură de miere, dar starea sa de epuizare este deja prea avansată. Dacă ar fi să profite de această cură, ar trebui să consume atâta miere încât și-ar strica stomacul. Mierea incită la moderație. Când consumi prea multă îți strici stomacul.

Motivul este simplu. Mierea conține mult zahăr. Stomacul, la rândul său, are nevoie în special de aciditate. Dacă dați prea mult zahăr stomacului, tulburați acțiunea acizilor. Pe scurt, mierea nu poate fi absorbită decât în cantități reduse. Dacă, având 30 de ani, subiectul este epuizat într-atât încât ar avea nevoie să i se dea mari cantități de miere pentru a-i ameliora starea – ceea ce s-ar produce de fapt – acest lucru nu se poate face pentru că ar conduce la deranjamente stomacale, apoi afecțiuni ale intestinelor.

Dar se poate face altceva. Se poate administra ca medicament cuarț pulverizat, în diluție puternică. Peste câțva timp, subiectul va fi în stare să resimtă binefacerile mierii consumate în cantități mici. Soluția foarte diluată de acid silicic suscită apariția puterii formatoare despre care am vorbit; apoi se pot administra mici cantități de miere. Acidul silicic pregătește calea mierii.

Se mai poate proceda și astfel: când un subiect în vârstă de 30 de ani are o carență gravă de hemoglobină, se poate adăuga mierii puțin acid silicic mult diluat. Atunci mierea acționează.

Vedeți, există aici un ansamblu de fapte ce trebuie cunoscute. Ele pot fi rezumate astfel: ce anume acționează de fapt în miere? Ceea ce acționează este această forță care dă formele sale hexagonului. Această forță este prezentă în albumină. Poate fi văzută în forma alveolelor de ceară. De aceea este corect să se spună: pentru copil, în primul rând virtutea laptelui este cea care acționează, dar ea poate fi mărită cu ajutorul mierii. Dar dacă ființa umană a înaintat în vârstă, această virtute a mierii trebuie crescută cu ajutorul cuarțului. Totuși, o cură de miere în lapte mai poate fi utilă, pentru că puterile primei copilării sunt încă prezente. Și o simplă cură de miere poate fi utilă. Este incontestabil că o cură de miere rămâne o binefacere.

Există aici ceva ce este cunoscut foarte bine din practică, și explicând aceasta oamenilor, ar trebui să te organizezi pentru a găsi mereu în cuarț cantitățile de miere necesare. Dar aici, oamenii se lasă ușor păcăliți; nu vreau să spun că sunt înșelați intenționat, că sunt victimele unui delict de fraudă, nu, acesta este un lucru, să zicem, al condițiilor civilizației noastre.

Sunteți în călătorie, ajungeți la hotel, cereți miere: de cele mai multe ori nu vi se aduce miere, ci miere din zahăr, un produs artificial! Dacă oamenii ar ști că nu este același lucru, că această virtute a mierii este total absentă, ei nu și-ar mai închipui că această miere artificială ar avea aceleași efecte ca și mierea de albine. Cu miere de albine veți putea hrăni, firește, și șoareci, le va place; dar cu miere artificială ei nu vor întârzia să moară, chiar dacă nu imediat.

Acestea sunt cele ce am vrut să vă spun legat de acest articol despre curele de miere.

Mi s-a mai comunicat un lucru interesant despre care aș vrea să vă vorbesc, și mi-ar place să ascult ce aveți de spus dumneavoastră și Dl. Müller despre asta. Vedeți, se pun acolo atâtea probleme încât merită să vorbim despre ele data viitoare. Veți putea astfel pune întrebări, Dl. Müller sau eu vă vom

răspunde la ele. Astăzi, aş vrea să mai oprim pe scurt asupra celor două probleme. Veţi considera acest lucru ciudat, dar sunt foarte curios să văd ce veţi spune.

***Întrebare scrisă:** Apicultorii noştri de la ţară sunt convinşi că între apicultor şi cele pe care el le îngrijeşte există anumite legături de ordin sufletesc. Se spune, de exemplu: când moare apicultorul, imediat trebuie ca moartea sa să fie anunţată fiecărei colonii, altfel toate coloniile mor în cursul anului viitor. Că este vorba aici de un raport de ordin sufletesc, se vede din următoarea experienţă: atunci când lucrezi cu albinele, dacă eşti într-o stare de enervare sau iritare, eşti mult mai înţepat decât atunci când eşti calm şi destins. Corespunde unei realităţi această părere a vechilor apicultori?*

Dr. Steiner Ar fi foarte interesant dacă Dl. Müller ar putea să ne spună în câteva cuvinte dacă el consideră acest lucru ca o fantezie. Nu-i aşa, se practică acest lucru, apicultorii de la ţară anunţă moartea apicultorului? Dar la acest raport de ordin sufletesc, la această legătură dintre apicultor şi albinele sale mă gândesc acum. Dl. Müller ne-ar putea spune poate câteva cuvinte.

***Dl. Müller** relatează două cazuri de acest gen, unul s-a petrecut la Bâle, celălalt la Zurich. Într-o familie, soţia, care se ocupa şi ea mult de albine, moare; şi pe parcursul unui an au pierit toate coloniile. Un alt caz, absolut analog, s-a petrecut la Bâle. Era o stupină mare; într-un an, numărul coloniilor s-au redus de la 28 la 6. Este o problemă de vreme sau acest lucru este legat de albine? Nu se găseşte explicaţia. În acest caz precis, nu se poate dovedi cu albinele ar fi avut vreo boală. A fost poate o legătură de ordin sufletesc.*

Dr. Steiner: Să ne amintim despre cele ce v-am spus odată relativ la raportul dintre om şi animale. Câţva timp în urmă, s-a vorbit mult despre caii calculatori, cai care erau întrebaţi, de exemplu, cât face 4+5? Se număra în faţa lor: unu, doi, trei... şi la urmă calul începea să tropăie cu piciorul din faţă. Aceşti cai au făcut astfel calcule destul de complexe. Probabil aţi auzit vorbindu-se despre celebrii cai ai lui Elberfeld. Comisii au plecat la Elberfeld să ancheteze. N-am văzut aceşti cai, dar am văzut un altul, calul calculator al Domnului von Osten⁸, care calcula la fel de bine. Şi puteai să-ţi faci o idee foarte precisă despre cele ce se petreceau în realitate.

Oamenii şi-au bătut capul pentru a găsi o soluţie în legătură cu aceşti cai. Este ceva tulburător ca nişte cai să înceapă dintr-o dată să calculeze. Şi ei calculau cu o uşurinţă ce umilea maşina de calculat. Dacă pedagogia ar putea să-i înveţe pe cai să calculeze, aceasta ar reprezenta o concurenţă sălbatică în detrimentul contabililor! Dar bineînţeles, această poveste a cailor calculatori nu stă în picioare.

Savanţii sunt cei care au ajuns la maximum de ridicol cu aceşti cai. Natural, s-a descoperit – nu era foarte greu – că în realitate calul nu calcula, dar că trebuia să se cerceteze cum se întâmpla ca la nouă calul să înceapă să tropăie. Trebuie să fii complet idiot pentru ca să crezi că un cal este capabil să calculeze. Pfungst, conferenţiarul universitar de la Universitate care s-a ocupat doct de problemă, ştia că acest cal este incapabil. Dar a emis o teorie: Dl. von Osten, de fiecare dată când număra, are un mic joc al fizionomiei, şi atunci când calul vede acest joc al fizionomiei începe să tropăie. Şi apoi s-a spus că ar trebui să se aşeze în faţa D-lui von Osten pentru a observa atent jocul de fizionomie ce-l face pe cal să tropăie. Ceea ce a făcut, dar nu a văzut nimic. Acest lucru nu i-a zdruncinat însă teoria: acest joc fizionic, şi-a spus el, este atât de minim încât eu nu-l pot vedea, dar calul îl vede. Ei bine, rezultă de aici că un cal vede mai multe lucruri decât un conferenţiar universitar; numai aceasta se poate deduce de aici.

---

⁸ *Calul calculator al D-lui Osten:* A cerceta pentru acest subiect studiul lui Oscar Pfungst, «Calul Domnului von Osten – Hans, calul inteligent. – Contribuţie la psihologia animală şi umană experimentală » (Das Pferd des Herrn von Osten – der Kluge Hans. Ein Betrag zur experimentellen Tier und Menschen-Psychologie), Leipzig, 1907.

Dar realitatea era cu totul alta. Dacă ai fost format de știința spirituală și cercetezi faptele, vezi că nu este vorba despre un joc fizionomic. Lucrurile s-au petrecut așa: aici se afla calul, acolo Dl. von Osten ținând ușor calul de curea. Și în buzunarul drept al buzunarului, Dl. Osten avea bucățele de zahăr pe care i le dădea una după alta. Calului îi plăceau și îl iubea mult pe Dl. Osten; o relație afectivă s-a stabilit între cal și stăpânul său. Dl. Osten nu avea nevoie deloc să facă un joc fizionomic; îi era de ajuns să gândească: va fi cifra 9 – calul simțea asta, pentru că animalele au un simț mult mai subtil despre cele ce se petrec în jurul lor. Ele simt ce se petrece în capul omului, chiar dacă asta nu se traduce prin nici un fel de joc al fizionomiei pe care l-ar putea vedea un cal, nu un om, calul simte ce se petrece în creierul D-lui von Osten atunci când gândește: nouă; și atunci începe să tropăie. Dacă nu i s-ar fi dat zahăr, afecțiunea lui s-ar fi transformat într-un ușor sentiment de ură, și n-ar fi tropăit.

Astfel, după cum vedeți, animalul este foarte sensibil la anumite lucruri – nu la jocurile fizionomiei –, care într-adevăr nu sunt vizibile; calul Hans este foarte sensibil la ceea ce se petrece în creierul D-lui von Osten. Aceste lucruri trebuie să fie observate; afli astfel că animalele sunt dotate cu o minunată sensibilitate.

Imaginați-vă că pătrundeți într-un zbor de albine și că sunteți foarte înfricoșați. Albinele simt că vă este frică, este de neînțeles. Ce înseamnă să vă fie frică? Când îți este frică, devii palid. Și când ești palid sângele se retrage. El nu mai vine la periferie ca să irige pielea. Când albina se apropie de cineva care este înfricoșat, ea simte mai mult decât de obicei – atunci când pielea nu este irigată – această putere creatoare de forme hexagonale, și ar vrea să vă ia miere sau ceară. Și invers, atunci când se procedează cu calm și când sângele curge regulat în vine, albina remarcă cu totul altceva. Ea remarcă faptul că sângele are în el chiar această putere.

Gândiți-vă acum la cele ce se petrec când te miști furios în mijlocul albinelor: ești în întregime roșu. Sângele vine în cantitate mare și vrea să ia în el această putere despre care vorbim. Albina simte asta și crede că voiți să-i luați această putere, și vă înțepă. Ea are o sensibilitate foarte fină la forțele naturii care sunt aici în jos.

La aceasta se adaugă efectul obișnuinței. Reprezentați-vă un apicultor: pentru albine el nu este ca orice altă persoană care s-ar îndrepta spre stup. Albinele simt – dacă pot folosi această expresie – toate mirosurile care-i sunt proprii. Când apicultorul moare, trebuie ca ele să se reobișnuiască, ceea ce înseamnă pentru ele enorm de multe lucruri. Gândiți-vă la ceea ce ați constatat la câini: dacă moarte stăpânul, s-a întâmplat ca unii câini să plece și să moară pe mormântul stăpânului, pentru că ei nu se pot obișnui cu un alt stăpân. De ce n-am putea presupune că nu scapă nimic percepției albinelor care au simțit atât de subtil, și că ele s-au obișnuit în așa măsură cu apicultorul încât nu se pot reobișnui imediat cu un altul? Există în comportamentul lor ceva de cea mai mare semnificație.

Dar ați putea spune: se poate spune despre câini și cai aceleași lucruri ca pentru aceste mici animale care sunt insectele? Vedeți, poate că n-ați observat niciodată asta, dar este adevărat: există oameni care au, cum se spune, o mână foarte bună pentru a cultiva flori; totul le reușește. O altă persoană dă acestor flori aceeași îngrijire, dar fără rezultat. Tocmai ceea ce emană din ființa umană acționează pentru unele favorabil, pentru altele defavorabil. Anumite persoane nu pot cultiva flori. Efectul defavorabil se exercită în special asupra puterii care produce nectarul în floare, puterea care dă zahărul florii. Astfel că se poate spune: omul acționează chiar și asupra florilor, și el acționează tocmai cu o extremă intensitate asupra albinelor.

Nu avem de ce să ne mirăm, trebuie numai să facem legăturile necesare între fapte; atunci vom vedea că lucrurile pot fi într-adevăr așa. De asemenea se poate ține seamă de asta în practică.

A doua întrebare: O veche regulă a înțelepciunii țărănești spune: dacă plouă în 3 mai, ziua Descoperirii Crucii, ploaia curăță nectarul florilor și al pomilor, și în acel an nu există recoltă. Observațiile mele în cursul ultimilor 4 ani par să arate că este ceva adevăr în această regulă. Este posibil așa ceva?

Dr. Steiner: Da, Domnilor, este aici ceva care ne face să pătrundem adânc în acțiunea forțelor naturii. Vedeți, faptul că este ziua Descoperirii Crucii, 3 mai, acest lucru este de o minimă importanță. Ceea ce are importanță este anotimpul și efectele sale în zilele respective. Ce semnificație are ploaia de la începutul lui mai? V-am spus deja că începutul primăverii se află actualmente în constelația Peștilor. Soarele rămâne în această constelație până în jur de 23 aprilie. Apoi el intră în Berbec. Razele Soarelui vin deci la începutul lui mai dintr-un alt sector al lumii decât în alte momente. Presupuneți că la începutul lui mai, să zicem în 3 mai, ar fi vreme frumoasă. Ce înseamnă asta? Înseamnă că în 3 mai Soarele exercită o puternică forță asupra a tot ce este terestru. Tot ceea ce se petrece pe Pământ se desfășoară sub energia Soarelui, când este frumos. Când plouă, în schimb, înseamnă că Pământul este la maximum forței sale, și că el respinge acțiunea Soarelui.

Or, toate acestea sunt de o extremă importanță pentru întreaga dezvoltare a plantelor. Atunci când puterea Soarelui, în momentul anului în care razele sale vin din regiunea Berbecului, poate acționa astfel încât să-și îndrepte întreaga sa intensitate asupra florilor, atunci acestea elaborează substanța zaharată ce apare în nectar. Atunci albinele găsesc nectar. Dar atunci când Pământul este cel mai puternic, atunci când plouă în acele zile, florile nu se pot dezvolta sub razele Soarelui care vin din Berbec; ele trebuie să aștepte, sau chiar evoluția lor este întreruptă. Ele nu mai elaborează nectarul cum ar trebui, iar albinele nu mai găsesc nectar.

Tocmai un fenomen ca acesta se explică atunci când știi că tot ceea ce se petrece pe Pământ, așa cum v-am spus mereu, se află sub influența Universului, a ceea ce există în afara lui. Ploaia înseamnă că puterea Soarelui este respinsă, vremea frumoasă, că această forță își desfășoară întreaga putere. Și ceea ce contează, nu este ca puterea Soarelui să ne sosească simplu, ci ca ea să vină, nu din punctul pe care-l privim acum, ci din Berbec. Din fiecare punct al cerului, energia solară ne sosește altfel. Numai Soarele nu este suficient, eficacitatea sa ține de faptul că luminează din plin Pământul și că în spatele lui se află Berbecul. Soarele ia ceea ce-i dăruiește Berbecul, și îl redă în forma razelor sale. Efectul este total diferit dacă Soarele își trimite razele sale pe Pământ la începutul sau la sfârșitul lui mai. La începutul lui mai Berbecul este încă plin de forță. La sfârșitul lui mai acționează deja Taurul. Atunci vin forțe care nu mai acționează asupra plantelor cu aceeași intensitate, ci care le întăresc, le usucă; ele sunt în special cauza faptului că în plante nu se mai poate constitui puterea care provoacă apariția nectarului.

Astfel, aceste vechi reguli țărănești își au rațiunea lor, și ar trebui să se țină mult mai mult seama de ele. Natural, am mai spus-o, conștiința acestor lucruri s-a pierdut, iar noi am căzut în superstiție. Dacă ai pierdut discernământul, superstiția amenință. Atunci aceste vechi reguli au aproape aceeași valoare ca zicala: când cocoșul cântă pe gunoi, timpul se schimbă sau rămâne cum este. Dar nu întotdeauna este așa, multe reguli sunt fondate pe o profundă înțelepciune care trebuie descoperită. Țăranii care au respectat aceste reguli, de cele mai multe ori n-au avut decât de câștigat! Vedeți, când lucrurile sunt cercetate în adâncul lor, putem urma din nou vechile obiceiuri țărănești.

Vom continua miercurea viitoare.

IV. MIEREA

Dornach, 5 decembrie 1923

Dl. Erbsmehl atrage atenția că în apicultura actuală, apicultorul este preocupat în primul rând de rentabilitate. Se are deci în vedere numai interesul material. Din „Jurnalul apicultorilor elvețieni” se citește: „Mierea este în esență un articol de lux, iar cei care o cumpără o pot plăti”. Mai departe, în același număr se dă următorul exemplu: un anume Baldensberger⁹, călătorind în Spania, a văzut copiii unui apicultor care plesneau de sănătate: apicultorul, care a fost întrebat cui îi vindea mierea, i-a răspuns arătând copiii: iată clienții mei. Aici în Europa, se încearcă să se scoată din miere cât mai mulți bani. Un patron care are mulți lucrători încearcă să scoată prin ei cât mai mulți bani. Cu albinele este la fel.

Apoi cineva întreabă dacă este adevărată afirmația după care lumina Lunii ar avea o influență asupra formării mierii sau asupra formării nectarului florilor („Jurnalul apicultorilor” nr. 11).

Dl. Müller răspunde: Dl. Erbsmehl vede bine din lectura „Jurnalului” că este vorba despre un mic apicultor, care nu-și vinde mierea în exterior. Dl. Erbsmehl ignoră încă ce înseamnă să crești albine în zilele noastre; el ignoră tot ce implică acest lucru, și că în consecință ești obligat și să faci socoteli. Dacă nu iei în considerație și rentabilitatea, așa cum se face pretutindeni, nu trebuie să te mai ocupi de apicultură. Iar mierea, dacă n-ar fi produsă în acest fel cu mijloacele creșterii artificiale, n-ar exista nici măcar în cantități minim necesare. Uneori nu găsești decât 1 sau 2 kg de miere, eventual încă puțină miere de brad, pe care trebuie să o scoți dacă vrei să menții coloniile sănătoase. Asta este tot. Vine apoi un an neprielnic și nu ai destulă pentru ca să ajungi până în aprilie sau mai. Coloniile care și-au păstrat vitalitatea trebuie ajutate să treacă lunile rele cu ajutorul hrănirii artificiale – zahăr, infuzie de mușetel, cimbrisor și puțină sare. Într-o stupină modernă, se notează foarte exact numărul orelor de lucru, timpul folosit de apicultor: cinci ore și jumătate, ora fiind calculată la 1,50 franci; aceasta conduce mierea la 5 franci. Trebuie luat în considerare și amortismentele; s-a pierdut un cadru, trebuie înlocuit. Fie că vrei sau nu, trebuie ca proprietatea să fie rentabilă. Dacă apicultorul rămâne tot la ideile din trecut, nu va înainta. Dl. Erbsmehl își poate permite asta; dar dacă eu am o stupină importantă, trebuie să-mi fac socotelile și sunt obligat să spun că la 6 franci mă aflu deja în deficit. Apicultorii americani adoptă exact același punct de vedere.

*Dl. Müller nu poate înțelege de ce se vrea ca peste 80-100 de ani coloniile să dispară. El nu sesizează bine în ce măsură **Dr. Steiner** estimează că în 50-100 de ani creșterea artificială va fi într-o stare critică.*

În ceea ce privește al doilea punct, anunțarea albinelor despre moartea apicultorului, el a citat deja cazul unei colonii din care cea mai mare parte a pierit după moartea celui care le îngrijea. El nu sesizează cum se poate produce așa ceva.

Referitor la faptul că în hoteluri nu se oferă miere adevărată, ar trebui spus că hotelurile de prima clasă sunt mari cumpărătoare de miere americană. Dacă albinele sunt hrănite cu această miere, ele mor. Și ea este totuși un produs al albinelor.

Apoi, legat de albinele care înțepă: transpirația este tot ce poate fi mai rău pentru ele. Când auzi fluierături sau zbârnâit, este bine să nu te miști. În ceea ce privește influența pe care o poate avea înțepătura albinei asupra omului, cunosc, spune el, un exemplu pe care aș vrea să-l povestesc. Un om robust, și mai puternic decât Dl. Binder, a fost înțepat de o albină. A țipat: „Ajutați-mă, m-a înțepat o albină!” Era deosebit de sensibil la aceste înțepături. Era un om care suferea puțin cu inima. Poate

---

⁹ Ph.T.Baldensberger: Apicultor foarte cunoscut, în «Buletin al apiculturii din Alpii maritimi».

Dr. Steiner ne poate spune ceva despre următoarea problemă: în ce măsură o înțepătură de albină poate fi deosebit de periculoasă?

Se spune de exemplu: trei înțepături de relon (specie de viespe) omoară un cal. În stupina mea, am găsit curând un cuib de freloni. Am scos ouăle. Frelonii erau atât de fricoși încât n-au înțepat în obscuritate; în aer liber, poate ar fi făcut-o.

Dr. Steiner: Albinele îl recunosc oare pe apicultor? Să începem cu această întrebare, examinând lucrurile cât mai rațional posibil.

Ați emis o judecată care, atâta vreme cât cercetezi lucrurile cu înțelegerea uzuală, este, natural, pe deplin justificată. Dar acum vreau să vă spun altceva. Imaginați-vă că ați avea un prieten; l-ați cunoscut, să spunem, în anul 1915. Acest prieten rămâne aici în Europa, iar dumneavoastră plecați în America; vă întoarceți în 1925. Prietenul dumneavoastră locuiește, să spunem, la Arlesheim (la marginea Dornachului). Mergeți la Arlesheim, vă întâlniți prietenul, îl recunoașteți. Dar ce s-a petrecut între timp? Am mai explicat: materia, substanța care se afla în corpul uman este în întregime reînnoită la capătul a 7-8 ani. Nu mai rămâne nimic din ea; astfel prietenul pe care îl vedeți după 10 ani nu mai are nimic, într-adevăr nimic din tot ceea ce ați văzut în el material cu 10 ani în urmă. Și totuși, l-ați recunoscut. Și dacă-l privim exterior, el se prezintă bineînțeles în așa fel încât apare ca o masă coerentă. Chiar așa se prezintă el. Dar dacă l-ați privi printr-o lentilă măritoare destul de puternică, veți vedea că aici, în capul său, străbate o vână. Bine, acesta este aspectul acestei vine, când o privești cu ochiul liber sau cu o lentilă măritoare slabă. Dar dacă ne imaginăm o lentilă măritoare de talie gigantică, sângele pe care-l vedem acolo nu mai are același aspect. Atunci îl vedem constituit dintr-o infinitate de punctulețe care se aseamănă cu niște mici animale. Dar aceste puncte nici nu sunt în repaus, ele tremură tot timpul. Și dacă ați privi la aceasta, ați constata o foarte ciudată asemănare cu un roi pregătit să roiască.

Omul are într-adevăr, dacă îi privești substanța sa cu un aparat optic destul de puternic, exact aspectul unui roi de albine. Când vezi clar în acest domeniu, ar trebui în realitate să ți se pară de neînțeles că recunoști pe cineva peste 10 ani, căci nici unul dintre aceste mici puncte în mișcare nu mai este acolo. Ochii lui au cu totul alte puncte, înăuntru există cu totul alte micuțe animale, și totuși recunoști persoana. Nu este deci deloc necesar ca fiecare din aceste mici animale și din aceste mici plante, din care suntem noi compuși, să facă ceva pentru ca noi să ne recunoaștem, ci ființa în ansamblul ei este cea care ne recunoaște; iar stupul tocmai că nu este ceea ce spunem noi: cuprinde atâtea mii de indivizi; stupul este un tot, o ființă completă în sine. Stupul întreg este cel care vă recunoaște, sau nu vă recunoaște.

Dacă în locul lentilelor măritoare ați avea lentile care micșorează distanțele, ați putea să adunați toate aceste albine și să le uniți între ele ca pe elementele constituente ale unui mușchi din corpul uman. Tocmai de acest lucru trebuie să se țină seama la albine: nu avem aici de-a face numai cu fiecare albină luată individual, ci cu ceva care este un tot, un tot pe care nu-l poți deloc despărți. Acesta este un fapt pe care nu-l poți sesiza numai cu înțelegerea. Trebuie să fii în stare să percepi întregul ca un întreg. Și aceasta pentru că stupul ne dezmințe reflecțiile pe care la facem, pentru că tot ceea ce aparține categoriei stup este deosebit de instructiv. Când noi gândim, ne spunem mereu că lucrurile ar trebui să fie altfel. Dar în stup se petrec cele mai minunate lucruri. Și ele nu sunt așa cum le gândim noi la început cu inteligența noastră. În consecință, faptul că această schimbare ce se produce, moartea apicultorului, are o anumită influență asupra stupului, este de necontestat, este o realitate, experiența o dovedește. Cel care a crescut albine, nu numai o dată, ci de mai multe ori, a observat asta.

Vă pot spune: chiar în copilăria mea am putut urmări îndeaproape apicultura, sub aspectele sale cele mai diverse, și în acea vreme am fost preocupat enorm de ea tocmai pentru că în acea perioadă aspectul financiar, problemele de ordin economic referitoare la apicultură mă interesau mai puțin decât cum s-a întâmplat mai târziu sau chiar acum; motivul este că în acea vreme chiar, mierea era atât de

scumpă încât, dată fiind sărăcia părinților mei, nu o puteam cumpăra. Toată mierea pe care o aveam era primită întotdeauna de la vecinii care ne-o făceau cadou, de cele mai multe ori la Crăciun; și ni se dădea atâta și în cursul celorlalte anotimpuri încât ne ajungea pentru tot anul. Ea era împărțită. Aspectul economic nu m-a interesat prea mult, pentru că în copilărie am mâncat enorm din această miere ce ni se dăruia, atât cât era necesar. Cum se putea face asta? Astăzi, în aceleași circumstanțe, nu vi se va da atât de ușor miere cadou. Dar în acea vreme, în vecinătatea casei mele părintești, apicultorii erau în cea mai mare parte din timp cultivatori, și ei incorporaseră apicultura în exploatarea lor.

Este cu totul altceva, Domnilor, dacă fiecare dintre dumneavoastră își instalează o stupină, iar pe de altă parte trebuie să trăiască din salariul său de lucrător. Într-o exploatare agricolă, apicultura intră cu celelalte. Timpul de lucru ce-i este consacrat nu este luat în calcul, este timpul care rămâne. În agricultură, el a fost mereu timpul care rămâne, sau se economisea timp în altă parte, sau se fixa o lucrare într-un alt moment, etc. În orice caz, te ocupai de miere printre altele, și de fapt ideea era următoarea: mierea este ceva atât de prețios încât oricum n-ai ști cum s-o plătești. Și într-un anumit sens este absolut exact, căci modul în care sunt fixate prețurile mărfurilor, oricare ar fi ele, este, în situația prezentă, fals. Astăzi, în fond, n-ar trebui să se înceapă discuții despre prețuri, căi ansamblul problemei este greșit pus, iar ceea ce este necesar constă în faptul ca aceste discuții să aibă un caracter mult mai general, în cadrul economiei naționale. A discuta despre prețul fiecărui articol de consum separat, asta nu duce la mare lucru, iar mierea este un articol alimentar, nu numai o plăcere de gurmand sau un produs de lux. Într-un sistem social sănătos, se înțelege că prețul mierii ar fi fixat la justa sa valoare. Este neîndoielnic.

Dar prin faptul că astăzi nu trăim absolut deloc în condiții sociale sănătoase, nici o problemă nu este pusă sănătos. Vedeți, puteți merge astăzi în mari exploatări. Ei bine, Domnilor, ceea ce vă spune administratorul – el nu este un țaran, ci un administrator –, ceea ce vă spune despre cantitatea de lapte pe care o obține de la vacile sale, este oribil. El obține o asemenea cantitate de lapte pe zi încât, pentru cel care cunoaște natura vacii, nu există vreo îndoială: este imposibil să mulgi de la vacă atâta lapte. Și totuși, așa se face! Este sigur că așa se face! În multe exploatări se ajunge aproape la dublu față de ceea ce poate produce în realitate o vacă. Proprietatea devine astfel extrem de rentabilă, se înțelege. În ceea ce privește calitatea acestui lapte, nu se poate nici măcar spune că ar fi mai slabă decât cea a laptelui obținut în condiții naturale. În primul moment nu se poate deci demonstra că se petrece ceva nefast.

Dar vreau să vă dau următorul exemplu: noi am făcut încercări cu un remediu împotriva febrei aftoase la cornute¹⁰, ca și multe alte încercări analoge în ultimii ani. Aceste încercări au fost întreprinse în mari exploatări, dar și în unele mici, în care vacile nu sunt tratate în vederea unei producții intensive de lapte, ca în marile ferme. Natural, am putut acumula un mare număr de experiențe, căci a trebuit să controlăm acțiunea remediei în febra aftoasă. Nu am ajuns până la capăt, pentru că acești oameni n-au vrut să se angajeze oficial în această terapie și pentru că astăzi au nevoie de o întreagă cantitate de autorizații (Pentru a folosi medicamente neprevăzute de reglementările în vigoare -n. tr. fr.). Dar acest medicament s-a dovedit extrem de eficient. Și este folosit de asemenea, ușor modificat, cu rezultate favorabile în anumite preparate, ca cel al medicației împotriva mușcăturilor de câine.

Dacă veți face aceste încercări, veți găsi cele ce vă voi spune: Veți constata că vițelii născuți din vacile tratate pentru furnizarea unei cantități excesive de lapte sunt considerabil mai puțin robuști decât ceilalți. Aceasta se vede din modul în care acționează medicamentul. Receptivitatea sau non-receptivitatea sunt considerabil crescute. Sigur, vițelul se dezvoltă – dacă nu moare din cauza febrei aftoase – dar un vițel ieșit dintr-o vacă pe care o supraalimentați și o forțați astfel să dea prea mult lap-

---

¹⁰ *Un remediu contra febrei aftoase la cornute*: În legătură cu acest remediu vezi Joseph Werr: «Creștere animală și medicină animală în cadrul agriculturii biodinamice» (Tierzucht und Tiermedizin in Rahmen biologisch-dynamischer Landwirtschaft), Stuttgart, 1953.

te este deja mai puțin robust decât vițeii proveniți din vacile mai puțin forțate. Puteți constata acest lucru la prima, la a doua, la a treia, la a patra generație. Și acesta este un minim care de-abia se remarcă. Această forțare nu există decât de puțin timp; dar știu precis că dacă se va continua astfel, dacă se va dori ca o vacă să dea mai mult de 30 de litri pe zi, dacă se continuă maltratarea lor, întreaga creștere a bovinelor se ajunge să fie ruinată peste câțva timp. Acest lucru este absolut inevitabil.

Natural, lucrurile nu stau atât de grav pentru creșterea artificială a albinelor. Motivul este că albina este un animal care mereu o scoate la capăt absolut singură, întrucât ea este mult mai apropiată de natură decât poate să fie vaca, atunci când o crești astfel. Vacile pot fi maltratate astfel fără a mai fi la fel de grav, cu condiția să fie duse la păscut. Dar acest lucru deja nu se mai face în aceste mari exploataări; se pune în aplicare numai procedeul stabulației. Vaca este complet smulsă din condițiile sale naturale de existență.

Este un lucru pe care nu ți-l poți permite în apicultură. Prin natura sa, albina rămâne legată de natura exterioară. Ea știe să se descurce. Și această facultate, în stup, este ceva miraculos. Ajungem la ceea ce a spus dl. Müller despre „frelonii” pe care-i găsești uneori în stup și care nu-l înțepă, în timp ce altfel, dacă un frelon se apropie de dumneavoastră se poate ajunge la consecințe supărătoare.

În legătură cu asta, vreau mai întâi să vă spun altceva. Nu știu dacă ați făcut această experiență – cei care sunt apicultori o pot face – dar se poate întâmpla ca apicultorul să fie împins de necesitate să lase o dată un stup liber. Am văzut odată într-un asemenea stup liber ceva curios, ceva ce semăna cu un tubercul ca acesta (schițează). La început nu se putea vedea deloc ce anume putea să fie. Albinele făcuseră acolo un ghemotoc fără nici un motiv vizibil, cu tot felul de lucruri care le ajută de altfel să-și fabrice produsele. Exista acolo o bulă, pur și simplu, asemănătoare unei pietre mari, făcută din tot felul de rășini, din smoală, dintr-o substanță asemănătoare cleiului – toate acestea, albinele le aduc de asemenea în stup – din ceară, etc. Din toate acestea, ele făcuseră o mare bulă. Ei bine, am fost curios să aflu ceva despre asta și am deschis această bulă: surpriză, înăuntru era un șoarece mort – un șoarece adevărat! Acest șoarece intrase în stup, și a murit acolo; și acum, imaginați-vă ce lucru înspăimântător ar fi fost pentru albine mirosul cadaveric al unui șoarece mort! Întregul stup a avut atunci instinctul – într-un caz ieșit din comun – de a învălui acest șoarece mort într-o anvelopă. Când s-a deschis această anvelopă, putoarea era înspăimântătoare; dar această putoare rămăsese în anvelopă. Înțelegeți: în stupul întreg nu trăia numai instinctul de a construi celule, dar a hrăni tineretul, ci și instinctul pentru ceea ce trebuie făcut, când, fapt neobișnuit, un șoarece pătrunde în stup. Și pentru că albinele nu erau în stare să transporte șoarecele mort în exterior, ele au rezolvat singure, ele l-au îmbrăcat cu o anvelopă. Am auzit spunându-se de alte persoane că melcii, melcii fără casă care pătrund astfel în stup sunt acoperiți cu o crustă. În stup nu trăiesc numai instinctele obișnuite, ci și instincte apte să asigure cu adevărat salvarea coloniei. Și aceste instincte sunt extraordinar de eficace.

Acum, când există în stup un cuib de freloni, albinele nu construiesc o armătură solidă ca pentru șoarece, dar ele înconjoară constant cuibul cu secreția veninului lor; pierzându-și astfel forța, energia, frelonii nu mai atacă. Întocmai cum șoarecele, șoarecele mort închis în această bulă, nu mai poate să-și răspândească mirosul în toate direcțiile, tot așa frelonul, deși nu e închis într-o crustă solidă, trăiește continuu în vaporii cu care-l înconjoară albina pentru ca el să-și piardă forțele și să nu le facă rău. Astfel, frelonul își pierde întreaga forță, întreaga energie, nu-și poate desfășura forța de apărare când te apropii de el.

Lucrurile stau într-adevăr așa: nu poți reuși cu albinele atâta timp cât nu depășești simpla înțelegere, și dacă nu urmărești într-adevăr lucrurile cu o anumită privire intuitivă. Imaginea care ți se oferă atunci este minunată. De aceea trebuie spus: albinele dintr-un stup constituie absolut un întreg. Trebuie să fie înțeles ca un întreg. Dar într-un întreg, prejudiciul cauzat nu apare neapărat într-o clipă.

Cel care cunoaște bine ființa umană își poate spune, de exemplu: iată o persoană care la 65, 66 de ani a păstrat fizic mult din prospețimea sa; o alta a pierdut această prospețime pentru că suferă de scle-

roză internă a vaselor. A observa asta și a o pune în raport cu ceea ce s-a petrecut în copilărie este extrem de interesant.

Se poate da, de exemplu, unui copil lapte produs de vaci care primesc prea multă hrană provenită dintr-un sol calcaros. Cu acest lapte de vacă, copilul absoarbe deja ceva din acest sol calcaros. Acest lucru nu se vede poate imediat. Apare apoi un anumit medic, cum se întâmplă astăzi; el vă arată un copil hrănit cu acest lapte produs pe un sol calcaros, și apoi un altul crescut cu lapte matern, și spune: nu există aici nici o diferență. Dar copilul crescut cu laptele matern și-a păstrat prospețimea la 65, 66 de ani; cel care a fost crescut cu lapte de vacă suferă, la aceeași vârstă, de scleroză! Se întâmplă așa pentru că omul este un tot și pentru că ceea ce acționează într-o perioadă de timp își are repercusiuni mai târziu. Un lucru poate fi timp de o perioadă perfect sănătos pentru sănătate; totuși el poate avea mai târziu repercusiuni. Acest lucru îl înțeleg atunci când spun: din numărul coloniilor existente în prezent, nu se poate trage absolut nici o concluzie referitoare la ce reprezintă apicultura artificială: trebuie să-ți pui întrebarea ce va deveni ea în 50, 60, sau dacă vrei în 100 de ani. Faptul că cineva spune azi: nu înțeleg pentru ce lucrurile se vor schimba peste 50, 60 sau 100 de ani, acest lucru poate fi înțeles. Faptul că astăzi nu se vrea să se vadă acest lucru, acest fapt este exact cu ceea ce mi s-a întâmplat odată într-o fermă. Era gata să fiu luat la bătaie atunci când am încercat să spun că n-ar trebui să se producă asemenea cantități de lapte, pentru că creșterea vacilor se va degrada mult mai repede și va ajunge la ruină într-un sfert de secol.

Astăzi nu se poate spune nimic împotriva apiculturii artificiale, deoarece condițiile în care trăim sunt în așa fel încât în domeniul social nu se poate face nimic. Dar trebuie să se înțeleagă bine că a lăsa natura să-și urmeze cursul mulțumindu-te să o orientezi corect înseamnă ceva, și că este complet altceva atunci când introduci în evoluția naturală a lucrurilor un element artificial. Dar nu vreau să mă opun în nici un fel celor spuse de Dl. Müller. Este absolut exact: astăzi, încă nu se pot constata efectele apiculturii artificiale, trebuie să amânăm pentru mai târziu. Vom redeschide discuția aceasta peste un secol, D-le Müller, și vom vedea atunci ce gândiți despre ea. Este o problemă ce nu poate fi deloc rezolvată astăzi. Astfel stau lucrurile.

Dl. Erbsmehl mai semnalează o dată că pentru apicultorii de azi, totul este o afacere de rentabilitate.

Dr. Steiner: Veți vedea că cu cât apicultorul crește albine ca ceva auxiliar, cu atât mai mult el va împărtăși părerea acestui spaniol pe care l-ați citat. Vreau să vă spun că, în urmă cu 50 sau 60 de ani, agricultorul nu dădea mare importanță la ceea ce îi aduceau albinele. Aceasta a fost întotdeauna ceva pe care el nu conta. Sau dădea mierea cadou, sau, când o vindea, pune banii în pușculița copiilor. Astăzi circumstanțele sunt total schimbate. Cum ne putem imagina că cineva care lucrează cu ora, sau care vorbește de ceva ce a fost stabilit după timpul pe care-l depune, nu ar avea în vedere rentabilitatea? Ansamblul situației conduce aici.

Nu-i așa, există astăzi apicultori care sunt obligați, dacă sunt lucrători, să-și lase munca pentru câtva timp, să-și ia un concediu dacă vor să se ocupe de creșterea lor așa cum trebuie. Nu este exact? Este de la sine înțeles să-și facă socotelile; ei calculează pierderea din salariu pe care au avut-o pentru această muncă.

Gândiți-vă puțin: creșterea albinelor este atât de veche încât, din rațiuni exterioare, nimeni nu mai poate spune astăzi cum era această creștere pe vremea când era complet sălbatică. Nu ne cunoaștem decât albinele noastre, vreau să spun albina europeană; nu cunoaștem decât creșterea albinei domestice. Cred că în lucrările de istorie naturală, numele folosit pentru a desemna albina răspândită peste tot în Europa este: „albina domestică comună”. Într-adevăr, nu se cunoaște decât creșterea domestică a albinelor. Acesta este un lucru demn de toată atenția. Nu se știe, de fapt, ce existau din toate acestea atunci când natura era singura care acționa. Deci apicultura este ceva foarte vechi. Pentru aceste pro-

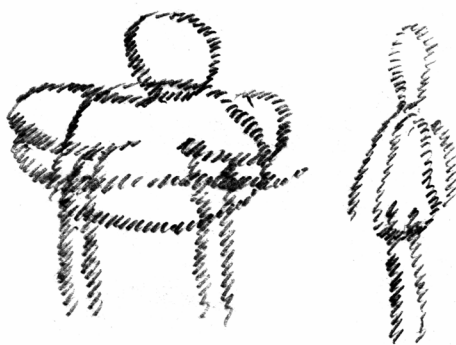
ducții de origine străveche, prețul se fonda pe cu totul alte baze decât pentru majoritatea produselor muncii actuale. Gândiți-vă numai că astăzi oamenii lucrează cel mai frecvent la lucruri pentru care se poate stabili foarte ușor la ce dată a apărut producție. Există deci două moduri de stabilire a prețurilor. Albinăritul există din îndepărtata antichitate. Prețurile nu se pot stabili ca în industriile metalurgice sau lemnoase ce au o vechime de câteva zeci de ani. Numai niște condiții sociale sănătoase vor arăta cum trebuie stabilit prețul mierii, cum prețul la care trebuie să se ajungă rezultă din criterii total diferite. Nimeni nu-și dă seama astăzi ce greu este să vorbești despre fixarea prețurilor. Pentru a face acest lucru, trebuie să ai o profundă cunoaștere a adevăratelor raporturi dintre lucruri. Recent, mi s-a întâmplat în această privință ceva special; aș vrea să vă povestesc, este interesant.

Un profesor de la Universitate, pe care-l cunoșteam, a scris o lucrare de economie politică. Mi-a oferit-o cu ocazia unei conferințe pe care am ținut-o. Am rămas câțva timp în această localitate, am putut să-i vorbesc despre cartea sa; îi spuseseam că voi putea s-o frunzăresc – natural, nu s-o citesc în întregime – dacă voi rămâne 2-3 zile. M-am uitat prin carte și i-am spus: Am remarcat – lucru cu care nu sunt întotdeauna de acord, dar de această dată am considerat că e bine să existe – că ați introdus în cartea dumneavoastră o tablă de materii. Am căutat imediat rubrica „Prețuri”. N-am găsit nici urmă de așa ceva!

Iată deci pe cineva care scrie o lucrare de economie politică, dar în ea nu există absolut nimic referitor la prețuri. Acest lucru este foarte caracteristic. Astăzi, economiștii nu sunt deloc în stare măcar să abordeze problema cea mai importantă în materie: formarea prețurilor. Ei o dau deoparte. Și totuși aceasta este cea mai importantă problemă. Totul depinde de modul în care sunt stabilite prețurile. Și tocmai acest lucru nu este înțeles. Poți să-ți dai foarte bine seama de asta când ți se întâmplă ceva ca ceea ce v-am povestit.

Tocmai pentru că lucrurile stau astfel, ești obligat să spui: și aici trebuie să presupunem că încetul cu încetul se va înțelege necesitatea de a suscita condiții sociale mai sănătoase. Cred că atunci se va vorbi mai puțin de rentabilitate sau de nerentabilitate. Acestea sunt noțiuni ce au de-a face cu concurența, dacă nu concurența dintre cei care produc aceleași mărfuri, cel puțin dintre producătorii mărfurilor diferite.

Schița nr. 6

Dacă ne întoarcem la vremea tinereții mele și ați fi cunoscut apicultura în regiunea unde mă aflu și unde, într-adevăr, nu existau decât țăranii care creșteau albinele – ei bine, acești țărani erau niște oameni foarte corpolenți. Nu pot nici măcar spune: ca unul dintre dumneavoastră, nici unul dintre cei de față nefiind atât de voinic ca acești țărani. Prețul mierii era atunci așa, încât nici unul nu s-ar fi lansat în apicultură pentru a-și vinde mierea pentru bani. Căci dacă apicultorul s-ar fi așezat alături de țăran, s-ar fi ajuns cam la așa ceva (vezi schița nr. 6). Asta nu s-ar fi putut! Țăranul nu se baza deloc pe creșterea albinelor, și ar fi trebuit, dacă ar fi fost apicultor, să facă socoteli. Pe scurt, acest lucru n-ar fi

ținut. Trebuie deci, ca de îndată ce se ajunge la problemele rentabilității, condițiile economice să fie profund cunoscute și să se țină seama de ele.

Voi răspunde acum la câteva întrebări legate de cele spuse.

Cineva pune următoarea întrebare: Există oameni care nu suportă deloc mierea, imediat le creează neplăceri gastrice. Există o modalitate de a remedia acest inconvenient?

Dr. Steiner: Acești oameni care nu tolerează mierea sunt, în general, persoane care au foarte devreme o tendință la scleroză, la solidificarea întregului corp, în așa fel încât la ele schimburile nu se realizează decât lent. Din această cauză ele nu pot tolera mierea care, tinde tocmai să accelereze metabolismul. Întrucât metabolismul lor este prea lent, mierea încearcă să-l accelereze, și astfel aceste persoane intră în dezacord cu propriul lor metabolism – de unde neplăcerile gastrice ce se manifestă în multe feluri. De fapt, fiecare ar trebui să poată consuma puțină miere, nu numai să o consume, ci să aibă capacitatea de a o asimila.

Când există oameni care nu tolerează mierea, ar trebui mai înainte de orice să se cerceteze cauza acestei intoleranțe. Să nu se creadă că poate fi găsit un remediu valabil pentru toate cazurile; trebuie, în funcție de cauza care conduce la această solidificare a organismului, să se prescrie un tratament diferit. Poate apărea, de exemplu, următorul caz: O persoană nu tolerează mierea; îi face rău la stomac. Îți pui întrebarea: aceste stări de rău stomacale țin de faptul că această persoană are tendința de sclerozare a vaselor sanguine ale capului? Se poate întâmpla ca la o anumită vârstă această persoană să nu tolereze mierea. Va trebui vindecată cu ajutorul unui preparat pe bază de fosfor. Dacă se vindecă, atunci va începe încetul cu încetul să tolereze mierea.

Dar la fel de bine, cauza răului poate fi găsită în plămâni. Atunci ea va trebui să ia, nu un preparat pe bază de fosfor, ci de sulf. Iată ce pot răspunde la această întrebare. Nu trebuie să se enunțe în general: o persoană are deranjamente gastrice când mănâncă miere, cum să remediem? – ci să-ți spui: dacă cineva, la o anumită vârstă, nu tolerează mierea, asta este o boală. O persoană sănătoasă tolerează mierea. Dacă nu o face, înseamnă că este bolnavă; trebuie atunci căutată boala respectivă și vindecată.

A nu tolera mierea, nu este la fel de important cu a nu tolera zahărul, să suferi de diabet zaharat (diabet „mellitus”). Evident, intoleranța la zahăr este mai gravă. Dar a nu tolera mierea, este și asta o boală, mai puțin gravă, dar trebuie tratată.

Cineva pune următoarea întrebare: Ca majoritatea insectelor, albinele zboară întotdeauna în întuneric spre lumina lumânărilor sau a lămpilor. Apicultori experimentați m-au asigurat în mai multe rânduri că albinele reacționează mult mai puțin la lumina electrică. Când te apropii de albine cu o lanternă ele rămân foarte liniștite, ca și când n-ar percepe lumina. După mai mult timp însă, ele încep să se agite. Lumina unei lămpi de petrol sau a unei lumânări le atrage mult mai repede și în număr mai mare. Există o explicație pentru acest comportament?

Dl. Müller spune că a remarcat același lucru.

Dr. Steiner: Domnilor, ați văzut că în vechiul Goetheanum, cupolele erau vopsite cu diferite culori. Aceste culori fuseseră obținute din substanțe pur vegetale. Și din acest mod de fabricație, a rezultat în final că dacă soarele ar fi luminat cupolele, deci dacă aceste culori ar fi fost expuse un anumit timp – ar fi durat destul de mult, poate luni sau ani – lumii soarelui, ele s-ar fi decolorat complet. În interior n-ați fi văzut nimic din ce era pictat. În schimb, expuse luminii electrice, culorile s-au păstrat. Aceasta este cauza pentru care am lucrat cu aceste culori în așa fel încât să evităm cele ce se puteau întâmpla

dacă un pictor ar fi lucrat la lumina soarelui. Ele s-ar fi decolorat total. În schimb, expuse la lumina electrică, s-au păstrat.

Vedeți, lumina solară, care are și efecte chimice – chiar și dumneavoastră ați spus că albinele își dau seama de ea – acționează total diferit față de lumina electrică. Aceasta exercită efectiv, asupra tuturor substanțelor, o acțiune mult mai durificatoare, ea nu are un efect atât de dizolvant. Lumina electrică provoacă la început albinei o ușoară anchilozare, pe care nu o cunoaște la lumina soarelui. Apoi, natural, își revine.

Iată ce am vrut să vă spun despre acest subiect.

Se pune întrebarea următoare: În legătură cu influența semnelor zodiacale asupra producției de miere: se acordă acesteia încă o mare valoare în mediul țărănesc, de exemplu în timpul semănăturilor, când Luna este în semnul Gemenilor, etc. Se dorește să se afle dacă acum, când se consideră acțiunea diverselor semne, se observă fapte absolut exterioare, sau toate acestea au un fundament adevărat.

Dr. Steiner: Până azi, nu s-au tratat niciodată aceste lucruri într-un mod cu adevărat științific. Dar ele pot fi studiate științific. V-am spus că asupra stupului se exercită o astfel de influență. Albina – și în special regina – este într-un anumit sens un animal solar, și ceea ce face Soarele, când traversează zodiacul, are natural cea mai mare influență. Dar albinele depind bineînțeles de ceea ce găsesc în plante. Și aici există o legătură foarte strânsă între semănături, răspândirea semințelor și trecerea Lunii peste zodiac; problema este cum sunt preparate substanțele pe care le găsește albina în plante. Deci aceste lucruri nu sunt deloc simple imaginații; dar așa cum sunt obișnuit expuse, nu este deloc serios, evident. Toate acestea trebuie adâncite științific.

În sfârșit, am epuizat timpul de care dispuneam astăzi. Vom vorbi sâmbăta viitoare la orele 9 despre cele rămase nelămurite¹¹. Cred că mulți dintre dumneavoastră au multe lucruri care îi frământă. Apicultura este ceva atât de frumos și de util, încât niciodată nu se epuizează întrebările legate de ea. Puneți întrebări între dumneavoastră, puneți-i întrebări D-lui Müller și mie. Cred că vom ajunge să conciliem punctele noastre de vedere într-un climat de bunăvoință. Nu este nevoie deloc să ne scoatem acele cum fac albinele, putem aranja totul prin blândețe. Dar trebuie și să nu rămânem cu vreo întrebare neclarificată.

---

¹¹ Conferința anunțată n-a putut fi ținută decât luni, 10 decembrie 1923.

V. VIESPEA CYNIPS

Dornach, 10 decembrie 1923

Dl. Dollinger ar vrea să pună o întrebare în legătură cu fagurii de miere. Există oameni, spune el, care consumă fagurii împreună cu mierea, și în trecut, în hanuri, ei erau uneori așezați pe masă. Ar vrea să știe dacă este nociv să consumi astfel fagurii. Referitor la bolile albinelor, crede că în trecut acestea nu erau atât de virulente ca astăzi, când se ia mult mai multă miere de la albine.

Dl. Müller spune că este o fantezie consumarea fagurilor. Natural, nu este vorba aici de faguri artificiali, ci despre cei construiți de insecte.

Referitor la boli, ele nu apar, a spus el, din faptul că se mai multă miere albinelor; în trecut pur și simplu nu se dădea atâta atenție acestui lucru; nu existau atâtea colonii slab populate, pentru că nu erau urmărite cu atâta grijă ca astăzi. O boală a albinelor, necunoscută aici până acum, a trecut din Anglia în Elveția.

Dl. Erbsmehl crede că poate acest lucru se datorează îngrășămintelor artificiale. Se știe că ele provoacă boli florilor.

Dr. Steiner: Referitor la aceste două întrebări, iată ce se poate spune. Este absolut exact că dacă oamenii consumă fagurii, acest lucru este un gen de fantezie. În astfel de lucruri, ceea ce trebuie natural să fie determinat constă în cum se simt aceste persoane. Dar, evident este o întrebare la care numai medicina poate răspunde. Nu se poate spune ceva despre acest subiect decât dacă se urmărește efectiv starea sănătății oamenilor care consumă și fagurii, deci ceara. Trebuie să mărturisesc că și eu am cunoscut diferite persoane care consumau fagurii, dar ele îi aruncau imediat după ce sugeau mierea. Și n-am avut niciodată ocazia să observ oameni care consumau împreună cu mierea cantități la fel de mari de ceară.

S-ar putea spune, cu titlu de ipoteză, următoarele: există lucruri pe care unii le tolerează, iar alții nu le tolerează. Nu toți oamenii suportă la fel aceleași lucruri. Ar putea exista oameni care prin consumarea cerii să ajungă la un fel de boală stomacală și numai atât; aceștia ar trebui sfătuiți să nu o mai consume. Dar s-ar putea la fel de bine să existe oameni care digeră ceara fără să-i deranjeze și care îi evacuează reziduurile în excrementele lor. Pentru aceștia ar trebui, desigur, adăugat următorul lucru: prin faptul că ei mănâncă ceara, deci că lasă mierea să adere mai mult timp la ceară atunci când ultima este deja în corp, mierea este digerată mai curând la nivelul intestinului, în timp ce altfel ea n-ar fi fost digerată, după ieșirea din intestin, decât prin vasele limfatice. S-ar putea spune atunci: și acest lucru depinde de starea sănătății persoanelor. Într-adevăr, unii digeră mai curând la nivelul intestinului, ceilalți mai mult la nivelul vaselor limfatice. Nu se poate deloc spune că un sistem e bun, iar celălalt rău; aceasta depinde de individ. Nu se va putea exprima cu certitudine decât atunci când se va da unui anumit număr de persoane să mănânce miere cu fagure, și altui grup miere fără fagure, și să se cerceteze apoi rezultatele.

Referitor la bolile albinelor trebuie, ca pentru toate bolile în general, să luăm în considerare ce a spus Dl. Müller. La fel stau lucrurile și cu ființa umană: există lucruri cărora nu li se dădea deloc atenție în trecut, în timp ce astăzi sunt studiate cu atenție.

Dar mai există ceva esențial aici. Apicultorul din trecut mai avea încă multe cunoștințe instinctive. El făcea multe lucruri despre care era incapabil să spună de ce le face așa. Aceste instincte au fost pierdute la oamenii de astăzi. Astăzi, în toate domeniile vrei să cunoști „de ce”-ul. Și tocmai pentru a

determina acest „de ce”, este necesar să pătrunzi în esența lucrurilor. Știința de azi nu este încă în stare de așa ceva. Apicultorul din trecut poseda un instinct robust care-l făcea să trateze albinele exact ca pe niște persoane, dacă pot spune astfel. Gândiți-vă că în trecut să dădeau albinelor coșuri; astăzi li se dau cutii, și aici este o mare diferență. Aceste cutii sunt din lemn. Lemnul este cu totul altceva decât materialul folosit la împletirea coșurilor, paiul sau alte substanțe similare. De altfel, paiul este astfel constituit încât atrage din aer cu totul alte substanțe decât lemnul, materie neutră. Deja în acest tratament exterior aplicat albinelor este o diferență.

Dacă rezum acum tot ceea ce făcea în trecut apicultorul, în special datorită instinctului sănătos pe care-l avea, aş spune: deseori el ignora complet de ce făcea așa, dar el își amplasa stupii într-un loc determinat, unde adesea vântul venea dintr-o anumită parte – și ale măsuri analoge. Astăzi, din rațiuni utilitare sunt puși acolo unde este loc. Însă se mai ține seama de condițiile climaterice, dar nu prea mult.

Dl. Müller spune că ține foarte mult seama de acest lucru, că stupina sa este pe o creastă unde aproape nu există vânt din nord și puțin vânt din vest.

Dr. Steiner: Pentru aceste lucruri lemnul este mai puțin sensibil decât paiul. Nu fac propagandă pentru coșurile de pai, dar există aici realități cu o mare importanță; sigur, acestea sunt lucruri importante pentru albină atunci când înfăptuiește toată această muncă în interiorul organismului său. Este o activitate prodigioasă cea care se execută în corpul său atunci când adună mierea virgină pentru ca s-o transforme apoi în ea-însăși în mierea propriu-zisă, pe care o consumăm. Este o muncă uriașă. Datorită faptului că există în ea un raport bine definit între două sucuri. Unul este sucul gastric, iar celălalt sângele. Când examinezi o albină, găsești sucul gastric alburiu, iar sângele puțin roșcat. Acestea sunt cele două părți esențiale din care se compune albină. Toate celelalte părți sunt îmbinate, ca să zicem așa, pornind de la efectele acestor două sucuri.

Or, se constată că există un raport bine determinat între sucul gastric și sânge. Există în realitate între unul și altul o diferență de o importanță extremă. Sucul gastric este acid – ceea ce în chimie este denumit „acid”. Iar sângele este, cum spun chimiștii, alcalin, adică nu acid, dar el poate fi acidulat. Dacă sucul gastric nu are suficientă aciditate, imediat în albină se petrece ceva ce-i provoacă o tulburare în organism atunci când elaborează mierea. Iar sângele, la rândul lui, nu este destul de puternic decât dacă sunt reunite condițiile cerute de climă, de lumină, de căldură, etc.

De aceea este de o importanță enormă, când vrei să stăpânești bolile apărute recent la albine, să iei măsurile necesare pentru a asigura un raport just între sucul gastric și sânge. Creșterea albinelor nemaifiind practică atât de simplă ca în trecut, acest scop nu va putea fi atins pe calea indirectă a condițiilor climaterice și a căldurii, căci acestea nu mai acționează cu aceeași intensitate asupra stupinelor moderne; ceea ce ar trebui ar consta în a cerceta ce anume acționează cât mai favorabil asupra sângelui albinelor. Și aici, va trebui într-adevăr ca în viitor apicultorii să urmărească ca să existe în permanență, la albine, o elaborare convenabilă a sângelui. În această privință lucrurile depind de cele ce voi spune.

Nu-i așa, există ani în care albinele sunt obligate să caute nectarul aproape exclusiv în arbori. În acești ani, compoziția sângelui albinei este extrem de amenințată. Atunci albinele se îmbolnăvesc mult mai ușor decât în ceilalți ani. Trebuie atunci ca apicultorul, în viitor, să instaleze un gen de seră micuță – nu trebuie să fie mare – în care va cultiva artificial plantele căutate de albine într-un anumit moment al anului, de care au nevoie; va exista astfel cel puțin un mic parter de flori pe care vor ajunge albinele, de exemplu în luna mai. De altfel ele vor căuta acest parter atunci când plantele de care au nevoie în această lună de mai se vor ofili și vor dispărea.

În acest fel, aducând ajutorul suplimentar al unei culturi florale artificiale în vecinătatea stupului, în viitor se va pune capăt acestor boli. Este numai un exemplu despre ce pot recomanda. Acum nu sunt decât niște propuneri; dar fără îndoială că se vor adevăra, căci au fost extrase din cunoașterea naturii

albinelor. Dacă apicultorul le va verifica, ele vor aduce roade excelente. Veți vedea: acesta este un mijloc de a lupta împotriva bolilor albinelor. Dar pentru punerea în practică trebuie să se țină seama de ansamblul situației.

Este ceva ce nu afirm astăzi; aş spune numai următoarele: aceasta rezultă din însăşi natura albinei, şi se vor putea face încercări de acest gen cu plante ce se vor cultiva artificial atunci când ele lipsesc din anotimpul respectiv; este posibil ca pe această cale sănătatea albinelor să fie considerabil ameliorată. Sunt lucruri de care sunt absolut convins: aceasta se va vedea dacă se va proceda într-un mod într-adevăr conform cu natura. Căci nu poate fi vorba acum de a readuce problema în stadiul ei anterior. Întocmai cum nu trebuie să fii un reacţionar în politică, tot aşa nu trebuie să fii nici în alte domenii. Acest lucru nu este o necesitate, trebuie dimpotrivă să înaintezi cu progresul. Dar trebuie să acţionezi cinstit atunci când părăseşti ceea ce se făcea în trecut, pentru a putea să compensezi prin altceva. Asta am vrut să vă spun în legătură cu acest punct.

D. Müller spune că apicultorii se preocupă deja de cultura artificială a plantelor. De exemplu, se plantează mari cantități de brândușă galbenă, tocmai pentru a procura flori albinelor; se face același lucru și cu alte plante care au niște flori mici galbene, etc. Se seamănă de asemenea mult trifoi american care ajunge la aproximativ 2 m și înflorește tot anul. Este cosit numai în toamnă; înainte, florile sunt lăsate albinelor. Acest lucru ar fi necesar.

Dr. Steiner: Sigur, se începe deja utilizarea acestor procedee. Dar se cunosc încă foarte puțin toate implicațiile și consecințele. Ceea ce ați spus la început este o cale bună pe care se poate persevera.

Ceea ce ați menționat în legătură cu trifoiul american care înflorește tot anul, este ceva ce va fi abandonat, căci acest trifoi nu provoacă o ameliorare a sângelui; el stimulează dureros albinele pentru o scurtă perioadă. Este ca și când ai trata pe cineva cu alcool; această excitare stimulează pentru o vreme productivitatea albinelor. Dar trebuie să se acorde o mare atenție în a nu li se oferi nimic ce le poate fi absolut străin, căci prin întreaga lor natură ele sunt adaptate, legate de o regiune determinată. Acest lucru reiese deja din faptul că albinele din alte regiuni au un aspect total diferit de albinele noastre. Există această albină din Europa Centrală, despre care am vorbit aici, albina domestică comună. Albina italiană are un cu totul alt aspect, albina carnioliană tot un aspect diferit. Albinele sunt foarte puternic legate prin deprinderile lor de teritoriile în care trăiesc, și nu li se poate acorda un ajutor durabil procurându-le miere virgină ce provine din regiuni complet străine. Au atunci foarte mult de lucru cu propriul lor corp, organismul lor începe să se revolte, căci încearcă să transforme această miere virgină pentru ca ea să devină ceea ce este în regiunea de unde provine trifoiul. Veți vedea: acest lucru va da rezultate câțiva ani, dar după asta va trebui să se plătească oalele sparte. Aveți deplină dreptate când spuneți că nu deținem încă date reale. Dar acest lucru se va vedea efectiv și atunci se va părăsi această metodă, sau se va face ceea ce s-a făcut cu vița de vie. Pentru vița de vie s-a făcut următoarea experiență: știți că în anii 1870–1880 a apărut brusc filoxera care a distrus vița nobilă din întinse regiuni ale Europei. Am putut în acea vreme să mă ocup mult de această problemă, pentru că unul dintre bunii mei prieteni era cultivator; el publica de asemenea o revistă agricolă¹² și s-a ocupat mult de această problemă. Oamenii și-au pus atunci întrebarea de ce plantele americane nu aveau încă filoxera, nu erau încă amenințate de ea. La ce s-a ajuns? Vă voi spune: cu mijloacele ce permit combaterea filoxerei la plantele americane, n-a fost posibilă combaterea bolii la plantele europene. Și consecința a fost că s-a putut menține sănătatea plantelor americane ce au început să fie plantate, dar totuși plantele europene au dispărut. S-a ajuns la abandonarea totală a plantelor europene și la americanizarea totală a viței no-

---

¹² Foarte probabil că este vorba aici despre Hugo Hitschmann (a838-1904), exploatator agricol și fondator, în Austria, al presei agricole și forestiere moderne.

bile. Astfel, viticultura s-a transformat complet și a devenit altceva. Efectiv ea a ajuns alta, sub multe raporturi, în numeroase regiuni.

Nu trebuie gândit într-un sistem atât de mecanic; trebuie bine înțeles că un anumit lucru este, în virtutea întregii sale naturi, aclimatizat într-un loc determinat. Trebuie să se țină seama de asta, altfel se poate obține un succes de moment, dar nimic durabil.

Doriți să mă mai întrebați ceva, sau ați prefera, Domnilor, să mâncați miere în loc să discutăm atâta despre ea? Poate cineva mai are vreo idee.

Vreau totuși să mai revin puțin asupra adevăratei naturi a acestei elaborări a mierii la albine. Căci este, dacă privești atent, o uimitoare minune faptul că există niște animale atât de mici, capabile să transforme ceea ce sug din florile arborilor sau în general din flori, din plante, în această miere deosebit de bună pentru sănătate și care va putea juca un rol mult mai important decât astăzi în alimentația omului, dacă se va realiza într-adevăr imensa importanță a consumului de miere. Astfel, de exemplu, dacă s-ar putea acționa asupra ansamblului, pe care mi-ar place să-l numesc medicina socială, cred că ar fi excelent ca oamenii să mănânce miere tocmai în epoca logodnei lor, deci cu titlu preventiv. Căci, mai târziu, nu vor avea copii rahitici; există într-adevăr în miere o virtute grație căreia, cu ocazia elaborării ulterioare de organismul uman, ea acționează asupra puterilor de reproducere și dă în special copiilor forme satisfăcătoare. Consumarea mierii de către părinți, în special de mamă, acționează asupra structurii osoase a copiilor.

Se va ajunge aici când se vor înțelege mai clar toate aspectele acestor probleme; în locul tuturor balivelnelor ce apar azi în revistele științifice, se vor afla într-o zi, atunci când se vor dobândi cunoștințele necesare, întrebări de genul: ce e bine să se mănânce în cutare perioadă a vieții? Ce este bine în alta? – și așa mai departe. De, acest lucru va fi foarte util oamenilor, căci starea sănătății se va ameliora considerabil prin asta, și în primul rând puterile de care ei dispun. Singurul lucru ce se poate spune aici este că oamenii sunt foarte departe de a estima acest gen de considerații la prețul lor just. Cel care nu are copii rahitici este foarte satisfăcut, dar el nu face din asta un obiect de reflecție, consideră acest lucru ca ceva firesc. Singurul care se plânge este cel care are copii rahitici. Și acesta este motivul pentru care așa spune: măsurile cele mai utile ale medicinei sociale, și care au drept efect realizarea a ceea ce oamenii consideră ca stare a lor normală, sunt tocmai acelea care se lasă atât de mult așteptate.

Trebuie să înțelegeți bine că în această direcție se pot obține rezultate extrem de favorabile; și cred că, dacă se va forma opinia că practicând știința spirituală descoperim perspective ca acestea, atunci ne vom îndrepta spre spirit mai mult decât se face astăzi când oamenii sunt sfătuiți: rugați-vă, și veți avea una sau alta. Cunoașterea spirituală permite să se vadă aceste lucruri. Da, Domnilor, aceste lucruri pe care cunoașterea spirituală îți permite să le vezi (și pe care știința actuală nu le cunoaște) pot consta, de exemplu, și din: în ce perioadă a vieții este deosebit de utilă mierea? – de exemplu, în perioada logodnei.

Este ceva absolut miraculos, am spus, faptul că albina extrage din natura universală acest nectar extraordinar de util și că ea îl transformă în organismul ei. Veți înțelege pe ce se bazează propriu-zis toată această producție de miere, dacă vă voi arăta cum se desfășoară același proces, dar sub o formă profund modificată, la un animal apropiat de albină, înrudit cu ea: la viespe. Viespea nu furnizează o miere care să fie la fel de fecundă oamenilor, cu toate că se pot obține multe în medicină cu ceea ce prepară viespile. Dar acesta este un produs total diferit. Data viitoare vă voi vorbi și despre furnici. Dar să cercetăm acum o anumită specie de viespi.

Există viespi¹³ care au particularitatea de a-și depune ouăle în locuri diverse, în plante, în arbori, de exemplu pe frunze și în scoarța arborilor; există unele care le depun chiar în florile arborilor. Așa că, apare așa (vezi schița nr. 7). Iată ramura, să zicem o frunză de stejar. Viespea, cu ajutorul unui perforator – este un ac gol în interior –, își depune oul în frunza de stejar. Ce se petrece apoi? Acolo unde a

---

¹³ Viespea *Cynips* (*Cynipida*).

fost depus oul viespii, întregul ţesut al frunzei din jurul oului se transformă. Frunza ar fi crescut cu totul altfel dacă oul n-ar fi fost depus în ea. Bine, să privim acum ce se petrece datorită faptului că oul de viespe a fost depus în frunză: creşterea plantei se modifică radical şi, în jurul oului, reliefându-se în afara frunzei, a apărut ceea ce numim gogoşa de ristic. Acestea sunt gogoşile de ristic de culoare brună pe care le găsiţi în arbori. Cum au apărut ele? S-au născut pentru că, în acest loc, o viespe şi-a depus oul, iar în jurul acestui ou găsim acum această substanţă vegetală modificată. Ea îmbracă oul în întregime. Acest ou de viespe ar dispărea dacă ar fi depus oriunde. El nu se poate dezvolta decât dacă are la început în jurul lui această substanţă protectoare pe care viespea „Cynips” o fură substanţei vegetale. I-o şterpeleşte.

Schiţa nr. 7

Înţelegeţi, albina, la rândul ei, îşi depune oul în fagure, ea se naşte dintr-o larvă, ajunge albină, şi numai după aceea sustrage substanţa vegetală şi o elaborează în ea-însăşi. Viespea face toate acestea ceva mai devreme. De îndată ce-şi depune oul, ea răpeşte plantei substanţa vegetală de care are nevoie. Deci albina aşteaptă ceva mai mult timp decât viespea pentru a începe ceea ce face. La animalele superioare şi la om, oul se înconjoară, din sânul mamei, cu un înveliş protector. El ia de la mamă ceea ce viespea ia aici de la plantă. Această gogoşă de ristic se formează din plantă, întocmai cum în corpul mamei se formează în jurul oului corionul care, mai târziu, se elimină cu placenta.

Schiţa nr. 8

Vedeţi cum colaborează viespea şi planta. În regiunile în care viespile sunt foarte numeroase, poţi vedea arbori ce sunt în întregime acoperiţi cu aceste gogoşi de ristic. Viespea trăieşte în armonie cu arborii. Ea nu se poate lipsi de ei. Sămânţa sa nu s-ar putea dezvolta dacă nu şi-ar constitui această anvelopă protectoare ieşită din arbori sau alte plante adecvate. Lucrurile mai pot apărea şi altfel. Există formaţiuni de ristic ce nu seamănă cu nişte gogoşi, nişte nuci, ci cresc aşa (vezi schiţa nr. 8); ele sunt păroase, cu firele încâlcite unele în altele. Dar întotdeauna există în mijloc viitoarea viespe. Uneori veţi găsi aceste gogoşi de ristic sub forma unor gogoşi păroase. Aceasta vă arată în ce armonie trăiesc viespile cu plantele. Apoi, după ce viespea s-a format, ea îşi sapă o trecere cu mandibulele ei şi se stre-

coară afară; depune la rândul ei un ou, după ce a stat un anumit timp în aer liber. Astfel, ponta trece mereu printr-o viață comună cu planta.

Ați putea acum întreba: ce legătură au toate astea cu elaborarea mierii? Ei bine, lucrurile sunt pe drept cuvânt strâns legate, și atunci când le privești de aproape poți afla cum se obține mierea. Și aici, încă o dată vedem că știința din trecut, pe care mi-ar place s-o numesc populară, a avut instinctul de a ține seama de aceste realități.

Știți probabil că în regiunile meridionale, în special în Grecia, cultura smochinului¹⁴ joacă un mare rol. Or, există așa-numitele smochine sălbatice care sunt puțin zaharate; dar mulți oameni au un gust și mai gurmând și ar dori smochine mult mai dulci decât smochinele sălbatice. Ce vor face oamenii?

Reprezentați-vă acum un smochin sălbatic. Acest smochin este apreciat în mod deosebit de o anumită specie de viespi care își depun ouăle în el (vezi schița nr. 9). Reprezentați-vă deci acest lucru: iată smochinul sălbatic, de ramură o smochină în care viespea a depus un ou.

Schița nr. 9

Producătorul de smochine este, în genul lui, un băiat foarte ingenios. El lasă viespile să-și depună ouăle în acești smochini sălbatici, pe care-i cultivă special în acest scop. Apoi omul nostru începe să culeagă câte două din aceste smochine în care larvele de viespe din interior nu au ajuns la maturitate, căci sunt încă departe de a se naște deși au trecut printr-o perioadă a dezvoltării lor. Ce face apoi producătorul? Ia un capăt de rafie și leagă aceste două smochine – în care nu a lăsat ca larva de viespe să ajungă la maturitate – în așa fel încât să le unească. Se îndreaptă apoi spre un smochin la care vrea să-i amelioreze fructele și suspendă în el cele două smochine în care viespile și-au depus oul. Ce urmează să se întâmple?

Se va întâmpla următorul lucru: viespile simt ce s-a petrecut, pentru că aceste smochine culese de producător nu se mai află pe arbore și încep să se usuce; ele se deshidratează, nu mai primesc seva arborilor. Acest lucru îl simte deja în interior viespea care nu a ajuns la capătul dezvoltării sale. Chiar oul simte acest lucru. Consecința este că viespea se grăbește cât poate ca să-și accelereze nașterea. Deci producătorul începe primăvara să-și aplice acest proces: lasă mai întâi ca viespea să-și depună ouăle. Apoi, de îndată ce vine luna mai, culege aceste două smochine și procedează cum am spus. La

---

¹⁴ A se vedea în legătură cu acest subiect următoarea descriere, extrasă din «Viața animalelor, ilustrată, de Brehm, adaptată pentru marele public și pentru școli, de Driedrich Schoedler», vol.3, Leipzig, 1875, pag.511, la care Dr.Steiner se referă (volumul respectiv se află în biblioteca sa):

"Se știe că cei din vechime utilizau deja o viespe Cynips, Cynips Psenes a lui Linne (denumită astăzi *Blasophaga psenes*), pentru a obține smochine mai zemoase și mai gustoase; încă în zilele noastre în Grecia se urmărește cu multă atenție să se provoace, prin intermediul acestei insecte, altoirea smochinilor pe pomii ameliorații. Insecta respectivă trăiește în smochinele sălbatice. În perioada în care acestea sunt încă verzi, sfârșit de iunie, ea este pe deplin adultă și ar mai rămâne încă în smochină dacă n-ar fi deranjată. Dar aceste smochine sunt culese, sunt legate câte două cu ajutorul unui capăt de rafie, și sunt atârna-te în ramurile smochinilor ameliorați, repartizându-le cât mai regulat posibil între fructe. Smochinele sălbatice se deshidratează și se chircesc; datorită acestui fapt insectele sunt forțate să le părăsească, și ieșind să dea o a doua generație (contrar celor ce s-ar întâmpla în mod normal) și să aleagă smochinele ameliorate ca adăpost pentru depunerea ouălor. Mai înainte ca acestea să fi ajuns la maturitate, smochinele sunt recoltate; ele pier, după ce au ridicat, prin prezența lor, calitatea fructului".

naiba, se gândește animalul care este în interior, acum trebuie să mă grăbesc! Iată că a venit timpul în care smochinele se usucă. Animalul se grăbește cu o grabă febrilă, iese mult mai repede decât ar fi făcut-o altfel. Dacă smochinul ar fi rămas în pom, el s-ar fi născut la sfârșitul verii. Acum este obligat să se nască la începutul verii. Dar consecința este că animalul, prin faptul că a ieșit din găoace la începutul verii, trebuie să facă o a doua pontă; și depune ouăle încă înainte de sfârșitul verii, în timp ce altfel n-ar fi făcut-o decât primăvara.

Schița nr. 10

Și aceste ouă sunt depuse acum pe smochinele pomului supus ameliorării. Acolo își depune ea ouăle, ouă târzii care nu ajung la maturitate, care nu se dezvoltă decât până la un anumit grad. Și care este rezultatul operațiunii? Este că aceste smochine în care a fost depusă ponta secundă, devin de două ori mai zaharate decât celelalte smochine sălbatice! A face smochinele de două ori mai zaharate, aceasta înseamnă să ameliorezi fructele smochinului.

Ce s-a petrecut deci? S-a petrecut că viespile, care sunt animale înrudite cu albinele, dar totuși diferite, au extras din plantă, încă din stadiul ou, ceea ce este susceptibil să dea miere. Și dacă, cu îndemânarea producătorului care leagă cu un fir de papură cele două smochine sălbatice în care se găsesc ouăle de viespe și le atârnă în pom, determini abil viespea să introducă din nou în plantă ceea ce a luat din cealaltă, o faci să aducă în planta unde o așezi, în aceste smochine ameliorate, mierea sub formă de conținut în zahăr. În aceste smochine ameliorate, gustul zaharat rezultă din faptul că mierea a fost introdusă foarte simplu în ea, într-o difuzie foarte fină, de către viespe. Acesta s-a produs printr-o cale indirectă, naturală.

Astfel vedeți: aici n-am luat nimic naturii; dimpotrivă, am lăsat în fruct ceea ce este de natura mierii. Viespea nu poate elabora mierea ca albina, organismul ei nu este deloc apt pentru aceasta. Dar ea poate, când o constrângi pe calea ocolită pe care am menționat-o, să transporte de la o smochină la alta, în timp ce se reproduce, dulcea savoare a mierii sale virgine. Astfel ea zaharează a doua smochină, smochina ameliorată. Și există aici, în aceste smochine, o substanță analogă mierii. Așa că, înțelegi, este vorba aici despre ceva cu totul particular. La aceste viespi se vede cum corpul nu reușește să preia mierea virgină din natură și să o transforme pentru a face din ea miere. Dar ele pot, în chiar sânul naturii, să facă în așa fel încât, prin trecerea de la o smochină la alta, să se producă un fel de melificație.

Albina este în consecință un animal care împinge destul de departe dezvoltarea unui corp, analog cu cel al viespii, pentru a putea să elaboreze în afara arborelui substanța care, pentru viespe trebuie să rămână în interiorul arborelui. Trebuie să spunem: albina este un animal care conservă mai mult în ea această putere pe care viespea nu o posedă decât atunci când este foarte tânără, atâta timp cât ea este ou sau larvă. La o vârstă mai avansată, viespea își pierde puterea ce i-ar permite să elaboreze mierea; albina conservă această putere și poate să o exercite când devine adultă. Da, Domnilor, gândiți-vă ce înseamnă să-ți poți cufunda privirea în natură și să-ți spui: mierea este ascunsă în plante, mierea, această substanță a cărei gust se apropie de al zahărului. Ea e ascunsă în plante. S-a dovedit, în măsura

în care se urmează căile favorabile, că poți ajuta natura mutând viespea, în epoca convenabilă, pe pomul pe care vrei să-l ameliorezi.

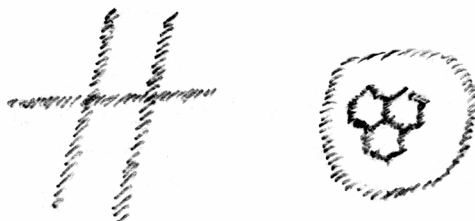
Aici, în regiunile noastre, un asemenea procedeu nu este aplicabil, nu mai este posibil în epoca în care ne aflăm. Dar a fost un timp în evoluția Pământului în care a existat posibilitatea de a face să se nască aceste viespi, în care li s-a dat posibilitatea de a-și depune ouăle în smochine care erau culese deja; și făcând astfel, s-a reușit, încetul cu încetul, să se obțină albine provenite din viespi. Albina este într-adevăr un animal care a fost, în vremuri foarte îndepărtate, obținută din viespe. Și astăzi, cum am spus, se mai poate încă vedea cum grație activității animalului, deci a viespii, această melificație se realizează chiar în natură.

Pe această cale puteți vedea ce se întâmplă atunci când albina depune, într-un mod determinat, mierea în faguri. Fagurii se compun în esență din ceară. Da, această substanță, ceara, nu este necesară numai ca mierea să fie depusă în ea; albina nu poate elabora mierea decât dacă întregul său corp lucrează corect. Este necesar ca ea să secrete ceară.

Deci, smochinul al doilea, în care savoarea zahărului se naște din sine, este de asemenea mai bogat în ceară decât celălalt smochin sălbatic. Tocmai prin aceasta smochinul ameliorat se deosebește de smochinul sălbatic. Însăși natura este cea care creează acest supliment de ceară; așa că smochina ameliorată, smochina zaharată se dezvoltă pe pomul care, din el-însuși, într-un anumit mod, devine în interior mai bogat în ceară. Puteți găsi aici, prefigurat, ceea ce se petrece în apicultură.

Puteți deci, procedând cu mare precizie, să faceți următorul lucru: luați un trunchi de smochin ameliorat, îl tăiați, și dacă îl veți cerceta veți găsi, lucru straniu, desene ca acestea, asemănătoare alveolelor de ceară (vezi schița nr. 11). Această ceară care se depune în trunchi va apărea sub aspectul unor formațiuni de acest gen, ca alveolele de albină. Smochinul ameliorat este mai bogat în ceară, iar la interiorul trunchiului ceara se ordonează adoptând forma unei alveole. Astfel că putem spune: dacă cercetăm această ameliorare a smochinei, avem de-a face cu o producere de miere care nu a ieșit din natură, pentru că mierea rămâne în smochină.

Schița nr. 11

Albina face să apară la lumina zilei, să spunem așa, ceea ce cu smochina ameliorată rămâne în chiar sânul naturii. El îl face să se manifeste, scoțându-l la lumină. Prin aceasta, albina montează ceara în fagure, ceara care ar fi rămas altfel în trunchi și ar fi format acolo un fel de celule naturale, cu singura diferență că aceste celule nu sunt atât de distincte, atât de voluminoase, sunt de-abia schițate și dispar imediat. Toate procesele de formare a cerii și a mierii sunt în interiorul smochinului. Toată această muncă a albinei, care se face aici în interior, se află în pomul însuși, astfel că întreaga natură este un apicultor.

Ce a făcut albina mai întâi? A depus un ou, l-a depus în stup, oul a ajuns la maturitate. Ea nu are nevoie să facă o gogoasă de ristic, ea a extras imediat din plantă mierea virgină. De asemenea, ea nu merge nici pe un alt arbore care ar deveni mai bogat în ceară, ea face de la sine ceva care s-ar forma altfel în trunchi, ea clădește ansamblul fagurilor; ea depune acolo suc, care apare sub formă de miere; în timp ce în smochina ameliorată suc rămâne și umple întreaga smochină. Așa că putem spune: se desfășoară aici, la vedere, ceea ce în natură rămâne în lumea arborilor și se înfăptuiește între arbori

și viespi. Aceasta vă permite să înțelegeți perfect ce aveți exact în fața dumneavoastră când sunteți în prezența unui stup, cu fagurii săi de ceară construiți în celule, cu atâta artă. Este un spectacol uluitor – nu-i așa, D-le Müller? Trebuie să fie un spectacol miraculos acest asamblaj de alveole din ceară. Și în aceste alveole, mierea!

Da, Domnilor, priviți acestea de aproape. Atunci vă veți spune: albina, ea, reprezintă în esență, în miraculoasele alveole de ceară, un gen de trunchi de arbore cu ramificațiile lui, construit artificial. Ea nu pătrunde în interiorul arborelui pentru a-și depune ouăle, ea își construiește în afara arborelui ceva ce este ca o imagine a arborelui, și în loc de a face să crească din el smochina, ea depune mierea în fagurii pregătiți. Avem deci aici un fel de copie a smochinului ameliorat artificial, copie care este opera albinei.

Am aruncat astfel o privire în adâncurile naturii; ea vă arată cum natura însăși ne poate instrui. Dar trebuie să fii capabil de a te lăsa instruit de natură. Oamenii vor învăța și mai multe de la ea. Dar mai întâi trebuie să vadă spiritul din ea; numai atunci vor înțelege lucruri ca cele de care ne-am preocupat astăzi. Altfel, rămâi cu gura căscată atunci când faci o călătorie în sud și când vezi pe producătorul nostru caraghios care legă cu ață smochinele înțepate de viespe, le atârnă în smochinul sălbatic; rămâie cu gura căscată, ca toți excursioniștii – chiar dacă sunt savanți – care nu știu de ce face acel om așa ceva. El o face pentru că astfel economisește munca albinelor, natura incorporând deja mierea în smochine. Iar smochinele, în regiunile în care se cultivă bine, sunt la fel de bune pentru sănătate ca și mierea, pentru că mierea este deja conținută în ele, în stadiul ei inițial.

Iată lucrurile pe care trebuie să le avem prezente în noi atunci când vrem să ne referim la un subiect de o importanță atât de decisivă ca apicultura. Cred că astfel se poate progresa spre o înțelegere a lucrurilor ceva mai justă.

Întrebări și răspunsuri

*R. Hann: După conferință m-am apropiat de **Dr. Steiner** și l-am întrebat care este cauza putrezirii ouălor. Mi-a răspuns că n-ar putea da indicații precise asupra acestui subiect decât dacă ar studia real această boală. Dar, este probabil, a adăugat el, că este vorba despre o compoziție defectuoasă a urinei reginei. A adăugat: „Nu-i așa, și albina are urină în organismul ei; este probabil ca această compoziție defectuoasă a urinei să fie cauza acestei afecțiuni.”*

*Legat de faptul (citată în conferință) că albina este o specie obținută printr-o derivare din viespe, **Dr. Steiner** a spus cam așa: „Acest fapt s-a petrecut în epoca vechii Atlantide, în timp ce diversele forme animale nu erau încă fixate ca astăzi, și când nu existau încă frontiere atât de precise ca astăzi între diversele specii. În zilele noastre o asemenea derivare n-ar fi posibilă.”*

VI. VENIN DE ALBINĂ ȘI FURNICI

Dornach, 12 decembrie 1923

Se pun întrebări asupra naturii afinității care există între albine și flori, asupra a ceea ce le asociază pe unele cu altele, asupra a ceea ce ar trebui să fie miera pentru om, și ce este ea. Apoi se revine asupra depunerii ouălor.

Dr. Steiner: Bine, să mai vorbim încă o dată despre aceste probleme în conferința de astăzi. Lucrurile se prezintă astfel: există această fecundare a reginei în timpul zborului nupțial. Regina deci a fost la început fecundată. Apoi trebuie să cercetăm timpul care se scurge între pontă și momentul în care insecta este formată, în care apare albina. Pentru regină acest timp este de 16 zile, pentru lucrătoare de 21 de zile, pentru trântor 24-25 zile. Aceste trei categorii de albine sunt deci diferite unele de altele pentru că își realizează dezvoltarea într-un interval de timp diferit. Pe ce se bazează această diferență? O larvă de albină devine regină pentru că ea e hrănită într-un anumit mod chiar de către albine. Reginele sunt hrănite puțin diferit; creșterea lor este astfel accelerată.

Or albina este un animal solar, iar Soarele are nevoie, pentru a se întoarce o dată în jurul lui, de aproape tot atâta timp cât îi este necesar trântorului pentru a se dezvolta. Astfel că regina nu așteaptă, pentru a-și încheia dezvoltarea, ca Soarele să-și fi încheiat rotația; aceasta înseamnă că ea rămâne în întregime în domeniul unei singure rotații a Soarelui. Ea se dezvoltă în așa fel încât se plasează în întregime sub influența Soarelui. Tocmai prin aceasta ea devine o albină capabilă de a depune ouă. Deci tot ceea ce este aptitudine de a depune ouă se află sub influența solară, și chiar mai mult, a întregului univers.

Dacă hrana este furnizată în așa fel încât albina se dezvoltă în timpul ce-i este necesar lucrătoarei, albina se apropie deja de influența terestră. Cu cât Soarele își continuă revoluția sa, cu atât mai mult albina intră sub influența evoluției terestre. Albina este desigur un animal puternic solar, dar și foarte puțin un animal terestru. Iar trântorul care are nevoie pentru a se dezvolta de aproape același răstimp de care are nevoie Soarele pentru a face o rotație completă, el este un animal pe deplin terestru; el se desprinde deci de Soare.

Avem deci trei feluri de dezvoltare: avem Soarele pentru regină; avem lucrătoarea – Soarele în care vedem puteri extra-terestre, dar deja, într-o anumită măsură, forțe terestre; și avem trântorul, care nu mai are deloc puteri solare și care este un animal în întregime terestru. Nimic din ceea ce se petrece pe altă cale (după dezvoltarea acestor trei feluri de albine) nu are loc sub influența forțelor terestre, cu excepția fecundării.

Iată încă ceva deosebit: vedeți dumneavoastră, această fugă din fața fecundării. Animalele inferioare, într-adevăr, nu iubesc deloc fecundarea; ele vor să i se sustragă. O putem dovedi peste tot în natură. Din acest motiv asistăm în realitate la o fugă a reginei în direcția Soarelui. Când cerul este acoperit, fecundarea nu are loc. Datorită acestui fapt, trântorii, care vor să introducă elementul terestru în domeniul Soarelui, sunt obligați să se lupte în văzduh, iar indivizii slabi rămân în urmă. Numai aceia care-și păstrează până la capăt forțele și sunt capabile să zboare la fel de sus ca regina, pot produce fecundarea. Dar prin faptul că regina este fecundată, nu înseamnă că ar fi și ouăle; o parte din ouăle reginei sunt fecundate cu ocazia pontei; acestea vor da regine sau lucrătoare. O parte nu este fecundată în corpul reginei: aceștia sunt viitorii trântori. Așa încât, atunci când regina nu este fecundată, nu se obțin decât trântori. Când regina este fecundată, ouăle nefecundate pot da naștere la trântori, sau se nasc lucrătoare și regine numai acolo unde a existat fecundarea germenului, și unde, în consecință, elementul ceresc vine în contact cu elementul terestru. Chiar în cazul în care alături de trântori există lucrătoare,

trântorii provin din faptul că sunt cei mai expuși la elementul terestru, tocmai pentru că nu a existat fecundare. Și aceasta tocmai pentru că ei trebuie să fie expuși elementului terestru, fără de care n-ar supraviețui. Este necesar ca ei să fie hrăniți mai mult timp. Vă mulțumește acest răspuns?

Întrebare: Am auzit spunându-se cu ani în urmă că dacă o viespe sau o albină te înțeapă, și dacă ai reumatism, reumatismul dă înapoi.

Dr. Steiner: Revin, în legătură cu asta, la o întrebare pe care n-am luat-o în considerație luna trecută. Dl. Müller a vorbit despre un om care, probabil puțin bolnav de inimă, s-a simțit foarte rău în urma unei mușcături de albină.

Dl. Müller: Medicul l-a sfătuit să abandoneze apicultura dacă nu vrea să moară!

Dr. Steiner: Boala de inimă nu dovedește nimic altceva decât că la acel om organizația-Eu nu intervine cum ar trebui. Aici trebuie să ținem seama de ceea ce ați auzit în conferințele mele. Știți că am deosebit în om patru elemente: în primul rând corpul în sens obișnuit, pe care-l poți atinge; în al doilea rând trupul eteric; în al treilea rând trupul astral; și în al patrulea rând organizația-Eu. Aceasta intervine în sânge, ea este, de fapt, cea care-l face să circule; și după modul în care se efectuează asta, bate inima. În cărți veți găsi peste tot o prezentare absolut falsă a fenomenului. Lucrurile sunt acolo expuse ca și când inima ar fi o pompă și această pompă ar trimite sângele în tot corpul. Acest lucru este o absurditate, pentru că în realitate sângele nu e mișcat ca printr-o pompă, ci acționat prin organizația-Eu, și el este pus în mișcare peste tot grație acesteia.

Dacă cineva pretinde că inima este aceea care acționează sângele, trebuie să pretindă și că, atunci când instalezi o turbină, turbina este cea care acționează apa. Oricine știe că apa este cea care face să meargă turbina. În om există bătaii analoge. Sângele ajunge să bată acolo și acționează inima. Sângele dă un impuls și faptul că oxigenul se combină cu carbonul îl trimite înapoi; astfel există un elan spre înainte, apoi spre înapoi; prin aceasta există flux, apoi reflux, ceea ce dă naștere bătailor inimii. Astfel deci, organizația-Eu intervine direct în circulația sanguină.

Or această organizație-Eu este conținută, în mod misterios, în veninul albinei. Această putere pe care o aveți și care circulă în sângele dumneavoastră, este conținută și în veninul albinei. Este interesant că albina are nevoie de acest venin în interiorul ei. El nu-i este necesar numai pentru a putea să înțepe. Faptul că poate să înțepe nu este decât ceva complementar, accidental. Albina are nevoie de acest venin pentru că are nevoie de aceeași putere în circulația sanguină pe care omul o posedă în propriul său sânge.

Stupul, am spus, este asemenea unei ființe umane complete, întregi. Imaginați-vă acum că ați primit în corpul dumneavoastră venin de albină, adică în sângele dumneavoastră. Veninul, ca toate otrăvurile care pătrund în corp, trece imediat în sânge. Presupuneți acum că ați fi într-o stare de sănătate normală. Veninul accelerează mișcarea sângelui dumneavoastră. Apar tendințe de inflamare, dar inima dumneavoastră va suporta asta. Dacă dimpotrivă un subiect este cardiac, și organizația-Eu s-ar fortifica prin venin, rezultă de aici un șoc asupra unei valve a inimii puțin bolnavă; consecința este că subiectul leșină, sau chiar moare. Iată cazul pe care Dl. Müller l-a povestit.

Acum, iată aspectul particular pe care-l găsim aici: tot ce poate îmbolnăvi sau omorî poate la fel de bine să vindece. Și în aceasta constă marea responsabilitate pe care o ai atunci când prepari medicamente; căci nu există un veritabil remediu care, rău folosit, să nu poată provoca boala pe care el este capabil și să o vindece. Dacă puteți provoca cuiva, cu venin de albină, un leșin mai mult sau mai puțin prelungit, sau chiar moartea, ce se petrece în acest caz? Ei bine, atunci când cineva leșină, trupul astral și Eul se retrag din trupul fizic, ca în somn; dar în somn acest fenomen este normal, în leșin el este patologic. În leșin Eul se blochează, în somn el se degajează în întregime. Atunci când subiectul are o

organizație-Eu slabă, el nu reușește să reîntoarcă Eul său în corpul fizic. Ești obligat să-l scuturi pentru ca să se trezească, trebuie stimulată respirația lui, etc. Trebuie să se recurgă la procedee artificiale. Știi asta: respirația artificială este cea prin care se propune reintegrarea corectă a organizației-Eu în organism.

Presupuneți acum că cineva ar avea reumatism, sau chiar gută, sau în plus alte depuneri în corp. Trebuie atunci să se încerce fortificarea organizației-Eu. Căci de ce ai reumatism sau gută? Pentru cu organizația-Eu este prea slabă. Ea nu pune sângele corect în mișcare. Circulația trebuie stimulată. Atunci când sângele nu are o mișcare corectă, când de exemplu curge prea încet pentru organismul respectiv, peste tot se depun mici cristale, care pătrund apoi în zonele învecinate venelor. Aceste mici cristale se compun din acid uric. Ele umplu întregul corp. Aceasta este guta sau reumatismul. În această împrejurare, organizația-Eu este prea slabă.

Dacă dau acestei persoane doza convenabilă de venin de albine sau de viespe, organizația-Eu i se fortifică. Numai că doza nu trebuie să fie prea puternică, altfel organizația-Eu nu se poate menține. Dar dacă i se dă numai atâta cât este nevoie pentru a o fortifica, se poate prepara cu veninul de albină sau viespe un remediu foarte bun. Trebuie numai să fie amestecat cu un alt remediu. Există remedii de acest gen. Se fabrică de exemplu vechiul „remediu tartar” după o metodă analogă dar, adevărat, cu alte substanțe.

Astfel, putem întotdeauna să preparăm medicamente cu aceste substanțe toxice ca de exemplu în acest caz pentru a fortifica organizația-Eu. Dar în momentul în care folosești un medicament de acest gen, trebuie să cunoști bolnavul. Cineva are, de exemplu, gută sau reumatism. Prima întrebare este aceasta: inima sa este sănătoasă, adică funcționează ea normal sub acțiunea circulației sanguine? Dacă răspunsul este da, el poate fi vindecat cu venin de albină sau de viespe. Dacă inima este bolnavă, trebuie să faci o distincție. În caz de nevroză cardiacă, acest tratament nu face deloc rău; dar dacă e vorba despre o boală de inimă care provine de la o valvă defectuoasă, trebuie să fii foarte prudent cu acest medicament. El acționează puternic asupra valvei. Dacă valva este bolnavă, se poate întâmpla ca acest remediu să nu trebuiască în nici un caz folosit. Tocmai în asta constă dificultatea. Din acest motiv este atât de periculos să spui generalizând că o substanță anume este un remediu contra unei boli sau alta. Puteți spune foarte bine: fac un preparat, un medicament. Pun în el venin de viespe sau de albină – noi dispunem de un medicament de acest gen –, îl amestec cu un excipient oarecare, gelatinos sau altceva, extras din plante, îl pun într-o fiolă, apoi medicamentul este injectat, exact cum este și cu veninul de albină, prin înțepătură. Numai că, în înțepătura de albină reacția este mult, mult mai puternică. Și acest remediu se poate fabrica și se poate spune: acesta este un medicament contra reumatismului.

Dar aceasta nu este singura grijă pe care ai avea-o; trebuie să afli dacă bolnavul tolerează medicamentul ținând seama de starea sa organică generală. Medicamentele care pătrund adânc în organism nu trebuie administrate decât dacă a fost examinată starea generală a bolnavului. Trebuie să cunoști tot ce se referă la starea sa generală. Dacă deci găsiți undeva medicamente ce sunt laudate ca fiind în general bune contra uneia sau alteia dintre afecțiuni, acestea fac parte aproape întotdeauna dintre acele remedii ce nu pot face mult rău și care sunt totuși eficace. Asemenea remedii pot fi puse în comerț. Putem fi de acord cu aceste medicamente, chiar dacă în realitate folosirea lor comportă urmări puțin dezagreabile. Bolnavul este întotdeauna obligat să depășească consecințele tratamentului, atunci când îl îngrijești.

În zilele noastre mulți oameni care în realitate nu sunt bolnavi, se îngrijesc. Dar așa ceva se făcea mult mai mult înainte de război. Medicii sunt cei care suferă cel mai mult în țările unde lipsesc banii, pentru că astăzi oamenii nu se mai îngrijesc la fel. În trecut, oamenii sănătoși, cei ușor bolnavi, cei bolnavi, cei foarte grav bolnavi, toți se îngrijeau. Astăzi numai ultimii pot s-o facă în țările Europei Centrale!

Dacă avem de-a face cu un om voinic, extraordinar de robust, care ar suferi de reumatism – de cele mai multe ori nu este vorba despre un adevărat reumatism, ci de stări gutoase –, o înțepătură de albină

poate, cum a spus Dl. Burle, să aibă asupra lui un efect extraordinar de favorabil. El poate fi vindecat pentru că suportă reacția.

De cele mai multe ori, o persoană de constituție obișnuită, atinsă de reumatism, poate natural suporta ca medicament o doză convenabilă de venin de albină ce-i este preparată. Dar dintr-o înțepătură de albină cu tot veninul ei, va rezulta în general o inflamație atât de puternică încât va trebui să faci să dispară această inflamație, să elimini cât mai repede veninul, și astfel nu va putea rămâne prea mult din acest venin pentru a vindeca reumatismul. Așa ceva s-ar întâmpla cu o persoană de o constituție obișnuită.

Dar să luăm acum următorul caz. Reumatismele pot apărea și în modul următor: o persoană nu muncește mult, dar mănâncă mult. Ea va avea, în cele mai multe cazuri, o inimă sănătoasă, dacă lucrează puțin și mănâncă mult, până în ziua în care lucrurile încep să se strice.

Inima este un organ extrem de rezistent, și dacă nu este deteriorată prin ereditate sau din timpul tinereții, numai pe parcursul anilor se deteriorează din interior. Această persoană care mănâncă enorm, bea de asemenea și alcool atunci când mănâncă. Prin asta, organizația-Eu este stimulată, circulația sanguină se înfierbântă. Atunci inima nu mai poate ține pasul cu bătăile sale. Toxinele, acidul uric, etc. se depun peste tot. Se poate întâmpla ca inima să rămână încă mult timp viguroasă, dar deja puncte de reumatism s-au instalat peste tot. O înțepătură de albină poate de obicei să facă un deosebit serviciu acestei persoane.

Dl. Burle: Nu știu dacă omul despre care vorbim nu era ușor alcoolic.

Dr. Steiner: Vreți să spuneți că nu v-ați interesat despre asta? Vedeți, când dispui de medicamente din venin de albină – și este un remediu puternic – trebuie să se înțeleagă bine că întreaga atenție trebuie acordată sănătății generale a persoanei.

Dl. Müller spune că a contactat reumatism din cauza frigului, că l-a îngrijit la soare, după care a dispărut; în vara aceasta s-a manifestat iarăși, puțin. El crede că și înțepăturile de albină pot fi un ajutor; într-o zi a avut neșansa să fie înțepat pe ambele picioare în aproape 22 de locuri. Singurul inconvenient pe care l-a simțit a fost că picioarele sale au trecut prin toate culorile curcubeului. Nu rezultă întotdeauna o umflătură. Aceasta pentru că trupul uman e diferit după zone. S-a spus deja: o înțepătură este suficientă pentru a omorî pe cineva, în timp ce el-însuși a fost înțepat de 60 de ori, fără ca inima sa să fi bătut mai repede. Unii sunt mai rezistenți decât alții, asta e tot.

Dr. Steiner: Atunci când ați fost înțepat așa, lucrașeră-ți multă vreme cu albinele?

Dl. Müller: De foarte mulți ani!

Dr. Steiner: Nu vă amintiți poate de prima dată când ați fost înțepat. Când ești înțepat pentru prima dată, resimți efectul, mai mult sau mai puțin. Omul despre care ați vorbit a fost cu siguranță înțepat pentru prima dată. Și dacă ai avut o dată o otrăvă ca aceasta în corp, adică în sânge, devii din ce în ce mai apt să te aperi, ești tot mai imunizat, cum se spune. Deci dacă cineva este ușor înțepat la începuturile sale în apicultură, și dacă pe de altă parte inima este sănătoasă, efectul înțepăturii este că subiectul devine din ce în ce mai puțin sensibil. Când știi că ești sănătos, poți face să fii înțepat o dată, în scopul de a putea ca în continuare să fii înțepat fără urmări grave; se produc fenomenele obișnuite, treci prin toate culorile curcubeului, dar toate acestea nu privesc decât exteriorul, sângele este imunizat. Aceasta nu depinde numai de constituție, ci de ceea ce s-a introdus mai înainte în sânge. Mă surprinde că medicul care a observat ceea ce ați relatat nu a spus acestui om: a doua oară înțepătura nu va avea conse-

cințe atât de grave, iar a treia oară veți fi imunizat. Dar poate era atât de grav cardiac încât nu putea fi expus pericolului. Trebuie să se țină seama și de asta.

Nu-i așa, astăzi aceasta constituie o problemă delicată, pentru că există și medici care cred că fiecare apicultor ar trebui să fie vaccinat mai înainte de a începe. Când oamenii pleacă la război sunt saturați cu toate otrăvurile posibile. Iată încă ceva ce nu este de recomandat. Nici așa ceva nu trebuie făcut, pentru că sângele devine un fel de depozit de gunoarie. Aceste otrăvuri care vă sunt introduse în sânge, îl alterează întotdeauna puțin. Situația se restabilește peste câțiva timp. Sângele își regăsește starea sa normală, dar este protejat de noile toxine care ar putea fi de aceeași natură.

Dl. Müller: Referitor la trântori și la cele trei categorii de ouă, Dr. Steiner a răspuns la toate întrebările. Există numai un lucru pe care poate nu-l cunoaște: chiar dacă stupul, credem, este pe deplin sănătos, apar perioade în care, dacă regina este de o calitate proastă sau prea bătrână, toate ouăle dau trântori.

Dl. Müller este convins, după 30 de ani de experiență, că poate apărea situația în care regina, datorită slabei sale calități, sau pentru că e bolnavă sau slăbită din cauza vârstei, mai este încă în stare să depună din când în când un ou bun, dar majoritatea ouălor sunt ouă de trântori.

El întreabă apoi ce se petrece cu fabricarea mierii de către albină, cum o produce ea, dacă apicultorul trebuie să completeze cu zahăr. Din expunerile făcute aici, a reieșit că apicultorul nu trebuie să folosească zahărul. Dacă cineva dă zahăr în timp ce albinele strâng nectarul, este pus pe lista neagră – așa cum se face cu un lucrător pe care nu-l mai vrei pentru că e prost văzut. Cu mierea de proveniență străină, el a făcut experiențe proaste.

Dr. Steiner: Natural, este absolut exact că nu se obține același produs dacă folosești artificial zahăr. Și dacă există oameni care țin să consume zahăr în plus peste miere, s-o facă, este treaba lor. Este exact ca și când ai pune apă în vinul cuiva, sub pretext că nu trebuie să bei vin atât de tare; problema este să vă dea ceea ce este pe etichetă. Așa trebuie să stea lucrurile. În această privință, faptul că apicultorii se controlează între ei, este tot ce poate fi mai bun, pentru că ei sunt cei care se pricep în asta cel mai bine.

Referitor la trântori, aș vrea totuși să mai spun ceva. Se poate întâmpla uneori să presupui a priori că regina n-a fost fecundată cum trebuie și că se vor naște prea mulți trântori. S-ar putea atunci, dacă nu vrei să lași această sarcină chiar albinelor – dacă se nasc prea mulți trântori, albinele nu o vor face, s-au făcut aceste probe –, atunci s-ar putea obține încă, datorită unei hrane deosebit de copioase, ca ieșirea din ou să se urgenceze, nu la 23, 24 de zile, ci la 20-22 zile. Atunci trântorii pot da albine, cam prost clădite, dar semănând totuși cu lucrătoarele. Dar acest lucru nu va ține prea mult timp. Se vede totuși prin asta ce influență are durata de dezvoltare.

Natural, acestea sunt lucruri care nu se fac deloc în apicultura practică. Dar din punct de vedere teoretic așa este. Se poate deci spune: modul de hrănire este absolut determinant, și nu poate fi contestat faptul că reușești să obții, într-un caz sau altul, dintr-o albină, dacă nu e adevărată regină cel puțin o albină care va avea o pontă redusă.

Toate acestea arată de ce transformări este în stare un animal ca albina. Dar acest lucru nu are mare influență asupra apiculturii practice.

Dl. Müller: Aceasta este numită o regină-trântori. Este o boală a stupului.

Dr. Steiner: În apicultura practică asta nu are mare importanță. Dar în stup, însăși colonia are tendința de a face, printr-o metodă de hrănire specială, o albină care să depună ouă dintr-o simplă lucrătoare. Acest lucru e un fel de boală. Stupul este o unitate, deci întreaga colonie din stup este atunci bolnavă. Exact ca atunci când îndopați o găscă. Forțele ficatului se dezvoltă cu o amplexare deosebită și

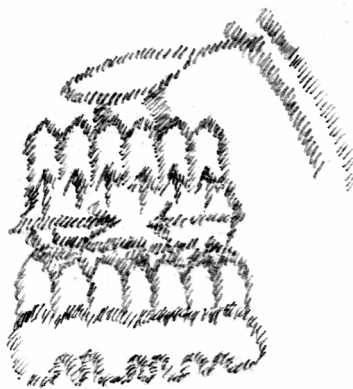
ficatul este foarte sănătos; întregul organism se îmbolnăvește. Când forțezi o lucrătoare să devină regină, ea de fapt este o lucrătoare foarte sănătoasă, dar întregul stup trebuie atunci considerat ca bolnav.

Poate vă veți mai gândi și la alte lucruri. Putem oricând să revenim. Aș vrea să spun acum câteva cuvinte în legătură cu întrebarea D-lui Dollinger.

Putem diferenția precis insectele analoge albinei, analoge albinei în sens larg: albine, viespi, furnici. Aceste animale sunt înrudite între ele, iar data trecută am povestit interesanta istorie a viespei *Cynips*, care-și depune ouăle în arbori sau în alte vegetale, și am arătat că grație acestor viespi se efectuează acolo un fel de preparare interioară a mierii. Mai există și alte specii de viespi decât viespile *Cynips*. Aceste specii diferite sunt asemănătoare mai mult cu albinele, prin faptul că ele construiesc un gen de faguri.

Există de exemplu o interesantă specie de viespe care construiește în următorul mod: dacă există undeva, de exemplu o frunză mai rigid atașată de o ramură, ea începe să caute în jur mici bucățele pe care le smulge din scoarța arborilor sau alte lucruri de acest gen; le impregnează cu saliva sa și începe să facă câțiva suportți cu această substanță. Apoi, după ce a făcut suportții, ea continuă să procedeze în același mod, impregnează materialele cu saliva sa și confecționează apoi, legat de acești suportți, ceva ce seamănă foarte bine cu un element de fagure de albină. Dar, când examinezi substanța din care este făcut acest element, există totuși o diferență. Fagurele albinei se compune din ceea ce cunoașteți cu toții sub numele de ceară. Dar dacă veți cerceta ce a făcut această viespe, veți vedea că e cenușie și că seamănă foarte mult cu hârtia pe care o fabricăm noi. Pare într-adevăr ca o masă de hârtie. Viespea adaugă apoi un al doilea element, al treilea, al patrulea, și acestea sunt agățate acolo sus. După ce elementele sunt umplute, adică după ce au fost depuse ouăle, viespile le pun capac. Și în timp ce ponta continuă, viespea face aici, ciudat, un inel (vezi schița nr. 12), apoi iarăși un fel de capac; într-o parte își lasă construcția deschisă: această deschidere este o gaură de zbor prin care viespile pot intra și ieși pentru a deservi aceste alveole.

Schița nr. 12

Apoi, construiește din nou alveole, procedează în același fel, le acoperă, așează din nou un inel, aici un capac, aici o deschidere pentru a intra și a ieși. De aici poate rezulta un con foarte înalt, ca un con de brad, analog cuibului albinei, cu excepția că este o masă de hârtie.

Alte cuiburi de viespe sunt, după cum știți, îmbrăcate în plus cu un strat. Cuiburile de viespe au tot felul de forme.

Acum, gândiți-vă puțin la ceea ce se petrece acolo în realitate. Dacă m-ați întreba: ce face albina pentru a-și construi celulele de ceară? – v-aș răspunde: albina zboară spre flori sau spre ceea ce pe arbori seamănă cu florile; ea se interesează mai puțin de bucățelele de scoarță sau de lemn. În esență ea se îndreaptă spre tot ce are natura florii, și încă foarte puțin spre ce în frunză amintește puțin de caracteristicile florii, dar deja mult mai puțin.

Există o situație în care insectele superioare, asemenea albinei, să se îndrepte spre altceva decât spre flori, ele nu se îndreaptă nici spre particulele lemnoase sau alte materii analoge, ci spre altceva ce le pare să fie deosebit de bun; albinele fac puțin acest lucru, viespile mai mult, și în special o fac furnicile. Furnicile și viespile, care folosesc pe de o parte cele mai dure elemente pentru construcțiile lor, consideră excelent (spre deosebire de albine) sucul care provine din păduchii de frunză. Iată ceva foarte interesant. Căci, cu cât e mai dură substanța pe care aceste animale o folosesc la construcțiile lor, cu atât le place mai mult nu numai sucul de flori, dar în plus și ceea ce este pe floare, ceea ce îi seamănă cel mai mult, adică păduchii frunzelor. Aceștia sunt niște animale extraordinar de nobile – iertați-mă dacă mă exprim în limba furnicilor; în limba oamenilor n-aș folosi acest calificativ –, în limba furnicilor păduchele frunzei este un animal nobil. El este floarea fină a plantelor. Ceea ce secretă el ca suc, este de fapt pentru furnici mierea cea mai fină care există. La viespi, se remarcă deja că gustul lor de cunoscătoare le îndreaptă spre acești păduchi.

Dar să revenim acum la furnici. Furnica nu are puterea de a construi un cuib ca cel al viespilor. Ea procedează altfel. Ea îngrămădește pământul, și în acest pământ veți găsi peste tot galerii, un întreg labirint de galerii. Și prin aceste galerii, furnicile târăsc particulele dure de vegetație, micile bucățele de scoarță de care au nevoie. Le plac în special părțile moarte ale lemnului. Ele caută ceea ce au nevoie pentru mărirea edificiului pe care-l construiesc cu bucăți de pământ. Ele merg în special acolo unde s-a tăiat un arbore, și unde rădăcina a rămas în pământ. Se îndreaptă spre ceea ce a ajuns deja miez și scoarță foarte dure, iau din ele fragmente pentru executarea construcției lor.

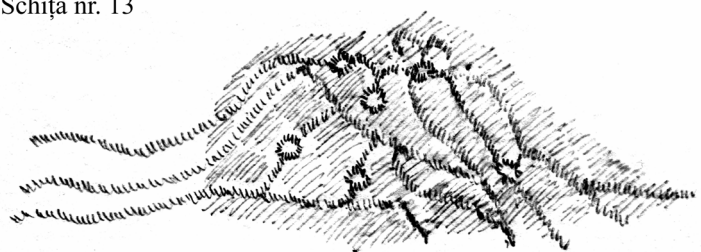
Furnicile folosesc deci materialele cele mai dure. Ele nu ajung până la construirea alveolelor. Sunt departe de asta. Folosesc material prea dur. Puteți constata, albinele utilizează materialul care se află chiar în flori. Din acesta își fac alveolele, dar prin aceasta ele nu pot face altceva decât să-și extragă hrana chiar din sucul florilor; ele sug polenul de exemplu, sucul florilor.

Viespile folosesc deja un material mai dur la construirea alveolelor care se aseamănă hârtiei. Este un material mai dur, dar subțire, și prin asta alveolele lor sunt mai fragile decât fagurii de miere; dar substanța lor este mai dură.

Viespea a dobândit deja gustul pentru păduchi, dar ea se hrănește mai mult în genul albinelor, cu ceea ce este în plante.

Furnicile, la rândul lor, care utilizează un material atât de dur încât nu pot construi decât galerii în pământ, cavități, nu faguri cu celule, aceste furnici sunt avide de păduchi. Și ajung să captureze toți păduchii unei plante și să-i transporte în locuințele lor; astfel veți putea găsi în furnicare păduchi de plante.

Schița nr. 13

Este ceva foarte interesant. Când ești într-un sat, există o înșiruire de case, și peste tot în spate, grajdurile; acolo se află vacile de lapte, de acolo se procură laptele. La furnici este absolut la fel; în tot furnicarul veți găsi mici construcții – acolo sunt păduchii de plante. Aceștia sunt vacile de lapte ale furnicilor. Ele procedează ca oamenii, dar la o scară mai redusă. Își au acolo micul lor grajd, dar au păduchi de frunze în loc de vaci. Furnicile se apropie de păduchi și îi mângâie cu antenele lor. Pădu-

chele simte în asta ceva foarte agreabil și lasă să se scurgă laptele lui. Furnica poate suga astfel laptele pe care l-a obținut mângâind păduchii. Iată cum obține ea elementul esențial al hranei sale. Cam așa stau lucrurile și cu vacile, numai că trebuie să fie mângâiate mai mult. Furnicile execută un adevărat muls al păduchilor. Ele îi capturează de pe florile și frunzele pe care stau și îi îngrijesc foarte bine.

Deci, putem spune: este o minune faptul că există păduchi de frunze. Este un miracol tocmai atunci când există furnicare în vecinătate. Furnicile culeg cu grijă păduchii și îi exploatează apoi în staulul lor. Este o instituție foarte ingenioasă a naturii faptul că există la aceste mici animale adevărate manevre de camuflare a păduchilor.

Deci, furnica, care folosește pentru construcțiile sale un material atât de dur, nu poate să se mulțumească numai cu sucul florilor. Trebuie să folosească pentru hrana sa ceea ce sucul plantelor a dat deja animalului, păduchelui. Trebuie ca sucul florilor să fi trecut deja prin organismul animalului. Astfel că putem spune: albina utilizează încă sucul florilor în stare pură; viespea, sucul florii și sucul animalului – în schimb, alveolele sunt mai dure. Pentru furnică, elementul hrănitor nu mai este decât sucul animalului, de aceea nu mai există alveole. Furnica nu mai are puterea de a le construi. Trebuie, chiar dacă ea mai este capabilă să scoată ceva din flori, să aibă acest supliment pe care i-l furnizează micul ei staul; altfel n-ar putea trăi.

Înțelegeți, ce relație interesantă există aici între flori și aceste animale! Albinele folosesc sucul florilor în stare pură. Celelalte, viespile și în special furnicile, sunt obligate să lase ca acest suc să treacă prin animale mai înainte de a face din el hrana lor. În schimb, ele pot utiliza pentru construirea locuințelor lor ceea ce nu mai este suc de floare.

Într-adevăr, există o mare diferență între fagurele de albină, din ceară, cuibul de viespe, din hârtie, și ceea ce clădește furnica, această construcție neputând fi construită decât din exterior și neajungând până la formarea de alveole. De aici marea diferență a hranei lor.

VII. IMPORTANȚA ACIDULUI FORMIC

Dornach, 15 decembrie 1923

Bună ziua, Domnilor! Vom continua astăzi considerațiile pe care le-am legat data trecută de întrebarea D-lui Dollinger. Dacă mai apare o altă problemă ne vom ocupa și de ea. Data trecută, pentru a răspunde la întrebarea D-lui Dollinger, am luat ca punct de pornire furnicile. Desigur, putem spune: albinele, viespile, furnicile, sunt specii animale înrudite; în același timp, comportamentul pe care-l observăm la unele și la celelalte este total diferit. Aici, observația ne poate face să aflăm enorm de multe lucruri referitoare la economia universului. Căci cu cât studiem mai mult aceste animale și modul lor de viață, cu atât mai mult ești forțat să constăți cu ce înțelepciune este organizată activitatea acestor animale și tot ce reușesc ele să întreprindă.

Data trecută v-am relatat despre modul în care își execută furnicile locuința lor, cum o assemblează sau cu ajutorul unor bucăți de pământ, sau cu ajutorul unor așchii mărunte de lemn mort, în descompunere sau încă dur, sau cu ajutorul unor alte materiale pe care le amestecă cu acest lemn. Își construiesc movila lor de pământ. În această movilă există tot felul de galerii în lungul cărora ele se deplasează în întregi colonii, în procesiuni. Le vezi astfel ieșind prin găuri și îndreptându-se spre un loc din împrejurime de unde adună ceea ce le este necesar.

Și iată apărând o astfel de colonie de furnici; ea amenajează aici o cavitate, sapă tot felul de galerii ce conduc spre exterior (vezi schița nr. 14). Apoi furnicile îngrămădesc puțin pământ deasupra, fac o galerie, apoi alta, apoi a treia, etc. Galeria sunt legate între ele. Este un adevărat labirint. Pe aici se deplasează furnicile; ele pleacă să caute în împrejurimi cele necesare pentru construcția și hrana lor.

Schița nr. 14

Vedeți, Domnilor, a spune că toate acestea se datorează instinctului acestor animale – o cred, dar nu înseamnă că spui mare lucru. Căci, atunci când animalul nu are un trunchi de copac la dispoziția sa, el construiește un mușuroi de nisip. Dar când găsește un trunchi de arbore corespunzător, se organizează în așa fel încât să fie scutit de munca necesară construirii unui mușuroi. Animalul se conduce deci în funcție de circumstanțe. Și aici, este foarte greu să spui că animalul are un instinct general. Dacă ar fi așa, acest instinct l-ar conduce să facă toate lucrurile conforme cu instinctul său. Or, el se reglează în funcție de circumstanțele exterioare. Acesta este lucrul important.

La noi așa ceva se petrece mai rar, dar de îndată ce ajungi în regiuni mai meridionale, furnicile devin, în genul lor, un adevărat flagel. Imaginați-vă o casă undeva; într-un anumit colț – unde multă vreme cei ce locuiesc în casă nu observă absolut nimic –, s-au instalat niște furnici; ele aduc tot felul de materiale din apropiere, bucăți de pământ, așchii de lemn, și își construiesc, într-un loc unde se stă mult timp fără a se face gospodărie, un foarte mic adăpost ce trece neobservat. Și de acolo, își insta-

lează galeriile până în bucătărie, în camera de alimente, după itinerarii foarte complicate; și merg să caute acolo tot ceea ce le este necesar pentru a se hrăni sau pentru alte nevoi, în așa fel încât, în aceste regiuni meridionale, se poate întâmpla ca o casă să fie traversată în toate direcțiile de aceste galerii. Desigur, nu știi că locuiești sub aceleași acoperiș cu un furnicar; și nu observi decât atunci când descoperi din întâmplare că furnicile au atacat ceva din rezerva de alimente; numai urmărind traseul uneia din galerii poți descoperi punctul de plecare.

Nici aici nu se poate explica mare lucru invocând instinctul, căci ai fi obligat să spui: natura a sădit în acest animal instinctul de a-și sădi construcția foarte precis în această casă. Este absolut necesar, într-adevăr, ca această construcție să fie executată în așa fel încât să se adapteze tocmai acestei case. Înțelegeți, aceste animale nu activează exact printr-un simplu instinct, în comportamentul lor există înțelepciune.

Dar când cercetezi o furnică izolată, nimic nu te conduce la constatarea că ea ar fi deosebit de dotată cu înțelepciune. Ceea ce face ea când ai separat-o de colonie, sau ce o obligi să facă, nu poate dovedi că ar avea o înțelepciune specială. În consecință, ajungi să gândești că nu furnica izolată este posesoarea inteligenței, ci furnicarul ca atare în ansamblu. Un alt exemplu este stupul; el, în ansamblul lui este cel care deține înțelepciunea. Și nu furnicile dintr-un furnicar sunt cele care ar deține o inteligență individuală. Maniera de lucru a acestor colonii este deci extrem de interesantă.

Dar, se petrec lucruri și mai interesante, să zicem. Există chiar o specie de furnici care procedează după cum urmează. Această furnică înalță pe pământ, într-un anumit loc, un fel de meterez (vezi schița nr. 15). Este înălțat acolo. Ea trasează apoi un cerc, și aveți aici pământul din jur. Aici, furnica își sapă o gaură în pământ. Înăuntru se află furnicile. Edificiul poate căpăta și aspectul unui vârf vulcanic. În interior se găsesc galeriile care de acolo conduc în împrejurimi.

Schița nr. 15

Aceste furnici fac apoi ceva foarte special. Ele distrug cu mandibulele lor toate ierburile și plantele care există în jur, cu excepția unei singure și unice specii de iarbă. Tot ce nu este din această specie este distrus, și se întâmplă uneori ca ele să distrugă toate plantele. În așa fel încât la mijloc se înalță un gen de colină, și de jur-împrejur ai zice că pământul este acoperit cu mici dale. Căci prin faptul că furnicile distrug totul, pământul devine ceva mai compact. Acesta este deci pământ foarte compact. Avem deci un furnicar, și în jur s-ar zice că pământul este pavat; este complet neted, asemenea asfaltului, dar mai deschis.

Furnicile pornesc apoi în împrejurimi pentru ca să caute o specie determinată de plante¹⁵, pe care apoi o cultivă. De îndată ce vântul aduce alte semințe, imediat ele rod planta, chiar când ea încolțește, o aruncă în afara teritoriului pe care l-au netezit; în jur nu încolțește decât această unică specie de iarbă. Astfel furnica și-a instalat un gen de proprietate funciară, și de jur-împrejur cultivă iarba care-i convine. Și ea nu lasă să pătrundă aici nimic altceva; ea distruge tot și aruncă rămășițele. Această specie de iarbă care crește acolo capătă o cu totul altă înfățișare decât cea pe care o are în exteriorul zonei.

¹⁵ *Aristida oligantha*

Căci iarba, în afara acestui domeniu crește, să spunem, într-un sol mai afănat. Ea prezintă atunci un aspect total diferit. Acest pământ pe care furnicile îl fac mai dur face ca atunci când această iarbă este semănată acolo de furnici, să aibă semințe dure, tari ca piatra.

Da, Domnilor, pot fi întâlnite astfel de furnicare ce au împrejur o adevărată exploatare agricolă: furnici cultivatoare!¹⁶ Darwin¹⁷ care a observat atent acest fenomen, le numește astfel. Găsești deci de jur-împrejur o adevărată cultură cu ceva asemănător unor grăunțe mici de orez, dar grăunțe foarte dure, tari ca piatra. Apoi, când totul este gata, furnicile ies, secționează partea de sus a plantei, și duc bucățile astfel tăiate în locuința lor. Ele rămân apoi în interior un anumit timp; nu le vezi, dar ele sunt active în furnicar. Tot ce nu pot utiliza, toate firele care aderă la grăunțele atât de dure, le secționează și după un anumit timp ele aleargă pe aici (vezi schița nr. 15) aruncând din ogorul lor ceea ce nu le poate folosi, păstrând în furnicar numai semințele dure, pe care cu mandibulele lor foarte puternice le folosesc, pe de o parte pentru hrana lor, și pe de altă parte pentru extinderea construcției. Ele sunt țărani adevărați: privesc dacă pot folosi cele aflate în jur. Ceea ce nu le folosește, aruncă în exterior. De fapt, ființele umane nu procedează foarte diferit. Pentru a-și satisface propriile nevoi, aceste furnici cultivatoare sunt extraordinar de îndemânatic!

Ajungî astfel să te întrebi: în fond, ce se petrece aici? Înțelegi bine, aici a fost obținută o specie absolut nouă de plantă! Aceste grăunțe mici de orez, tari ca piatra, așa cum cresc ele aici, nu există nicăieri în altă parte. Numai furnicile, numai ele le produc. Și furnicile le transformă după cum le doresc. De fapt, ce se petrece aici? Mai înainte de a aborda această întrebare, să cercetăm din nou aspectul problemei sub un alt unghi.

Revenind la viespi, descoperim, cum v-am spus, niște animale care-și depun ouăle în frunzele arborilor, în scoarța arborilor, provocând prin acesta creșterea gogoșilor de ristic în care se dezvoltă, la rândul lor, tinerele viespi.

Lucrurile pot să se prezinte și altfel. Există omizi care arată cam așa (schițează). Cunoașteți cu toții aceste omizi care au corpul acoperit cu un strat des de păr; ele sunt păroase. Acestei omizi i se poate întâmpla următorul lucru. Apar una sau mai multe viespi de o anumită specie¹⁸, care-și depun ouăle, pur și simplu, pe această omidă. Când aceste ouă au ajuns la maturitate, larvele ies din găoace. Se știe că larvele sunt prima formă sub care apar atât albinele cât și celelalte insecte din această specie.

La furnici este la fel. Știți că atunci când distrugi un furnicar, găsești în el ceea ce se numește: ouă de furnici, de culoare albă, ce se dau ca hrană unor păsări cântătoare. Dar aceste ouă de furnici nu sunt ouă veritabile, ci sunt crisalide. Ele sunt mici și au ieșit de fapt larvele. Sunt numite eronat ouă de furnici.

---

¹⁶ În legătură cu aceste furnici, Brehm, citindu-l pe Darwin (op.cit.pag.501) spune: "Specia pe care o numesc *cultivatoare* este o furnică mare brună. Ea locuiește în ceea ce am putea numi orașe pavate, și în maniera unui cultivator harnic și prevăzător, ea ia la timpul potrivit hotărârile potrivite fiecărui anotimp. După ce a ales un loc în care să rămână, ea sapă, dacă este vorba despre un sol obișnuit sau uscat, o gaură în jurul căreia ea înalță pământul de 3-6 degete, construind un meterez circular. Dacă, în schimb, este vorba despre un loc pe teren plat ce riscă să fie inundat, ea înalță meterezul dându-i forma unui con destul de alungit, de 15-20 de degete sau chiar mai mult, și amenajează intrarea aproape de vârf, chiar dacă în momentul construirii solul este perfect uscat. În ambele cazuri furnica debarasează terenul din jurul meterezului de tot ce deranjează și netezește suprafața solului pe o distanță de 3-4 picioare în fața intrării vilei sale, dând acestui loc aspectul unui pavaj frumos, ceea ce și este afectiv. În interiorul acestei curți, furnica nu tolerează prezența nici unei plante, cu excepția unei singure specii de graminee. După ce a semănat aceste graminee în jur, pe un cerc având o rază de 2-3 picioare, având ca centru meterezul, insecta acordă plantației sale o îngrijire constantă, tăind cu mandibulele celelalte ierburi și plante ce ar putea crește în plantație, sau chiar la exteriorul perimetrului cultivat pe o distanță de 1-2 picioare; specia astfel cultivată este luxuriantă și furnizează o recoltă abundentă de mici grăunțe albe, tari ca piatra, care, văzute la microscop, seamănă bine cu orezul obișnuit. Când grăunțele sunt coapte, ele sunt recoltate cu grijă și transportate de lucrătoare împreună cu pleava în depozitul de grăunțe. Acolo grăunțele sunt dezghecate de pleavă și stocate. Pleava este apoi aruncată în afara hotarului curții pavate".

¹⁷ Charles Darwin (1809-1882).

¹⁸ *Ichneumon*s

Se petrece ceva foarte ciudat după ce viespea și-a depus ouăle în omidă. V-am mai vorbit despre asta. Larvele care ies sunt foarte vorace; sunt nenumărate în această omidă. Ele sunt vorace, își extrag hrana din corpul omizii. Și se întâmplă ceva foarte special – v-am povestit deja¹⁹: dacă una dintre aceste larve ar încerca să devoreze stomacul omizii, larvele de viespe din interior ar pieri. Dacă un organ, ca de exemplu ochiul, sau ceea ce servește omizii ca inimă sau ca organ digestiv, ar fi atacat, viața s-ar opri. Aceste mici larve de viespe au inteligența de a nu se atinge sau de a nu devora ceea ce îi este necesar omizii pentru a-și menține viața, ci atacă sau devorează numai organele care nu suferă prea mult că sunt distruse. Animalul nu moare, cel mult se îmbolnăvește. Dar larva de viespe poate continua să se hrănească.

Deci o organizare foarte înțeleaptă vrea ca larvele de viespe să nu devoreze nimic din ceea ce ar putea face ca omida să dispară. Poate ați văzut cum ies din adăpostul lor aceste larve, după ce au ajuns la maturitate. Ele ies din corpul omizii, iar întreaga omidă a fost de fapt doica ce a hrănit toate aceste ouă. Ele ies acum, continuă să se dezvolte la exterior pentru a fi ihneumoni și de această dată își adună hrana din flori. Apoi, când au ajuns la maturitatea necesară, își depun ouăle, la rândul lor, în omizi de aceeași specie.

Acum puteți spune: o prodigioasă inteligență acționează în toate acestea! Și de fapt, v-am spus deja: când observi aceste lucruri treci dintr-o uluire în alta. Chiar așa, uimirea pune stăpânire pe tine și ajungi astfel să te întrebi: cum se înlanțuie elementele acestui ansamblu? Să pătrundem acum mai în adâncul lucrurilor. Mai întâi ne spunem: aici sunt florile care ies din pământ și se dezvoltă. Și dincolo, omizile. Iată că apar aceste insecte care se îndoapă cu flori și omizi, apoi se reproduc. Același proces reîncepe fără încetare. Și nouă oamenilor, ni s-ar părea la început că întreagă această lume a insectelor ar putea foarte bine să nu existe. Desigur, dacă privim albinele ne spunem: ele ne furnizează mierea, și de aceea apicultura este utilă. Perfect, dar asta înseamnă să vezi lucrurile dintr-un punct de vedere uman. Și dacă albinele sunt niște hoațe care fură mierea florilor, și dacă noi, oamenii, folosim această miere pentru a ne hrăni sau chiar ca medicament atunci toate acestea sunt foarte profitabile pentru noi; dar din punctul de vedere al florilor totul ar putea apărea ca și când ar fi vorba despre un jaf pur și simplu, și că noi oamenii am lua parte la acest jaf. Întrebarea este deci următoarea: punctul de vedere al florilor ar putea fi cel care s-ar exprima așa: există acolo, în lumea exterioară, jefuitori – albine, viespi, furnici –, acești jefuitori ne fură sucul nostru, dar noi am fi mai prospere dacă ni l-ar lăsa?

Acesta este un punct de vedere pe care omul în general îl presupune ca a fi cel al florilor. Și deseori veți putea chiar auzi ignoranți care se lamentează: vai! săracele flori! Vai! săracele omizi! Acești înfiorători paraziți se hrănesc din substanțele lor și fac tot ce pot ca să le-o fure! Or realitatea e complet alta. Într-adevăr, atunci când te apropii de o floare și vezi așezată pe ea o insectă, de exemplu o albină care sugă sucul florii sau al salcâmului, trebuie să-ți spui: ce ar deveni planta dacă albina sau viespea, sau altă insectă n-ar sugă astfel sucul ei? Ce s-ar întâmpla? Evident, este mult mai greu să răspunzi la această întrebare decât să recurgi la această poveste a hoției, dar pentru asta trebuie să-ți adâncești privirea în întreaga economie a naturii. Și aici nu-ți vei putea face nici o opinie dacă nu ești în stare de o viziune retrospectivă asupra stadiilor anterioare ale evoluției Pământului.

Pământul, într-adevăr, nu a fost mereu așa cum este el acum. Dacă el ar fi fost întotdeauna așa cum îl cunoaștem, cu calcarul său mort, cu cuarțul său mort, gnaisul său, micașistul mort, etc., apoi aici, răsărite din semințe, asemenea cu cele de azi, plantele, acolo animalele, etc., dacă întregul Pământ ar fi fost întotdeauna așa, întreg ansamblul pe care îl cunoaștem n-ar fi putut exista, în nici un fel! Oamenii care-și iau drept punct de pornire a științei lucrurilor așa cum există ele azi se înșală total; construcția nu rezistă. Cel care caută secretele, legile Pământului acolo unde le caută știința de astăzi, acela este exact ca un locuitor de pe Marte care ar coborî pe Pământ și neavând nici o înțelegere a omului viu s-ar mulțumi numai să meargă într-o cameră mortuară pentru a cerceta morții. Nu-i așa, el nu r putea

---

¹⁹ A te raporta la «Boală și sănătate» (Über Gesundheit und Krankheit), G.A.348, conferința din 5 ianuarie 1923.

găsi acești morți dacă ei n-ar fi fost mai înainte vii! Locuitorul de pe Marte care n-ar fi văzut încă ființa umană vie și n-ar fi văzut decât morți, ar trebui mai întâi să fie condus spre oamenii vii. Apoi el și-ar putea spune: bine, acum înțeleg faptul că morții au această formă; mai înainte n-am înțeles, pentru că nu cunoscusem ființa vie care a existat anterior. Tot astfel, dacă vrei să cunoști legile evoluției Pământului, trebuie să te întorci la stadiile anterioare. Pământul actual a avut într-adevăr, într-un stadiu anterior, o cu totul altă configurație. L-am numit mereu „Lună”, și în cartea mea «Știința ocultă» el poartă acest nume, pentru că Luna actuală este un vestigiu al acestui vechi Pământ. Pământul s-a transformat, la origini a fost total diferit.

A existat un timp în care condițiile ce domneau pe Pământ erau în așa fel încât plantele noastre și insectele noastre nu existau. Înțelegeți, exista atunci ceea ce poate fi comparat cu Pământul de astăzi; apoi, crescând pe acest Pământ, formațiuni analoge plantelor, dar care se transformau continuu, adoptau mereu alte forme, asemenea norilor. Existau acolo, în anturajul Pământului, nori ca aceștia: (schitează). Dar ei nu erau niște nori ca ai noștri, care sunt morți, cel puțin aparent morți; erau niște nori vii, așa cum este vie planta de astăzi. Dacă v-ați reprezenta norii de astăzi prinzând viață și devenind verzi, ați dobândi o reprezentare a lumii vegetale din acel timp îndepărtat.

În această privință mulți dintre oamenii noștri de știință ating culmile comicului. De curând ați putut citi în presă o informație de un caraghioslăc ieșit din comun. Iată că s-a mai făcut încă o descoperire științifică, absolut în stilul de astăzi. Este ceva extrem de hazliu. S-a confirmat într-adevăr că laptele, preparat într-un anumit mod, este un bun remediu contra scorbutului, care este o boală foarte rea.

Ei bine, cum procedează un savant de astăzi? V-am mai atras atenția asupra acestui lucru: el analizează laptele. El găsește atunci că în lapte există cutare și cutare componenți chimici. V-am mai atras atenția că cu acești componenți chimici pot fi hrăniți și șoareci; dar dacă li se dau numai aceștia, șoarecii mor în câteva zile. Acest lucru l-au constatat elevii Profesorului Bunge, și ei și-au zis: deci în lapte există, ca și în miere, o substanță vitală, *vitamina*! Este exact la fel ca atunci când v-am spus că se zicea: când ești sărac, acest lucru decurge din faptul că nu ești bogat. La fel se spune: înăuntru există vitamină.

S-a făcut deci o importantă descoperire: în lapte există tot felul de substanțe care poartă nume foarte savante. Și laptele, preparat într-un anumit mod, este un remediu contra scorbutului. Apoi, s-a urmărit după metode foarte savante dacă aceste substanțe date singure bolnavilor atinși de scorbut i-ar vindeca. Nimic nu i-a vindecat, nici unul dintre acești compuși! Dar când acești compuși sunt reușiți în laptele special preparat, atunci ei pot vindeca scorbutul. Luat individual, nici unul nu vindecă; numai ansamblul este cel care vindecă.

Dar ce rămâne, se întreabă savantul, când scoți din lapte toți acești componenți, ce rămâne? Căci acum el îi elimină pe toți. El nu vrea să admită faptul că acești componenți ar fi într-un trup eteric. Și elimină pe toți prin ipoteză, și ce rămâne? Răspuns: *vitamina*! *Vitamina*, care trebuie deci să vindece scorbutul, nu se află în nici unul din acești compuși. Dar atunci unde este ea? Și iată găselnița: ea se află în apa laptelui, pentru că nu se află în rest. Aceasta este cea care vindecă scorbutul, apa!

Toate acestea sunt necrezut de comice, dar astfel s-au prezentat lucrurile în mod savant. Căci dacă apa este cea care conține *vitamina*, toată această știință ar putea ajunge la punctul în care ar trebui să admită că norii cerului sunt vii. Ar trebui într-adevăr să ridicăm ochii spre înălțimi și să spunem: în apă, există oriunde *vitamine*. Astfel am fi regăsit Pământul așa cum a fost el în trecut. Numai că astăzi lucrurile nu mai stau așa.

Exista deci în acea vreme, așa zice, un gen de viață vegetală, un înveliș vegetal viu. Iar acest înveliș vegetal viu era peste tot fecundat din atmosfera înconjurătoare. Nu existau acolo nici animale cu forme net desenate, nici viespi care să se așeze pe plante, dar din împrejurimi nu venea decât o substanță dotată cu viață animală (schitează). Astfel Pământul nostru a cunoscut un stadiu ce poate fi descris cam așa: el era înconjurat de nori purtători de viață vegetală; de acești nori se apropiau alți nori care-i fe-

cundau și care erau de natură animală. Din spațiu cosmic venea animalitatea, iar de la Pământ se înălța viața vegetală.

Totul s-a transformat. Plantele de atunci au devenit florile noastre de azi cu contururi bine delimitate, care ies din pământ și nu mai formează nori mari. Dar le-a rămas ceva: ele vor să primească o influență provenind din anturajul lor. Iată un trandafir care crește (schitează). Iată o frunză, apoi altă frunză, apoi a treia. Apare acum o viespe. Aceasta roade o bucățică din frunză, o transportă la cuibul său ca material de construcție sau ca hrană pentru micuții ei. După cum am spus, trandafirii noștri nu mai sunt nori, ei au devenit formațiuni cu contururi net delimitate. Dar ceva totuși a rămas în frunzele și florile trandafirului: este ceea ce în trecut viețuia în el și era unit animalității venită din împrejurimea întreagă! Acest element se află acolo în trandafir. În fiecare frunză de trandafir există ceva ce nu poate să nu fie fecundat într-un fel de întregul mediu ambiant.

Și vedeți, Domnilor, aceste flori au nevoie cu orice preț de o anumită substanță ce are de asemenea un mare rol în organismul uman. Când examinați atent corpul uman, găsiți în el cele mai diverse substanțe. Toate aceste substanțe se transformă continuu. Dar oriunde în corp ele se transformă în final în ceva conținut mereu de corp în anumite cantități. Corpul uman are nevoie de acest ceva. Acesta este acidul formic.

Dacă strângeți furnici dintr-un furnicar și dacă le striviți, veți obține un suc. Acest suc conține acid formic și puțin alcool. Acest suc este în furnici. Dar dumneavoastră îl aveți și în corpul dumneavoastră, repartizat foarte fin. Ceea ce mâncați în timpul vieții se transformă mereu – nu în exclusivitate, există și alte lucruri, natural, dar în cantități foarte mici – în acid formic. Acest acid umple întregul dumneavoastră corp. Și în cazul în care sunteți bolnavi și dacă nu aveți destul acid formic în corp, corpul se află într-o situație foarte gravă. Căci el devine atunci – revin acum la întrebarea D-lui Müller dându-i răspuns – gutos sau reumatic. Se produce prea mult acid uric și insuficient acid formic.

Furnicile au deci în ele ceea ce este necesar și corpului uman. Dar acidul formic este, în mod foarte general, ceva de care are nevoie întreaga natură. Nu veți găsi o scoarță de copac care să nu conțină puțin acid formic. În arborele întreg, ca și în corpul uman, acest acid există peste tot. În fiecare frunză, oriunde trebuie să existe. Dar nu trebuie numai ca acest acid formic să fie acolo; există acolo și o substanță înrudită acestui acid, tocmai ceea ce posedă viespile, și ceea ce posedă albinele, și care devine veninul albinei. Toate aceste insecte poartă în ele o anumită substanță care este toxică. Când o albină ne înțeapă, rezultă o inflamație; dacă este o viespe, poate uneori să fie foarte rău. Aceste povești despre înțepăturile de viespe pot să te înfioareze. În această privință Brehm²⁰ descrie o scenă foarte interesantă, arătând ce farsă urâtă pot juca uneori aceste insecte oamenilor și animalelor.

Iată povestea: un văcar, băiat tânăr, avea într-un izlaz un număr de vaci, iar acest izlaz avea câteva cuiburi de insecte. Câinele ciobănesc alerga prin toate părțile. Brusc acest câine parcă înnebunește, începe să gonească în toate părțile ca un animal nebun, fără să poți înțelege ce i se întâmplă. Aleargă în cea mai mare viteză spre pâraul din apropiere, se precipită în el și nu se oprește din scuturături. Văcarul, îngrozit, vine în ajutorul câinelui său, dar de pe malul pâraului. Din nenorocire, se așează pe un cuib de insecte, așa cum făcuse fără îndoială și câinele său, și iată că insectele îl înțeapă: începe să alerge ca un nebun, și în cele din urmă se aruncă și el în apa râului. Pentru că nici câinele, nici văcarul nu mai sunt acolo, în turmă începe să se instaleze dezordinea. Vacile care calcă un cuib al acestor insecte sunt înțepate la rândul lor și se comportă ca niște nebune. Și în final, o mare parte a turmei se află în apă, animalele sunt ca nebune!

Astfel, aceste înțepături de albină pot juca o festă foarte urâtă. În definitiv, aceste animale au ceva veninos în ele. Și de fapt, când o furnică vă mușcă, rezultă tot o mică inflamație, căci ea face să curgă în rană acid formic. Dar acest acid există în diluție corespunzătoare în tot ceea ce este viu.

---

²⁰ Alfred Edmund Brehm (1829-1884), zoolog și explorator german.

Și dacă nu ar exista nici furnici, nici albine, nici viespi, care sunt pe drept cuvânt preparatoarele acestor veninuri, ce s-ar întâmpla? Același lucru ce s-ar întâmpla cu perpetuarea rasei umane dacă ați decapita brusc toți bărbații, nelăsând să supraviețuiască pe Pământ decât femeile. Atunci omenirea nu s-ar mai putea perpetua, pentru că n-ar mai exista sămânță bărbătească. Aceste insecte își au de fapt sămânța lor, dar în orice caz ceea ce rezultă din aceste veninuri este necesar vieții lor; căci aceste veninuri sunt o rămășiță din ceea ce a existat în sfera care înconjura vechea Lună. În trecut, a coborât asupra plantelor, provenind din spațiul cosmic, venin de albină, venin de viespe, acid formic în particule foarte fine. Astăzi există ceea ce a mai rămas din el. Deci, dacă veți vedea o albină așezată pe un salcâm sau pe o floare, să nu spuneți: dar insecta nu face nimic altceva decât să fure ceva florii! ci să spuneți: în timp ce micuța albină se așează acolo și suge, floarea se simte atât de bine încât face să curgă un suc spre locul de unde aspiră albină. Acest lucru este deosebit de interesant, Domnilor! Când albină suge, floarea face să curgă acolo suc. Și în timp ce albină îi ia ceva florii, în acest suc curge, prin intermediul albinei care-l transmite florii, veninul. Și atunci când viespea înțeapă, veninul viespii curge acolo unde ea a înțepat. Și în special în timp ce furnica atacă chiar trunchiurile arborilor lipsiți de viață, în aceste trunchiuri se scurge acid formic. Astfel, atunci când apare o furnică, suc de floare se aliază sucului furnicii. Acest lucru este necesar. Căci dacă nu s-ar întâmpla așa, dacă n-ar exista aceste albine, aceste viespi și aceste furnici care vizitează continuu această lume a florilor și o atacă cu mandibulele lor, atunci acidul formic și veninurile necesare nu s-ar scurge în aceste flori, iar florile în câțiva timp ar dispărea.

Vedeți, omul apreciază aceste substanțe denumite obișnuit substanțe vitale. Dar pe drept cuvânt, numai substanțele asemenea acidului formic sunt veritabile substanțe vitale. Dacă veți considera mătrăguna, în această plantă există o otrăvă. Este o substanță dăunătoare. Dar ce face mătrăguna? Ea colectează spiritul din lumea înconjurătoare. Otrăvurile sunt colectoare de spirit. Tocmai de aceea ele sunt și remedii. Și în realitate, florile sunt din ce în ce mai bolnave, iar aceste mici albine, aceste viespi și aceste furnici sunt ca niște mici medici care aduc continuu acidul formic de care ele au nevoie și care le vindecă boala, pentru ca totul să reintre astfel în normal. Ați înțeles: albinele, viespile și furnicile nu sunt numai niște hoațe, ele aduc în același timp florilor ceea ce le permite să trăiască.

Și tot așa stau lucrurile, până la urmă, și cu omizile (schitează). Ele ar muri și ar ajunge să dispară. Ei bine, poate vă spuneți, răul n-ar fi prea mare; specia omizilor va dispărea și atâta tot. Dar cu aceste omizi se hrănesc, la rândul lor, păsările, și așa mai departe. Întreaga natură e pusă sub semnul raporturilor interne de acest gen. Atunci când vedem, de exemplu, cum furnicile impregnează totul cu acidul lor formic, acolo privirea noastră se îndreaptă spre economia naturii. Este ceva grandios. Peste tot se produce ceva care este absolut necesar conservării vieții și a Universului.

Iată, avem aici un arbore. Acest arbore are o scoarță. Scoarța se descompune dacă tai arborele. Acolo există scoarță putrezită (schitează). Ne spunem: să lăsăm asta să se descompună pe îndelete. Privim liniștiți la toate acestea și lăsăm acolo, în pădure, ca toate resturile să se descompună. Câte frunze și deșeuri putrezesc în pădure într-un an! Lăsăm toate acestea să putrezească. Dar în Univers, lucrurile sunt altfel organizate. Oriunde în împrejurimi există aceste furnicare. Acidul formic provenind de la aceste furnici pătrunde în solul pădurii.

Când aveți pământul unei păduri și un furnicar, acest lucru îl putem compara cu situația în care ați avea un pahar plin cu apă: puneți în acest pahar o picătură dintr-o substanță oarecare, și această substanță se răspândește imediat în apa paharului. Dacă puneți în el sare, imediat toată apa devine sărată (schitează). Atunci când acolo există un furnicar, acidul formic se răspândește în același mod în întregul sol al pădurii, în materiile în descompunere, iar întregul sol al pădurii, care era pe cale să moară, se impregnează cu acest acid formic. Astfel că acidul formic pătrunde nu numai în interiorul plantelor și al omizilor actuale, încă în viață, sau în plus, veninul albinei sau al viespii, când albină se așează pe floare și când floarea aspiră ceea ce primește de la albină, ci pătrunde și în solul pe cale de a muri.

Toate acestea nu pot fi cunoscute decât grație științei spirituale. Căci cealaltă știință nu se preocupă decât de ceea ce ia albina de la floare. Dar albinele nu s-ar fi putut așeza pe flori timp de milenii dacă nu le-ar fi cultivat răbindu-le cu mandibulele lor.

Și tot așa se petrece și cu materia inertă în pădure. Reprezentați-vă acest lucru: știința care se limitează la fizic, ca cea de astăzi, admite că într-o zi pământul va ajunge complet mort. Și de fapt, el ar trebui să ajungă astfel, căci ar trebui să se ajungă într-o zi la situația în care tot ce s-a descompus invadează și în care pământul va muri. Dar acest lucru nu se va întâmpla, pentru că oriunde se descompune pământul, el se impregnează în același timp cu ceea ce îi dau albinele, viespile și furnicile. Sigur, albinele nu îl dau decât florilor vii; viespile, și ele, aproape exclusiv acestor flori. Dar ceea ce dau furnicile sub formă de acid formic, dăruiesc în același timp și celor moarte și descompuse, și prin asta incită, într-o anumită măsură, la viață aceste materii moarte, contribuind astfel ca pământul să rămână viu în tot ceea ce are ca descompus.

Cu adevărat deci putem spune: admirăm spiritul care este prezent în toate acestea. Dar dacă privim lucrurile mai de aproape, înțelegem că toate acestea au o mare importanță.

Să privim acum la aceste furnici cultivate care-și formează ogoarele lor și transferă plantele pentru a deveni altele decât cele din starea naturală. Ființa umană nu s-ar putea hrăni cu ceea ce produc aceste plante. Căci dacă ar consuma aceste mici grăunțe de orez dure ca piatra, ar contracta în primul rând boli ciudate; ar exista într-adevăr în ea un exces de acid formic. Apoi și-ar sparge dinții și ar da mult de lucru dentiștilor. După care ar pieri lamentabil pentru că a consumat aceste grăunțe de orez dure ca piatra, pe care le obțin furnicile în modul menționat.

Dar furnicile, furnicarul mai exact, își spune; dacă ne-am mulțumi să căutăm în întreaga natură, și dacă nu vom extrage din plante decât ceea ce se află peste tot, vom înmagazina în noi prea puțin acid formic, și în consecință nu vom putea reda pământului decât foarte puțin din acest acid. Să alegem deci numai plantele pe care le putem cultiva în așa fel încât totul în ele să fie compact și dur ca piatra și din care să extragem mult acid formic. Astfel, aceste furnici care practică agricultura, o fac pentru a extrage maximul de acid formic. Aceste furnici sunt, la rândul lor, cele care dau pământului cel mai mult din acest acid. Astfel se înlanțuie lucrurile.

Vedeți deci prin aceasta că veninurile, chiar dacă provoacă inflamații sau alte efecte analoge, sunt în același timp remedii care acționează în permanență pentru a împiedica deteriorarea. Și putem spune: precis, albina este, sub acest raport, de o extraordinară importanță pentru ca florile să se mențină sănătoase; căci există o profundă afinitate între flori și albine.

Și această conservare a vieții arată că de fiecare dată când insectele se răspândesc astfel în pământ, pământul la rândul lui se încarcă cu venin, așa zice. Acesta este aspectul spiritual al lucrurilor. Dacă îți pui întrebarea: care sunt relațiile de ordin spiritual între fapte, voi continua să răspund că întotdeauna lucrurile se prezintă așa sau așa; eu citez chiar faptele, și pornind de la fapte dumneavoastră veți putea judeca dacă acestea au sau nu un sens. Căci faptele se desfășoară tocmai într-un mod care-ți permite să vezi că peste tot, în toate, există un sens. Numai că oamenii care se intitulează astăzi savanți nu vă vorbesc despre acest aspect al lucrurilor, care joacă totuși un anumit rol în menținerea vieții. În regiunile noastre, nu se ține prea mult cont de asta, dar cu cât înaintezi mai înspre sud, poți auzi țăranii, oamenii simpli, spunând cu o știință instinctivă: aceste furnicare nu trebuie distruse, căci ele contribuie la a împiedica putregaiul să devină vătămător. Și cei foarte pricepuți din aceste regiuni mai spun încă ceva. Când te plimbi cu ei prin pădure, în special într-o pădure în care s-a tăiat sau în care arborii tineri încep să crească, acești oameni – la ei nu creierul este inteligent, ci nasul; deci poți fi inteligent și cu nasul –, acești oameni deci, traversează această porțiune tăiată în care arborii tineri îi vor înlocui pe cei bătrâni, ajung într-un anumit loc și spun: ei bine, această plantație va reuși perfect, aici nu miroase putregaiul ca în altă parte, trebuie că există în apropiere un furnicar care-și arată utilitatea. Acești oameni simt asta; ei sunt inteligenți cu ajutorul nasului, și din această inteligență provin multe din aspectele științei populare atât de folositoare.

Din nenorocire, civilizația modernă n-a dezvoltat decât cultura cerebrală, iar aceste fapte care revelează instinctul au fost înlăturate. În același timp însă, instinctul nu mai este astăzi decât un cuvânt. Aceste animale, tocmai când se asociază în stupi, în furnicare, știu profund toate acestea. Și la origine, există un fel de miros. Și după cum am spus, în multe aspecte ale acestei științe instinctive găsim inteligența nasului.

Vom continua studiul nostru săptămâna viitoare. Astăzi am vrut să vă spun numai că: albinele, viespile, furnicile nu sunt numai niște hoațe care păgubesc cu ceva natura, ci ele îi dau și posibilitatea de a continua să trăiască și să prospere.

VIII. ACIDUL OXALIC, ACIDUL FORMIC, ACIDUL CARBONIC ȘI ROLUL LOR ÎN NATURĂ

Dornach, 22 decembrie 1923

Bună ziua, Domnilor! De fapt, trebuie să mai vorbim puțin în legătură cu întrebarea D-lui Dollinger. El a vrut să afle, în numele dumneavoastră – căci acest lucru interesează pe toată lumea –, cum se prezintă raportul care există, din punct de vedere spiritual, între, pe de o parte această armată de insecte care se deplasează, care circulă pe plante, și ceea ce se află, pe de altă parte, în plante.

Vedeți, ieri v-am spus: peste tot, în jurul nostru există nu numai substanțe ca oxigenul și azotul, ci în întreaga natură există și inteligență, inteligență în adevăratul sens. Nimeni nu se miră când se spune: aspirăm aerul – pentru că aerul este peste tot, și astăzi știința a căpătat un asemenea loc în cărțile școlare încât spune oamenilor: peste tot există aer, iar tu aspiri acest aer. Dar am cunoscut oameni la țară care considerau asta ca pe o pură fantezie, pentru că ei ignoră că ar exista aer în exterior, întocmai cum astăzi oamenii ignoră că inteligență există peste tot. Și v-am arătat deja prin exemple că inteligența este peste tot. Nu-i așa, am vorbit în ultima vreme despre un capitol din știința naturii deosebit de interesant, albinele, viespile, furnicile. Poate nu mai există multe lucruri în natură care să permită privirii să pătrundă atât de profund în această natură așa cum ne permite să o facem comportamentele insectelor. Sunt niște animale cu totul speciale, și ele ne vor mai revela încă multe mistere.

Printr-o ciudată coincidență tratăm tocmai acum despre acest capitol al albinelor, în momentul aniversării a 100 de ani de la nașterea marelui entomolog Jean-Henri Fabre²¹. Fabre s-a născut în 22 decembrie 1823, în epoca materialismului, de aceea interpretările sale sunt materialiste; dar el a pus în evidență o cantitate imensă de fapte referitoare la viața insectelor, încât este foarte natural ca astăzi, vorbind de insecte, să ne reamintim de el.

Aș vrea să încep citindu-vă exemplul unei categorii de insecte care v-ar putea interesa în cel mai înalt grad, tocmai în legătură cu albinele. Activitatea albinei este de o mare perfecțiune, și lucrul cel mai remarcabil la ea nu este în cele din urmă că produce miere, ci că ea-însăși își construiește acei fa-guri de alveole cu o arhitectură atât de minunată. Ea trebuie să introducă în stup ceea ce folosește ca materie primă, ducând-o fixată de propriul ei corp. Astfel, ea nu folosește deloc materialul așa cum se află el la origine, ci așa cum îl introduce în stup, în întregime transformat. Din ea însăși lucrează așa.

Or există o specie de albină care nu lucrează în acest mod, dar care dovedește tocmai prin maniera sa de a lucra ce prodigioasă inteligență există în natură. Să cercetăm puțin această albină în munca sa, această albină numită obișnuit albina-car sau tâmplar; ea nu este la fel de prețuită ca albina domestică pentru că de cele mai multe ori este jenantă pentru om. Este un animal extraordinar de activ, un animal care într-adevăr, pentru a putea trăi, nu ca individ ci ca specie, este obligată să înfăptuiască o muncă imensă. Acest animal caută lemn care să nu fie în arbore, ci desprins din arbore și lucrat de mâna omului. Puteți găsi aceste albine-tâmplar cu cuiburile lor, pe care vi le voi descrie imediat, de exemplu acolo unde ați bătut țărui în pământ – unde în consecință lemnul a fost desprins din pom și pare mort –, țărui sau pari din lemn. Acolo veți putea găsi albina-tâmplar, precum și în băncile și porțile din grădina. Deci această albină își face cuibul acolo unde a fost folosit lemnul; dar metoda pe care o folosește este specială.

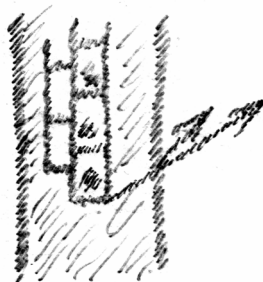
Imaginați-vă că acesta ar fi unul din acei stâlpi (vezi schița nr. 16). Lemnul este deci proaspăt tăiat din pom. Sosește apoi albina-car; ea începe să scobească o galerie care pătrunde oblic în interior. Și

---

²¹ Jean-Henri Fabre (1823-1915), entomolog francez. Principala lucrare: «Amintiri entomologice. Studii asupra instinctului și comportamentului insectelor», 10 volume 1879-1907.

odată ajunsă în interior, după ce a golit complet galeria și a săpat astfel un fel de canal, ea începe apoi să scobească într-o cu totul altă direcție. Ea o face în așa fel încât se formează o cavitate mică de formă circulară. Acum insecta zboară, caută tot felul de materiale în împrejurimi și capitonează această cavitate. Apoi ea depune oul din care va ieși larva. Oul se află acum în cavitate. După ce a depus oul, albina confecționează un copac pe deasupra, în mijlocul căruia se află o gaură. Și acum continuă să scobească deasupra acestui copac, și formează sus o a doua locuință pentru a doua albină; apoi, după ce a capitonat-o și i-a lăsat o gaură, depune iarăși un ou. Ea continuă astfel până când a construit 10 sau 12 astfel de nișe suprapuse. În fiecare se află un ou.

Schița nr. 16

Acum larva se poate dezvolta în interior, în acest par din lemn. Insecta așează hrană peste tot, alături de larvă. Aceasta mănâncă hrană pregătită pentru ea, și vine ziua când trebuie să iasă. A sosit astfel perioada când, după ce insecta s-a transformat în crisalidă și s-a metamorfozat într-o albină înaripată, albina își ia zborul.

Acolo înăuntru se dezvoltă și după un anumit timp își poate lua zborul. Când a sosit momentul în care larva este matură, în care ajunsă crisalidă se transformă apoi în insectă, insecta matură poate beneficia de această galerie pentru ca să zboare. Priceperea albinei a condus acolo că insecta dezvoltată poate zbura prin galerie. Până aici totul e bine. Dar când apare a doua insectă, care e ceva mai tânără și apoi a treia de deasupra, ceva și mai tânără – mama fiind obligată să amenajeze mai întâi aceste adăposturi –, aceste insecte nu mai găsesc o ieșire laterală pentru a zbura. Dezastrul ar fi acum ca animalele de sus să fie condamnate să piară cu încetul înăuntru. Dar mama previne acest deznodământ: ea își depune oul în așa fel încât a doua larvă, când iese, găsește gaura despre care am vorbit; ea se lasă să cadă prin această gaură și astfel poate ieși. Al treilea animal cade prin două găuri și iese la rândul lui. Și pentru că fiecare animal care apare mai târziu vine ceva mai târziu, el nu incomodează animalul care a ieșit înaintea lui, mai jos. Ele nu ajung niciodată la gaură împreună, precedentul fiind deja plecat.

Vedeți, nu poți fi decât uluit atunci când constăți cu câtă ingeniozitate este dispus întregul cuib. Când omul imită astăzi ceva în domeniul mecanicii, imită lucruri de acest gen, dar de cele mai multe ori este mai puțin priceput. Ceea ce găsim în natură este organizat cu o extraordinară pricepere, și nu te poți împiedica să nu spui: există acolo fără îndoială inteligență, adevărată inteligență. Și am putea cita sute și mii de exemple despre metoda în care construiesc insectele, despre cum se comportă ele în activitatea lor, despre inteligența care lucrează acolo. Imaginați-vă numai câtă inteligență există în ceea ce v-am spus recent despre aceste furnici cultivate care formează o adevărată exploatare agricolă, și aceasta cu o incredibilă inteligență.

Dar mai este încă ceva despre care am vorbit atunci când am examinat aceste insecte, albine, viespi și furnici. V-am spus: toate aceste animale poartă în ele un gen de substanță toxică, iar această substanță este în același timp, dacă este dozată corespunzător, dacă este administrată în doza corespunzătoare, un excelent remediu. Este cazul veninului de viespe și în plus a acidului formic secretat de furnici. V-am arătat deja: obținem acest acid formic adunând furnicile dintr-un furnicar și strivindu-le.

Furnicile au deci în propriul lor corp acest acid. Îl extragem presându-le. Acest acid formic se află deci prin excelență în furnici. Dar dacă ați ști cât acid formic – proporțional, bineînțeles – există în această sală, ați fi foarte uimiți! Veți spune: totuși nu putem începe să căutăm un furnicar într-un colț al sălii! Domnilor, toți cei care sunteți aici, toți constituiți în realitate un furnicar! Căci peste tot în membre, în mușchi, în alte țesuturi ale dumneavoastră, în cel al inimii, al plămânilor, al ficatului, în țesutul splinei în special, peste tot există acid formic; bineînțeles, nu atât de concentrat nici la fel de puternic ca cel din furnicar. Totuși sunteți astfel făcuți încât să fiți umpluți cu acid formic. Vedeți, există aici ceva foarte specific.

În ce scop avem în corp acest acid formic? Când cineva are prea puțin, trebuie să ne dăm seama. În momentul în care cineva se prezintă ca fiind bolnav – și majoritatea oamenilor sunt în realitate puțin bolnavi –, această persoană poate avea o sută de tipuri de boli care, exterior se prezintă în mod identic. Trebuie determinat ce are ea efectiv. Faptul că este palidă sau fără poftă de mâncare, acestea nu sunt decât semne exterioare. Trebuie să poți găsi ce are efectiv. Și astfel se poate întâmpla ca adesea această persoană să nu fie, pur și simplu, destul de „furnicar”, ca ea să nu producă suficient acid formic. Întocmai cum se fabrică acidul formic în furnicar, tot așa trebuie să existe în corpul uman, în toate membrele, dar în special în splină, o puternică producție de acid formic. Și când ființa umană produce prea puțin acid formic, trebuie să ia un preparat, un medicament prin care este ajutat din exterior să producă suficient din acest acid.

Dar să observăm mai întâi ce se petrece cu o persoană care are prea puțin acid formic. Aceste observații nu pot fi făcute decât dacă cel care vrea să li se dedice are o profundă cunoaștere a ființei umane. Apoi trebuie să-ți reprezinți ce se petrece în sufletul celui care, după ce avut la început un conținut suficient de acid formic, prezintă apoi o carență de acest acid. Este aici un fenomen foarte curios. Această persoană, dacă veți ști cum s-o întrebați, vă va da indicații corecte asupra bolii. Presupuneți de exemplu că în fața dumneavoastră s-ar afla cineva care v-ar spune, după ce ați pregătit-o: Pe naiba, acum câteva luni îmi găseam ideile când trebuia, puteam să mă abandonez gândurilor mele. Acum nu mai pot, nu mai merge așa. Acesta este un sens mult mai important decât pot să-l dea toate celelalte examene exterioare, cu toate că astăzi și acestea trebuie făcute, se înțelege. Astăzi puteți să căutați în urină albumina, puroiul, zahărul, etc.; obțineți astfel rezultate foarte interesante, normal; totuși, evident, poate să fie mult mai important faptul că un bolnav v-ar spune ceea ce v-am menționat. Dacă el vă spune lucruri de acest gen, natural că va trebui să găsiți și alte indicii; dar din afirmațiile lui puteți trage această concluzie: în ultima vreme în această persoană s-a format prea puțin acid formic.

Acum, cineva care mai gândește superficial ar putea spune: această persoană are prea puțin acid formic. Îmi voi procura strivind furnici, sau îl voi fabrica în alt mod, și i-l voi da, dozat convenabil. Puteți proceda astfel câțva timp, dar într-o zi pacientul vă caută și vă spune: nu mi-a făcut absolut nimic. Ce s-a petrecut în acest caz? Medicația nu a avut efectiv nici un efect. A fost absolut exact, a avut prea puțin acid formic, i s-a dat în plus, dar acest lucru nu l-a ajutat cu nimic. Ce s-a întâmplat în cazul ăsta?

Vedeți, dacă veți continua cercetările dumneavoastră veți afla că: la unul acidul formic n-a avut nici un efect, la alții a fost întotdeauna eficace. Veți afla încetul cu încetul prin ce diferă aceste două situații. Persoanele cărora le face bine acidul formic au mucozități în plămâni. Cele la care acidul formic nu are nici un efect au obstrucții la ficat, în rinichi sau în splină. Este vorba aici despre ceva special. Situația este deci foarte diferită în funcție de existența carenței de acid formic în plămâni sau în ficat. Diferența este că, cu acest acid formic din furnicar, are loc o acțiune imediată asupra plămânilor, dar nici o acțiune asupra ficatului.

Și iată acum altceva. Dacă remarcăți că persoana respectivă are ceva la ficat sau mai ales la intestine, și că acidul formic n-a avut un efect pozitiv, cu toate că organismul său conține prea puțin, atunci trebuie să-i dați acid oxalic. Adică, va trebui să presați și să stoarceți *Oxalis* comun sau „măcrișul iepurelui” pe care-l găsiți în poieni, să extrageți acest acid și să-l administrați. Astfel, vedeți: la unul care

are ceva la plămâni, trebuie să-i dați să ia acid formic; celuilalt, care are ceva la ficat sau la intestine, trebuie să-i administrați acid oxalic. Ceea ce apare aici specific constă în faptul că persoana căreia i-ați dat acid oxalic elaborează, peste câțva timp, în propriul său organism, acid formic pornind de la acidul oxalic! Astfel, important este nu numai să faci să fie absorbit din exterior un produs sau altul, ci de a ști ce anume face organismul din el. Dacă îi administrați acid formic, organismul spune: asta nu este pentru mine, eu vrea să lucrez – ceea ce i-ați dat este acid formic gata făcut –, n-am ce să fac cu asta, totul este deja făcut; nu vreau să las ca acest acid să urce până în plămâni. Desigur, va trebuie să-l administrați prin stomac. La urmă el ajunge în intestin. Acesta, care vrea să lucreze, spune la rândul său corpului uman: ce mi se dă aici? Nu vreți ca să fiu eu cel care să producă acidul formic, dar ca cel pe care mi-l prezentați gata făcut să-l las să treacă din stomac în plămâni? Asta n-am s-o fac! El vrea să i se dea acid oxalic, și pornind de la acesta să fabrice acidul formic.

Da, Domnilor, viața consistă în a furniza o activitate, ea nu sălășluiește în interiorul substanțelor. Și iată ce este cel mai important: să știi că viața nu consistă în consumarea de varză și de morcovi, ci în ceea ce este obligat corpul să facă atunci când absoarbe varză și morcovi. În orice caz, el nu trebuie să fabrice varză cu varza pe care o primește. Și totuși aceasta este foarte ciudata idee despre lucruri, pe care și-o face civilizația actuală.

Vedeți prin acestea curioasele relații care există în natură. Iată, la exterior, plantele. Măcrișul iepurelui nu este decât un exemplu ales special. Căci acidul oxalic este prezent în toate plantele. Măcrișul iepurelui este numai planta care conține cel mai mult; de aceea vorbim despre „acidul de măcriș” (Kleesauere). Dar întocmai cum acidul formic este oriunde prezent, în natură și în corpul uman, tot astfel găsim oriunde prezent, în natură și în corpul uman, acidul oxalic.

Acum, încă ceva interesant: presupuneți că ați lua o retortă, ca cele din laboratoarele de chimie; sub această retortă aprindeți o flacără și puneți în retortă acid oxalic. Este un fel de cenușă sărată care se fărâmițează. Apoi adăugați aceeași cantitate de glicerină. Aceste două corpuri sunt amestecate, apoi încălzite. Din retortă se degajă vapori (vezi schița nr. 17). Ceea ce se formează acolo, pot să colectez. Dar în același timp remarc cum se degajă aburul. El se răspândește peste tot. Dacă analizez gazul eșapat aflu că este acid carbonic. Și ceea ce adun aici este acid formic. Acum, aici se află acid formic. În retortă am avut acid oxalic și glicerină. Glicerina rămâne în balonul retortei; ceea ce rezultă, ceea ce trece în partea asta și cade picătură cu picătură, este acidul formic; iar acidul carbonic se degajă pe aici.

Schița nr. 17

Priviți cu atenție ce s-a petrecut aici; apoi veți putea spune: să presupunem că în locul retortei s-ar afla acolo ficatul uman sau, să zicem, un țesut uman sau animal, un organ al abdomenului ca ficatul sau splina. Administrez, prin stomac, acid oxalic. Corpul însuși posedă calitatea glicerinei. Am deci în intestin acid oxalic și glicerină.

Ce se va întâmpla? Dacă veți considera acum gura, din ea iese acid carbonic, iar din plămâni picură peste tot în corpul uman, în direcția organelor, acidul formic. Astfel, tot ce v-am desenat există în corpul nostru. Noi fabricăm continuu în corpul nostru acid formic, pornind de la acidul oxalic.

Acum, imaginați-vă plantele răspândite pe tot Pământul. Peste tot în aceste plante există acid oxalic. Reprezentați-vă acum insectele. La ele se manifestă în modul cel mai specific cele expuse mai sus. Gândiți-vă mai întâi la furnici. Ele circulă pe plante și în plus pe tot ce este un produs de descompunere al plantelor. În toate acestea există peste tot acid oxalic, iar aceste animale îl transformă în acid formic în folosul lor, acid formic așa cum îl face omul în el însuși. Acidul formic este prezent peste tot. Datorită insectelor acidul formic este oriunde prezent.

Aici pedantul ridică nasul și spune: în aer există azot și oxigen. Dar prin faptul că aerul este traversat de zborul insectelor, găsești întotdeauna în el, într-o cantitate foarte mică, acid formic. Asta înseamnă că: avem pe de o parte ființa umană; ea este o lume în mic. Ea produce în sine acid formic și impregnează cu el, printre altele, constant respirația sa. Și în lumea largă, la exterior, în locul celor ce se petrec în om, există armata insectelor. În permanență acidul formic, produs pe baza acidului oxalic din plante, impregnează puternicul suflu al atmosferei care înconjoară Pământul. Astfel se prezintă într-adevăr realitatea.

Atunci când observi corect și când cercetezi partea inferioară a corpului uman cu viscerele conținute în ea, ficat, rinichi, splină, apoi mai departe în interior intestinale, aceasta este într-adevăr realitatea: acidul oxalic se transformă continuu acolo în acid formic, iar acesta din urmă trece, cu aerul pe care-l aspirăm, în toate părțile corpului. Așa se petrec lucrurile în ființa umană.

Afară, pe pământ, găsiți peste tot plantele. Apoi găsiți insectele din toate speciile care mișună pe aceste plante. Acolo, la suprafața pământului, acidul oxalic. Insectele se apropie și din această întâlnire se naște acidul formic; acesta umple aerul astfel încât, odată cu aerul noi aspirăm mereu și acid formic.

Acum, ceea ce posedă viespile este un venin analog acidului formic, numai că puțin transformat. Iar veninul pe care-l au albinele în acul lor – în realitate îl au în întreg corpul – este tot acid formic transformat, modificat într-un grad mai înalt. Când privești la toate acestea, îți spui: aceste furnici, aceste albine, aceste viespi pe care noi le vedem, execută în exterior o muncă de o inteligență puțin comună. Pentru ce execută ele o asemenea muncă? Dacă furnica n-ar fi avut acid formic, ceea ce v-am descris ca fiind atât de frumos, ar fi fost foarte prost făcut. Tocmai pentru că furnicile sunt constituite astfel încât să poată produce acid formic, tocmai de aceea găsim atâta rațiune și inteligență în ceea ce ele construiesc. Același lucru se poate spune și despre viespi și albine.

Pentru că noi înșine producem în organismul nostru acest acid formic, avem motiv să spunem: în natură oriunde există inteligență; ea există grație acidului formic. Și în noi există peste tot inteligență, pentru că avem acidul formic. Iar acidul formic n-ar fi existat dacă n-ar fi existat mai înainte acidul oxalic. Da, aceste mici animale care roiesc în jurul plantelor sunt cauza faptului că acidul oxalic din plante se transformă în acid formic, supus unei metamorfoze.

Aceste lucruri nu le poți înțelege decât dacă îți pui următoarea întrebare: ce se poate spune despre acidul oxalic? Vedeți, acest acid oxalic este prezent oriunde viața trebuie să apară. Unde există viață, există acid oxalic. Dar acolo unde există și un trup eteric. Tocmai *trupul eteric* face ca *acidul oxalic* să se reîmprospăteze imediat. Dar acidul oxalic n-ar deveni niciodată acid formic folositor organismului uman sau organismului animal, dacă el n-ar fi transformat, printr-un trup astral, din acid oxalic în acid formic. Căci acidul formic pe care l-am adunat aici în retortă nu poate fi deloc folositor nici corpului uman nici corpului animal. Îți faci iluzii dacă ai crede că acest acid poate folosi la așa ceva; el este mort. Acidul formic produs ici și colo – în ființa umană și de insecte – este viu și apare oriunde apare sensibilitatea, sufletescul. Omul trebuie să dezvolte în el acid formic dacă vrea să se nască, din viața vegetativă ce rezidă în partea inferioară a corpului său – unde acidul oxalic joacă un mare rol – viața sufletească. Sufletescul trăiește astfel în acidul formic care impregnează respirația, și el se urcă spre

ca, și acolo, în cap, el poate continua să acționeze. În om, el are nevoie de această elaborarea, din acid oxalic în acid formic.

Ce anume se petrece atunci când acidul oxalic se transformă în acid formic? Ceea ce v-am spus la început vă poate ajuta. Această albină-tâmplar despre care v-am vorbit este deosebit de interesantă, căci ea pătrunde într-un lemn ce nu mai este viu. Și dacă această albină n-ar putea folosi acest lemn după cum dorește, și-ar căuta un alt habitat. Această albină tocmai că nu-și face cuibul în arbori, ci în lemn care începe să putrezească, acolo unde țărșii și parii încep să putrezească; acolo își depune ea ouăle după ce și-a construit cuibul.

În momentul în care studiezi ansamblul construit din substanța care putrezește și albina-tâmplar, descoperi că ceea ce se produce în lemnul care putrezește se produce continuu și în corpul uman. Acesta începe să putrezească, și când acest proces ajunge prea departe, moare. Și ceea ce se petrece în natura exterioară, omul trebuie s-o facă continuu: el trebuie să-și clădească celulele sale. Dar nu poate face acest lucru decât transformând elementul vegetal, care e impregnat cu acid oxalic, în acid formic, într-un element care să fie impregnat cu acid formic.

Acum puteți spune: care este importanța acestui întreg ansamblu pentru natură? Ei bine, Domnilor, să ne gândim la unul din acești stâlpi sau pari de lemn care putrezește. Dacă în acest stâlp nu s-ar instala nici o astfel de albină-car, ne-ar face mare plăcere, căci aceste albine au tendința să prolifereze și acest stâlp pe care-l găuresc va cădea la anul viitor. Acest lucru nu ne-ar face mare plăcere, dar naturii îi este cu atât mai plăcut. Căci, dacă întreg acest lemn care provine din plante ar continua să existe fără aceste cuiburi de albină, el s-ar fărâmița, s-ar transforma în praf – vedeți ce se petrece cu tot ce putrezește – și ar deveni total inutilizabil. Or, lemnul în care a lucrat o albină-tâmplar nu moare, dimpotrivă, revine la viață. Și din tot acest lemn, care datorită acestor albine recapătă puțin viață, se naște o mare parte din ceea ce face ca Pământul nostru să nu ajungă în câțva timp complet descompus – și celelalte insecte fac la fel – ca Pământul nostru să nu se transforme în pulbere în spațiile interstelare, ci să continue să trăiască pentru că aceste insecte îi redau viața. Noi oamenii, aspirăm acidul formic; în natură, acidul formic pe care-l prepară insectele din acidul oxalic al plantelor acționează astfel încât Pământul poate – fără asta i-ar fi imposibil – continua să trăiască.

Priviți acum cum se înlanțuie lucrurile. Avem aici ființa umană, iar acolo e Pământul (schitează). Să considerăm mai întâi ființa umană. Să presupunem un copil foarte mic. La această vârstă, el transformă ușor acidul oxalic, ce se află în partea inferioară a corpului său, în acid formic. Organele primesc suficient acid de acest gen. Sufletul uman se dezvoltă în acest copil. Deci acidul formic este ca un suport pentru suflet și spirit. Și atunci când ființa umană îmbătrânește, și atunci când nu mai poate produce acid formic în cantitate suficientă, sufletul și spiritul o părăsesc. În consecință, acidul formic atrage spre el sufletul și spiritul; altfel, spiritul pleacă. Este foarte interesant.

De exemplu, dacă observați cu atenție o persoană care prezintă procese supurante interne, veți descoperi că acidul formic o ajută să depășească aceste procese. Se stabilește un raport corect între trupul astral și trupul fizic, raport ce este împiedicat de procesele supurante interne. Astfel că acidul formic își găsește utilizarea lui ca bază pentru viața sufletului și a spiritului. Când corpul are prea puțin acid formic, el se descompune și nu mai poate fi purtătorul unui suflet; corpul îmbătrânește, sufletul trebuie să plece.

Acum avem pe de o parte omul, de cealaltă parte natura. Și în natură se formează în permanență acid formic din acidul oxalic; astfel Pământul are fără întrerupere posibilitatea de a fi învăluit nu numai de oxigen și azot, ci și de acid formic.

Acest acid formic face ca Pământul să nu moară în fiecare an, să zicem, ci să poată renaște la viață în fiecare an, acolo sus, la suprafață. Sămânța care este sub pământ aspiră cu ardoare să întâlnească acidul formic ce se află deasupra. Pentru pământ asta înseamnă să renască la viață. În fiecare iarnă, spiritul Pământului tinde de fapt să părăsească Pământul, iar primăvara el se însufletește din nou. El este cel care iarna face ca Pământul să toropească, iar primăvara îl reînsufletește. Rațiunea constă în

faptul că semințele care așteaptă sub pământ ajung în vecinătatea acidului formic ce a fost produs anul anterior prin interferența dintre lumea plantelor și cea a insectelor. Și acum, semințele nu se trezesc numai în oxigen, în azot și în carbon, ele se trezesc și în acidul formic. Acesta din urmă le incită să dezvolte la rândul lor acid oxalic, datorită căruia acidul formic va putea fi prezent în anul următor. Întocmai cum acidul formic poate fi pentru om baza vieții sufletului și a spiritului, tot astfel acidul formic răspândit în univers poate fi baza spiritului și sufletului Pământului. Putem deci să spunem: acidul formic este și pentru Pământ suportul sufletului și spiritului pe care le poartă acest Pământ (schitează).

Constituie o realitate faptul că este mult mai greu să se telegrafieze într-o regiune în care nu există deloc furnicare, decât într-o regiune în care trăiesc aceste colonii, pentru că electricitatea și magnetismul, ce sunt necesare telegrafierii, depind de acidul formic. Când firele telegrafice traversează orașe în care nu sunt furnici, trebuie ca acei curenți magnetici și electrici să primească deja din exterior – acolo unde traversează câmpurile – forța care le permite să traverseze orașele. Dar, natural, acidul formic se răspândește în spațiu și umple chiar și aerul orașelor.

Astfel putem spune: ceea ce este în interiorul omului – la fel și referitor la producerea acidului formic – există și în exterior, în natură. Ființa umană este un mic univers. Diferența constă în faptul că omul este capabil, pe tot cursul vieții sale și până la moarte, să elaboreze acid formic din acidul oxalic; apoi el n-o mai poate face și atunci corpul său moare. Trebuie, pentru a regăsi această capacitate, să îmbrace un corp care să facă printr-un proces corespunzător acid formic din acidul oxalic. În natură există o continuă reîncepere: iarnă, vară, iarnă, vară. Această transformare nu încetează.

Când privești un muribund, ai sentimentul că tocmai încearcă să vadă dacă corpul său mai este suficient de apt pentru elaborarea acidului formic. Atunci când nu mai este capabil de așa ceva moartea intervine. Ființa umană trece atunci în lumea spirituală, ea nu mai suportă să locuiască în corpul ei. Astfel că putem spune: murim într-un anumit moment în timp. Apoi se scurge o lungă perioadă și revenim într-un alt corp. Între timp, sălășluim în lumea spirituală.

În momentul în care o regină tânără iese din găoace în stup, albinele au în ele ceva care le deranjează, după cum v-am mai spus. Mai înainte, aceste albine au trăit într-un fel de crepuscul. Acum o văd pe această tânără regină care strălucește. De ce anume este legată această strălucire pe care o răspândește dintr-o dată tânăra regină? De această strălucire a regine tinere este legat faptul că ea îi răpește bătrânei regine puterea veninului său. De acest lucru se teme, Domnilor, roiul care pleacă: de a nu mai avea venin, de a nu se mai putea apăra și nici de a-și asigura salvarea. El pleacă; întocmai cum pleacă sufletul uman în momentul morții, când nu mai poate avea acidul formic, tot așa vechea generație de albine pleacă atunci când nu mai există suficient acid formic transformat – veninul albinei. Și dacă privim acum roiul albinelor, el este vizibil, desigur, el este perfect asemănător sufletului uman care este obligat să părăsească corpul. Acest roi care părăsește stupul constituie o grandioasă imagine. Întocmai cum sufletul uman părăsește corpul, tot așa bătrâna regină părăsește stupul cu colonia sa, atunci când tânăra regină a ajuns la maturitate; și putem vedea într-adevăr în roiul care-și ia zborul o imagine a sufletului uman care-și ia zborul.

Câtă grandoare în acest lucru! Numai că sufletul uman nu a ajuns niciodată să-și transforme puterile în „mici animale”. Această tendință este mereu prezentă și în noi; vrem să devenim „mici animale”. Purtăm în noi această dorință de a ne transforma interior în mici animale, în bacterii și în bacili care mișună, dar ne înăbușim această dorință. Prin aceasta suntem oameni în adevăratul sens al cuvântului. Dar grupul de albine din stup nu este o ființă umană. Albinele nu pot găsi calea care duce în lumea spirituală. Trebuie să le facem să se reîncarneze într-un alt stup. Aceasta este exact imaginea ființei umane care se reîncarnează. Și cel care se poate dăruie acestei observații este stăpânit de un imens respect în fața acestor albine bătrâne care roiesc împreună cu regina lor, care se comportă așa pentru că vrea să intre în lumea spirituală. Dar ea a devenit, fizic, atât de materială încât nu reușește. Atunci ele se alintă, devin un singur corp. Ele vor să fie împreună. Ele vor să părăsească această lume. O știți bine: în timp ce de obicei ele zboară, acum ele se așează pe un trunchi de arbore sau în altă parte, se

strâng unele în altele ca și când s-ar ascunde, pentru că vor să intre în lumea spirituală. Apoi ele redevin un adevărat stup dacă le ajutăm, dacă le repunem într-un nou stup.

Astfel, pe drept cuvânt putem spune: insectele ne arată într-adevăr ce există mai remarcabil în natură. De aceea spectacolul plantelor i-a lămurit întotdeauna pe oameni care, în timpurile străvechi mai aveau încă instinctul pentru cele ce vi le-am arătat, instinct care s-a pierdut complet pentru știința actuală. Acești oameni aveau pentru plante o privire specială. Acum, în acest moment al anului (Crăciun), a-ți aduce un brad în casă pentru a face din el un pom de Crăciun amintește despre o mulțime de lucruri omului de azi. Ne reamintește că ceea ce este afară în natură poate deveni în viața umană ceva care acționează în viața socială. Acest brad transformat în pom de Crăciun vrea să fie un simbol al iubirii.

Se crede în mod curent că pomul de Crăciun ar fi foarte vechi. Or, bradul n-a fost folosit ca pom de Crăciun decât cu 150-200 de ani în urmă. Înainte nu a existat acest obicei. Și totuși se folosea deja, la Crăciun, un fel de arbust. De exemplu, în timpul jocurilor de Crăciun²² care, începând din secolele XV, XVI, se țineau în sate, pentru a le anunța, cineva parcurea orașul ținând în mână un fel de arbore de Crăciun. Acesta era ienupărul, denumit în Germania de mijloc pomul cocorilor, care are acele minunate bace. În acest ienupăr, oamenii acelor timpuri vedeau pomul lor de Crăciun. De ce? Pentru că aceste bace ale ienupărului, pe care le poftesc păsările, le arată această ușoară acțiune otrăvitoare ce se produce acolo și care trebuie să impregneze pământescul, pentru ca spiritualul să se poată naște în sânul lumii terestre. Întocmai ca atunci când furnica atacă lemnul, sau albina-tâmplar parii, tot astfel, în fiecare dimineață, atunci când păsările vin să ciugulească pe arbust, se elaborează peste tot, și acolo, un acid, dar un acid mult mai slab. Acest lucru îl cunoșteau în mod instinctiv oamenii trecutului, și își spuneau: iarna, când păsările ciugulesc bacele ienupărului, Pământul primește, grație acestui arbust, o nouă viață. Și pentru ei acesta era o imagine a lui Hristos vivifiind Pământul, în sens moral.

Putem spune: dacă cercetăm lucrurile în adevărata lor natură, putem vedea într-adevăr în ceea ce se derulează afară, în natură, simboluri, imagini ale celor ce se petrec în viața umană. Când păsările se urcau pe acest ienupăr, oamenii din trecut le priveau cu aceeași dragoste cu care privim astăzi biscuiții sau cadourile suspendate în pomul de Crăciun. Așa că ienupărul a fost pentru oameni un fel de pom de Crăciun, și l-au adus în casele lor. Așa a devenit ienupărul un fel de pom de Crăciun.

Dar trebuie să încheiem. N-am vrut să treacă ora de astăzi – deși sunteți deosebit de suprasolicitați acum în activitatea dumneavoastră – fără să fi vorbit despre o temă foarte importantă, fără să fi ajuns să privim un arbust ce poate fi cu adevărat considerat ca un arbust de Crăciun, ienupărul care dă păsărilor ceea ce plantele dau albinelor, furnicilor, și lemnul albinelor-tâmplar – ceea ce lemnul în general dă insectelor. Și pentru a încheia, aș vrea să profit de această ocazie pentru a vă ura o sărbătoare de Crăciun care să vă aducă mulțumire și bucurie și care să înalțe sufletele dumneavoastră.

Vă vom anunța data viitoarei conferințe; nu va fi foarte îndepărtată.

---

²² În timpul jocurilor de Crăciun din Oberufer. Vezi: «Jocuri de Crăciun din vechiul folclor. Jocurile din Oberufer. Comunicate de Karl Julius Schroeder. Aranjament scenic de Rudolf Steiner». (Weihnachtspiele aus altem Volkstum. Die Oberuferer Spiele. Mitgeteilt von Karl Julius Schroeder, szenisch eingerichtet von Rudolf Steiner), Dornach, precum și Rudolf Steiner «Alocuțiuni cu ocazia reprezentăției jocurilor de Crăciun din vechiul folclor» (Ansprachen zu den Weihnachtsspielen aus altem Volkstum), G.A.274.

Lucrări de consultat

- Extrase din «Albine, oameni și zei» – revista Triades, an IV, nr. 2 – Reeditată în seria „Studii și documente antroposofice»
- Dr. V. Bott:** «Medicină antroposofică» – o lărgire a artei de a vindeca» – vol. I și II
- Dr. W. Buehler:** «Paștele, sărbătoare cosmică, trebuie să rămână sărbătoare mobilă»
- P. Coroze:** «O cale spre spirit»
- O. Fraenkl–Lundborg:** «Ce este antroposofia?»
- J. W. Goethe:** «Metamorfoza plantelor»
- G. Grohmann:** «Planta»
- H. Kabisch:** «Ghid practic pentru metoda biodinamică în agricultură»
- H. Koepf:** «Ce este cultura biodinamică?»
- Dr. C. Koenig:** «Fratele animal»
- E. Pfeiffer:** «Fața pământului»
- E. Pfeiffer:** «Fecunditatea pământului»
- E. Pfeiffer, E. Riese:** «Îmbucurătoarea grădină de zarzavat»
- W. Pelikan:** «Omul și plantele medicinale» – vol. I, II, III
- H. Poppelbaum:** «Evoluție, ereditate, descendență»
- Dr. G. Schmidt:** «Alimentație dinamică» – vol. I. II
- W. Schupbach:** «Noi perspective în biologie»
- E. Vreede:** «Cerul zeilor»
- R. Steiner, Dr. I. Wegman:** «Date de bază pentru o lărgire a artei de a vindeca, după cunoștințele științei spirituale», G.A. 27
- G. Wachsmuth:** «Evoluția Pământului»
- R. Steiner:** «Cum să dobândim cunoștințe despre lumile superioare?» (sau «Inițierea»), G.A. 10
- R. Steiner:** «Știința ocultă în schiță», G.A. 13
- S. Rihouet–Coroze:** «Cine a fost Rudolf steiner?»
- R. Steiner:** «Teosofie – cunoașterea suprasensibilă a lumii și a destinului omului», G.A. 9
- R. Steiner:** «Despre sensul vieții» – două conferințe, Kopenhaga 23, 24 mai 1912 (din G.A. 96); «Sângele este o sevă cu totul deosebită» – Berlin, 25 octombrie 1906 (din G.A. 55)
- R. Steiner:** «Iubirea și importanța ei în univers» – Zürich, 17 decembrie 1912 (din G.A. 143); «Morală antroposofică» – trei conferințe, Norrköping 28–30 mai 1912 (din G.A. 255)
- R. Steiner:** «Sensul morții», «Fizionomia morții», «Influențele dintre vii și morți», «Experiențele de dincolo de prag»

